

МАЗМҰНЫ

РЕЗЮМЕ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	6
1.1. Болжамның алғышарттары	6
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы	9
1.3. Болжамның баламалы сценарийлері	12
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	13
1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы	15
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	18
2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер	18
2.2. Ақша ұсынысы	19
2.3. Ақша нарығы	19
2.4. Валюта нарығы	20
2.5. Қор нарығы	21
2.6. Депозит нарығы	25
2.7. Кредит нарығы	28
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	34
3.1. Сыртқы сектор	34
3.2. Ішкі экономиканы дамыту	35
3.3. Еңбек нарығы	44
3.4. Инфляция	45
3.5. Фискалдық саясат	53
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	55
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	57
БОКСТАР	
1-бокс. 2020-2022 жылдары әлемдік және қазақстандық акциялар нарығын талдау	23
2-бокс. Бизнесті кредиттеу: шын мәнінде не болып жатыр және бәсеңдеу бар ма?	30
3-бокс. Ресей импортын алмастыруға бола ма?	39
4-бокс. Қазақстандағы күнбағыс майы нарығына шолу	46
5-бокс. Айырбастау бағамының Қазақстандағы инфляцияға әсерін бағалау	50

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамы мен талдауы **2022 жылғы 1 желтоқсандағы** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

РЕЗЮМЕ

Тұрақталып тұрған геосаяси шиеленіс, энергия ресурстарына әлемдік бағаның өсуі және ірі орталық банктердің монетарлық саясатты қатаңдатуы аясында жанандық экономиканың баяулауы жалғасуда. Сонымен қатар, әлемнің көптеген елдерінде инфляция жеделдеп, бірнеше онжылдықтағы ең жоғары көрсеткішке жетуде.

Әлемдік экономиканың одан әрі даму болжамдары төменге қарай қайта қаралды. ХВҚ¹ болжамдарына сәйкес, 2022-2023 жылдары әлемдік экономиканың өсу қарқыны баяулайды деп күтілуде. 2022 жылы Қытай экономикасы 3,2%-ға өсіп, 2023 жылы ішкі тұтынудың күтілетін өсуі аясында 5%-ға дейін жеделдейді. ЕО экономикасы 2023 жылы энергетикалық дағдарыс, жоғары инфляция және өсіп келе жатқан пайыздық мөлшерлемелер қысымымен 0,1%-ға дейін баяулайды. 2024 жылы инфляцияның мақсатына қайта оралуына қарай экономиканың өсу қарқыны 1,9% деңгейінде тұрақтанады. Ресейде 2023 жылы экономиканың қысқаруы бұрын күткеннен неғұрлым аз болады, 2024 жылы Ресей экономикасы өсу кезеңіне көшеді.

Баға қысымы жоғары болып қалады. ЕО-дағы инфляция энергетикалық дағдарыс аясында бұрын болжанғаннан біршама жоғары болады. Қытайда инфляция бойынша болжамдар COVID-19-дан кейін экономиканың күтілетін «ашылуы» және тұтынушылық белсенділіктің қайта өсуі жағдайында да біршама жоғары жасалған. Ал Ресейде қысыммен төмендетілген сұраныс пен тұрақты рубльдің аясында жылдық инфляция баяулады. Сонымен қатар, экономиканың жаңа жағдайларға бейімделуіне қарай инфляция 2024 жылдың ортасына қарай нысаналы мәнге жақындайды деп күтілуде.

Жоғары инфляциялық қысым жағдайында әлемнің дамыған елдерінің орталық банктері ақша-кредит жағдайларын қатаңдатуды жалғастыруда, бұл жалпы алғанда экономикалық белсенділікті шектейтін болады.

Жоғары құбылмалылыққа қарамастан, ФАО-ның азық-түлік бағасының индексі баяулауда, бұл Ресейдегі инфляцияның баяулауымен бірге болжамды аралықта Қазақстандағы тұтыну бағасына сыртқы инфляциялық қысымды төмендетеді.

Қазақстандағы инфляциялық процестер жеделдеуде. 2022 жылғы қарашада инфляцияның барлық негізгі құрамдас бөліктеріне бағаның өсуі аясында жылдық инфляция 19,6% дейін жеделдеді. Жалпы инфляцияны жеделдетуге азық-түлік тауарларының бағасы неғұрлым көп үлес қосуда.

Инфляциялық процестер сұраныс жағынан да, ұсыныс жағынан да факторлардың әсерінен қалыптасады. Өндіріс құралдары мен аралық тұтыну өнімдерінің қымбаттауы жағдайында өндіріс және логистика шығындарын тұтыну бағасына ауыстыру процесі жалғасуда. Өндіріс шығынының өсуіне экономика салаларындағы номиналды жалақының өсуі және базалық тарифтердің көтерілуіне байланысты электр энергиясы бағасының өсуі де жоғары қысым көрсетеді. 2022 жылғы III тоқсанда теңгенің номиналды айырбастау бағамының әлсіреуіне байланысты импорттық бағалардың айтарлықтай жеделдеуі байқалды. Өз кезегінде, тұтыну бағасына жасалатын дезинфляциялық қысым ЖЖМ бағасына басқарушылық реттеу көрсетеді.

Біршама әлсірегеніне қарамастан, әсіресе белгісіздіктің өсуі жағдайында сұраныс факторлары бағаларға инфляциялық қысым көрсетуді жалғастыруда. Осылайша, 2022 жылғы қазан айында Ресей Федерациясынан келген азаматтар тарапынан сұраныстың артуына байланысты жалға берілетін тұрғын үй бағасының күрт өсуі байқалды. Сондай-ақ реттелмейтін ақылы қызметтердің жекелеген түрлеріне, жеке пайдаланылатын тауарлар мен тұрмыстық техникаға бағаның өсуі байқалады. Халықтың нақты кірістерінің өсу қарқынының бәсеңдеуіне байланысты ішкі тұтыну сұранысы кредиттеудің өсуімен және тарихи ең жоғары деңгейге жеткен халықтың инфляциялық күтулерімен қолдау табуда.

---

¹ ХВҚ, «Әлемдік экономиканың даму перспективалары», 2022 жылғы қазан.

Маусымдық факторды ескермегендегі базалық инфляция көрсеткіштері жоғарылаған деңгейлерде қалыптасуын жалғастыруда. Бұл экономикадағы ұзаққа созылған жоғары инфляциялық жағдайдың сақталғанын көрсетеді. Ұлттық Банктің жаңартылған болжамдарына сәйкес, инфляцияның жеделдеуі 2023 жылғы I тоқсанға дейін жалғасады. Одан кейін инфляциялық процестердің баяулауы күтіледі. Базалық сценарий шеңберінде 2022 жылдың қорытындысы бойынша жылдық инфляция әк 20-21% шегінде қалыптасады, 2023 жылы 11-13%-ға дейін, 2024 жылы – 7-9%-ға дейін, 2025 жылы – 4-6%-ға дейін баяулайды.

2022 жылғы он айдың қорытындысы бойынша Қазақстан экономикасының өсуі 2022 жылғы қыркүйек айында Қарашығанақ мұнай кен орнында жоспарлы жөндеу жүргізу және Қашаған кен орнында ұзақ уақыт бойы істен шығуы аясында тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі өндірістің неғұрлым терең құлдырауы нәтижесінде Ұлттық Банктің күткенінен төмен болды. Бұл көлік пен саудадағы іскерлік белсенділіктің бәсеңдеуіне де себеп болды. Ауыл шаруашылығы, байланыс, құрылыс, өңдеу өнеркәсібі экономика өсімінің қозғаушы күштері арасында қалып отыр. Биылғы жылы инвестициялық белсенділік тұтынушылық сұраныспен салыстырғанда неғұрлым белсенді өсімді көрсетеді. Оның негізгі қозғаушы күші құрылыс жұмыстары мен күрделі жөндеу жұмыстары болып қала береді. Салалық бөліністе оң инвестициялық белсенділік экономиканың барлық негізгі секторларында байқалады.

Ұлттық Банктің экономикалық даму динамикасы бойынша 2022 жылдың соңы мен 2023 жылдың басындағы болжамдары өзгеріске ұшырады. Болжамдарды қайта қарау 2022 жылдың соңына дейін және 2023 жылға дейін елдегі мұнай өндірісін төмендету жағына қарай қайта бағалаумен байланысты. Соңғы деректерге сәйкес, Қазақстанда мұнай өндіру біртіндеп қалпына келеді, бірақ бұрын күтілгеннен аз қарқынмен. Нәтижесінде 2022 жылы Қазақстан экономикасының жылдық өсу қарқыны 2-3%-ға дейін баяулайды деп күтілуде. 2023 жылдың ішінде мұнай өндіру қалпына келген сайын ЖІӨ-нің өсу қарқыны қалпына келе береді және 3-4% (ж/ж), 2024-2025 жылдары 3,5-4,5% (ж/ж) құрайды.

Әлемдегі күрделі геосаяси жағдай және рецессия тәуекелдері макроэкономикалық көрсеткіштер болжамдарының алғышарттарына жоғары белгісіздік әкелуді жалғастыруда, бұл инфляцияның өзінің болжамдық мәндерінен ауытқу тәуекелдерін жоғары деңгейде сақтауға себеп болады.

Дегенмен, алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда кейбір тәуекелдерді іске асыру ықтималдығы біршама азайды. Ресейдегі қысыммен төмендетілген сұраныс пен тұрақты рубль аясында инфляцияның баяулауына байланысты қысқа мерзімді перспективада жоғары сыртқы инфляция импортының тәуекелі біршама төмендеді. Осы тәуекелдің төмендеуіне әлемдегі өнім бойынша оң күтулер жағдайында азық-түлікке әлемдік бағаның өсуінің баяулауы да ықпал етеді.

Әлемдегі ықтимал рецессияға және мұнайға, әсіресе Қытайдан сұраныстың айтарлықтай төмендеуіне байланысты мұнай бағасының құлдырау қаупі біршама арта түсті. Дамыған елдердің орталық банктерінің монетарлық саясатты неғұрлым агрессивті қатаңдатуы жағдайында дамушы нарықтардан дамыған нарықтарға капиталды әкету қаупі де жоғары күйінде қалып отыр.

Ішкі факторлар арасында халықтың жоғары инфляциялық күтулерінің, сондай-ақ фискалдық тәртіптің төмендігінің тәуекелдері елеулі болып қала береді. Орта мерзімді перспективада ЖЖМ және тұрғын үй-коммуналдық қызметтер бағасының бір сәтте көтерілу тәуекелдері жоғары болып қалуда.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1. Болжамның алғышарттары

Әлемнің ірі экономикаларының экономикалық дамуының баяулауы, инфляциялық процестердің жеделдеуі және монетарлық жағдайлардың тиісінше қатаңдатылуы жағдайында жаһандық экономиканың даму

перспективалары неғұрлым пессимистік сипатқа ие болды. ХВҚ 2022 жылға арналған әлемдік экономиканың өсу болжамын 3,2% (ж/ж) деңгейінде сақтап, 2023 жылға арналған болжамды 2,9%-дан 2,7%-ға (ж/ж) дейін төмендетті. АҚШ пен Қытай экономикасының әлсіз өсуі, сондай-ақ геосаяси шиеленістің күшеюінен қайталама әсерлердің қысымымен Еуроаймақ елдеріндегі экономикалық өсудің 2021 жылғы 5,2%-дан 2023 жылға қарай 0,5%-ға дейін айтарлықтай баяулауы күтілуде. Жалпы алғанда, ағымдағы тежеуші факторлардың негізгі келеңсіз әсері жылдың бірінші жартысында экономикалық белсенділіктің неғұрлым қысқаруымен келесі жылы көрінеді деп күтілуде. Кейіннен геосаяси ахуал жақсарған жағдайда және елдердің жаңа жағдайларға бейімделуіне қарай әлемдік экономика біртіндеп қалпына келе бастайды.

Consensus Ecs. болжамына сәйкес, 2022 жылы ЕО елдері экономикасының өсімі бірінші жартыжылдықтың жоғары көрсеткіштеріне байланысты 3,1% (ж/ж) құрайды. 2023 жылы энергетикалық дағдарыс, жоғары инфляция және өсіп келе жатқан пайыздық мөлшерлемелер экономикалық белсенділікті айтарлықтай төмендетеді. ЕО экономикасының өсу қарқыны нақты кірістердің құлдырауы жағдайында ішкі тұтынудың қысқаруы, қорландырудың жоғары құнына және әлемдегі геосаяси оқиғаларға қатысты белгісіздіктің артуына байланысты неғұрлым ұстамды инвестициялық белсенділік нәтижесінде 0,1%-дан (ж/ж) аспайды деп күтілуде. Сауда әріптес елдердегі экономикалық өсудің баяулауы ЕО елдерінің сыртқы сауда көрсеткіштерінің төмендеуіне әсер етеді, өнеркәсіп өндірісі орта есеппен 0,3%-ға (ж/ж) төмендейді. Экономикалық белсенділіктің баяулауы еңбек нарығындағы ахуалдың біршама нашарлауына себепші болады, дегенмен ол, күткендей, өсімнің негізгі қозғаушы күштерінің бірі болып қала береді. Болжам бойынша, 2025 жылға қарай ЕО экономикасының өсу қарқыны әлеуетті деңгейде (ж/ж) тұрақтанады (1-график).

Consensus Ecs болжамы бойынша, Қытай экономикасының өсу қарқыны 2022 жылы жүргізіліп жатқан ковидке қарсы саясаттың, әлсіз ішкі және сыртқы сұраныстың қысымымен 3,2%-ға (ж/ж) дейін баяулайды. 2023 жылы ел COVID-19-ға төзбеу саясатынан біртіндеп шығады деп күтілуде, бұл үй шаруашылықтары тұтынуының айтарлықтай өсуіне алып келеді. Бұл ретте белсенділіктің ең жоғары өсуі жылдың екінші жартысында адамдар өмірге шектеусіз толық бейімделген кезде күтіледі. Экономиканың өсу қарқынын қалпына келтіру нәтижесінде импорттың жеделдеуі күтілуде. Өз кезегінде экспорт көптеген елдердің экономикасы өсуінің күтілетін баяулауы аясында қысқаратын болады. Инвестициялық белсенділікте де бірқалыпты өсу қарқыны күтілуде, ол әлсіз жылжымайтын мүлік нарығымен шектелуді жалғастырады. Экономикалық өсудің қалпына келуі мен жұмыс күшіне сұраныстың артуы аясында еңбек нарығындағы жағдай едәуір жақсарады. Жұмыссыздық деңгейінің төмендеуі күтілуде. Осылайша, Қытай экономикасы 2023 жылдың қорытындысы бойынша 4,5%-ға (ж/ж) дейін жеделдетіледі. Орта мерзімді перспективада экономикалық өсім орта есеппен 4,6-4,8% (ж/ж) құрайды (1-график).

Халықаралық ұйымдардың болжамдарына сәйкес, 2022 жылы Ресей экономикасының қысқаруы 3,0% (ж/ж) құрайды. Ресей бойынша болжамдар өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығындағы күтілгеннен неғұрлым жылдам өсу, сондай-ақ экспорттың қалыпты қысқаруы нәтижесінде жақсартылды. Болжамдарға сәйкес, экономикаға тұтынушылық сұраныстың төмендеуі және инвестициялық белсенділіктің төмендігі негізгі тежеуші ықпалын

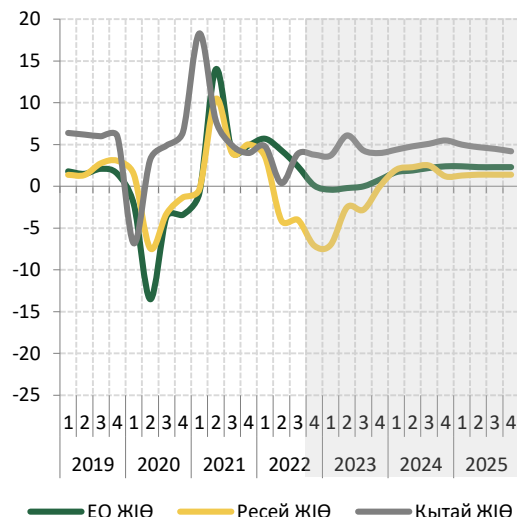
тигізетін болады. 2023 жылы Ресей мұнайы мен мұнай өнімдеріне күтілген эмбарго енгізілгеннен кейін өнеркәсіп секторы мен сыртқы саудаға қысым күшейеді. 2023 жылы Ресейде экономикалық құлдырау 3,1%-ға (ж/ж) жетеді деп күтілуде. 2024-2025 жылдары экономика өсу кезеңіне өтеді (1-график).

ХВҚ-ның жаңартылған болжамдарына сәйкес, 2022 жылы жаһандық инфляция 8,8%ға дейін жеделдейді. 2023 жылы көптеген елдерде неғұрлым қатаң монетарлық саясат жүргізу және өсудің күтілетін жаһандық баяулауы аясында инфляция біртіндеп бәсеңдейді, бірақ әлі де нысаналы мәндерден айтарлықтай жоғары болады. Әлемдегі геосаяси ахуалда сақталып отырған белгісіздікке, азық-түлік экспорттаушы елдердегі болашақ ауа райы жағдайларына, Қытайдағы ковидке қарсы саясаттың ықтимал қатаңдатылуына байланысты инфляциялық процестерді жеделдету тәуекелдері жоғары болып қалуда.

Болжамды аралықта ЕО-дағы энергетикалық дағдарыс аясында инфляция біршама жоғары болып қалыптасады деп күтілуде. Қытайдағы инфляция бойынша болжамдар да біршама жоғарлады, бұл COVID-19-дан кейін күтілетін экономиканың «ашылуымен» және тиісінше тұтынушылық белсенділіктің қайта өсуімен түсіндіріледі. Ресейде инфляция бойынша болжам жақсарды. Экономиканы жаңа жағдайларға бейімдеу нәтижесінде инфляция 2024 жылдың ортасына қарай нысаналы мәнге жақындайды деп күтілуде (2-график). Қазақстанның сауда әріптес елдеріндегі инфляция бойынша жаңартылған болжамдарды ескере отырып, Қазақстандағы тұтыну бағасына сыртқы инфляциялық қысым орта мерзімді перспективада Қазақстанның әріптес елдеріндегі инфляцияның төмендеуіне қарай біртіндеп әлсірейді деп күтілуде.

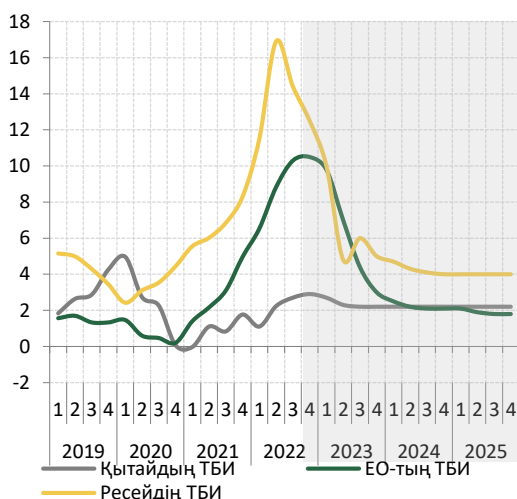
Инфляциялық процестерді тежеу мақсатында АҚШ ФРЖ мен ЕОБ таяу келешекте монетарлық саясатты қатаңдатуды жалғастыруға ниетті.

1-график. Нақты мәнде Қытай, ЕО, Ресей ЖІӨ өсу қарқыны*, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, РФ Орталық банкі, Consensus Ecs., РФ Орталық банкі, ҚР ҰБ бағасы

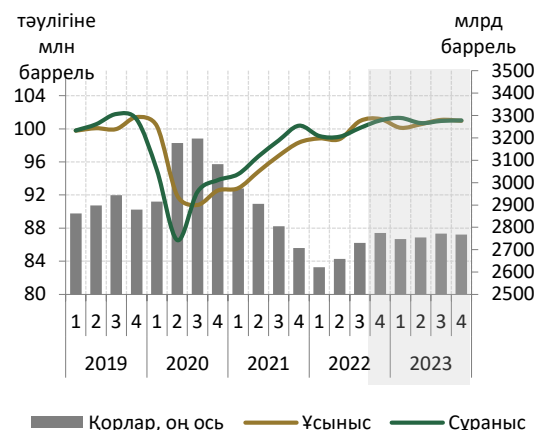
2-график. Қытайдағы, ЕО-дағы, Ресейдегі инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, РФ Орталық банкі, Consensus Ecs., РФ Орталық банкі, ҚР ҰБ бағасы

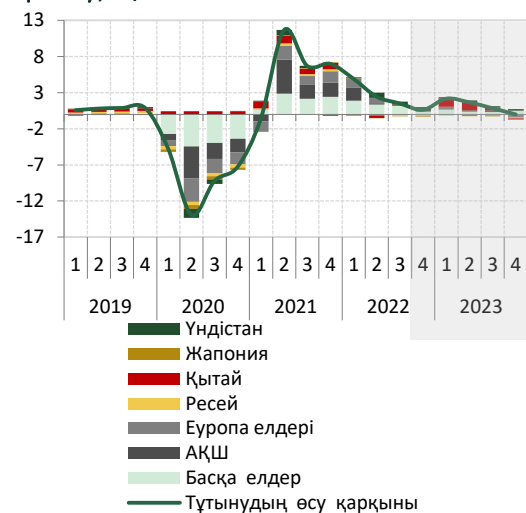

3-график. Әлемдік мұнай нарығының динамикасы

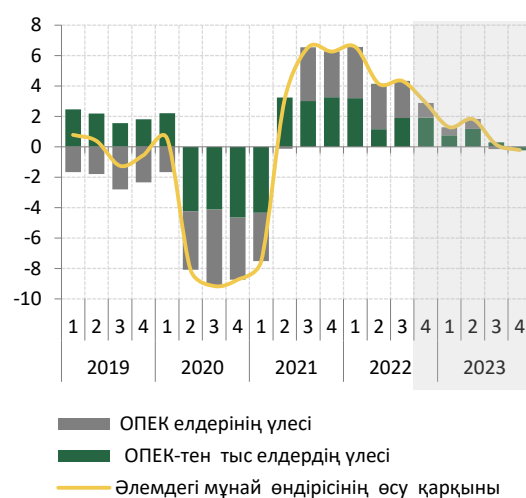
Дереккөзі: EIA

4-график. Мұнайды әлемдік тұтыну, ж/ж

Дереккөзі: EIA

5-график. Мұнайдың әлемдік өндірісі, ж/ж, %

Дереккөзі: EIA

EIA болжамы бойынша, 2022 жылдың соңына дейін Brent маркалы мұнай бағасы ағымдағы деңгейде болады. Мұнай өндіруді қысқарту бойынша қабылданған шешім аясында бағалар ОПЕК+ елдерінің мұнай өндірудің неғұрлым төмен болуымен, сондай-ақ санкция салдарынан Ресейде мұнай өндірудің неғұрлым төмен болуымен қолдау табады деп күтілуде. 2023 жылы жаһандық экономика өсімінің күтілетін баяулауы энергия тасымалдағыштарға бағаның өсуіне қысым жасайтын болады. Сонымен қатар, әлемдік мұнай қорларының төмендігі, мұнай жеткізуде күтілетін іркілістер және ОПЕК+ жүргізіп отырған саясат аясында мұнай бағасы бір баррель үшін 90 АҚШ доллары шамасында болады. Мұнай нарығындағы теңгерімге болжамды кезеңнің соңына қол жеткізіледі деп күтілуде (3-график).

Мұнайға деген сұраныс бойынша болжамдар әлемдік экономиканың әлсіз дамуының күтулеріне байланысты аздап төмендеу жағына қарай қайта қаралды. 2021 жылмен салыстырғанда мұнайды тұтыну 2022 жылы тәулігіне 2,3 млн баррельге дейін тәулігіне 99,8 млн баррельге артады деп күтілуде. 2023 жылы өсім тәулігіне 1,2 млн баррельден аспайтын болады. Ресейден энергия тасымалдағыштарды жеткізуге тыйым салынғандықтан, 2023 жылдың II тоқсанынан бастап ЕО елдерінің әлемдік тұтынуға қосқан үлесі қысқарады. Өсуге негізгі үлесті Қытай, Үндістан және АҚШ қосатын болады (4-график).

Әлемдік мұнай өндіру бойынша болжамдар да аздап төмендеу жағына қарай қайта қаралды. Биылғы жылдың соңына дейін ОПЕК+ жаңа шектеулері және Ресей мұнайына эмбарго жағдайында әлемдік мұнай жеткізілімдері қысқарады деп күтілуде, эмбарго енгізілгеннен кейін Ресей әлемдік мұнай өндіруге оң үлес қосуды тоқтатады. 2023 жылы мұнай нарығында үлкен тапшылық байқалады. ОПЕК-тен тыс елдерде мұнай өндірудің өсу қарқыны 2022 жылғы 2,8%-дан 0,7%-ға (ж/ж) дейін баяулайды. ОПЕК елдерінде мұнай өндіру шамамен 2022 жылдың деңгейінде қалады (4-график).

Халықаралық ұйымдардың болжамдарына сүйене отырып, базалық сценарий шеңберінде болжамдарды әзірлеу үшін Brent маркалы мұнайдың бағасы 2023 жылы орташа есеппен бір баррель үшін 89,9 АҚШ долларын құрайды деп көзделуде, 2024 жылдың ортасына қарай оның бір баррельге 85 АҚШ долларына дейін төмендеуі күтілуде.

Оптимистік сценарий кезінде Brent маркалы мұнайдың бағасы барреліне **110 АҚШ долларын**, ал пессимистік сценарий кезінде барреліне **50 АҚШ долларын** құрайды.

1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы

Өткен болжамды раундпен салыстырғанда биылғы жылдың соңына дейін экономикалық даму қарқыны бойынша ҚРҰБ күтулері Қазақстандағы мұнай өндіру көлемін қайта бағалау нәтижесінде аздап төмендету жағына қарай қайта қаралды.

Биылғы жылы тау-кен өндіру өнеркәсібі әлемдік тауар нарықтарындағы бағалардың жоғары болуына қарамастан, басқа да экзогендік факторлардың, атап айтқанда, КҚК жұмысындағы үзілістерінің және Қашаған ірі кен орнындағы сынықтардың теріс әсеріне ұшырады. Соңғы жедел деректер бойынша байқауға болатын мұнай өндірісінің қалпына келуіне қарамастан, өткен болжамды раундта күтілетін өндірістің әлеуетті деңгейлеріне толық оралу болған жоқ, бұл Қазақстанның ЖІӨ динамикасының одан әрі баяулауына әкелді.

Жаңартылған болжамдарға сәйкес биылғы жылы мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемі 2021 жылғы өндірістен төмен болады. **Осылайша, 2022 жылғы қорытындылар бойынша Ұлттық Банктің бағалауына сәйкес ЖІӨ өсу қарқыны 2-3% құрайды (6-график).**

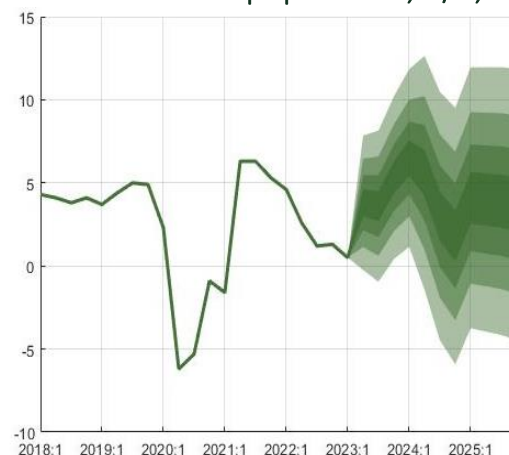
2023 жылы мұнай өндіру көлемі 2023 жылғы II тоқсаннан бастап мұнай өндірудің әлеуетті деңгейлеріне біртіндеп қайта келеді. Нәтижесінде, 2023 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанда мұнай өндіру 2021 жылдан жоғары болады.

Күтілетін өндірісті ескере отырып, бірінші жартыжылдықта 2023 жылғы III тоқсанда өсу аймағына шығумен экспорттың теріс үлесі күтілуде.

Барлық қалған компоненттер бойынша қысқа мерзімді перспективада ЖІӨ өсуіне оң үлес қосылады деп күтілуде.

Тұтынушылық сұраныс халықтың әлеуметтік кірістерін қолдауға, сондай-ақ мемлекеттік басқару мен қорғаныстағы, білім беру мен денсаулық сақтаудағы

6-график. ЖІӨ, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер.

қызметкерлердің жекелеген санаттарына еңбекақы төлеуді ұлғайтуға бағытталған фискалдық ынталандырумен қолдау табатын болады. Қосымша тұтынушылық кредиттеудің сақталуы күтілуде, бұл сондай-ақ үй шаруашылықтарын тұтынуды қолдайтын болады. Алайда 2022 жылы нақты секторда еңбекақы төлеу қорының айтарлықтай кеңеюін және кәсіпорындардың рентабельділігінің біртіндеп төмендеуін ескере отырып, нақты сектор салаларындағы жалақының өсуі 2023 жылы неғұрлым тежеу болады.

Бір жағынан, сақталып отырған фискалдық ынталандыруды, екінші жағынан, нақты секторда еңбекақы төлеудің неғұрлым ұстамды өсуін назарға ала отырып, 2023 жылы үй шаруашылықтарын тұтынудың неғұрлым қалыпты динамикасы болжанады.

Мемлекеттік секторда еңбекақыны арттыру мемлекеттік басқару органдарының тұтынуын айтарлықтай ұлғайтуды қолдайтын болады.

Күтілетін инфрақұрылымдық жобаларды (LRT, Достық-Мойынты және басқа да жобалар) іске асыру, сондай-ақ ТШО-дағы зауыт жобасы бойынша құрылыс жұмыстарын аяқтау аясында жалпы жинақтау тарапынан белсенді өсім күтілуде. Импорт ішкі сұраныстың оң динамикасы жағдайында қалыпты динамиканы көрсететін болады. **Нәтижесінде ЖІӨ өсу қарқыны 2023 жылы 3-4% құрайды.**

2024 жылы Теңіз кен орнында мұнай өндірудің ұлғаюына байланысты экспорттың одан әрі өсуі күтілуде, бұл **ЖІӨ өсуінің 3,5-4,5%-ге дейін жеделдеуіне** себепші болады. **2025 жылы** экономиканың өсуі тепе-тең мәндерде болуды жалғастырады және де **3,5-4,5%** құрайды.

ЖІӨ-нің әлеуетті деңгейінен нақты пайыздық ауытқу ретінде айқындалатын шығарылымның үзілу траекториясына келетін болсақ, ол 2023 жылдың екінші жартысы – 2025 жылдың соңында оң аймақта болады. Бұл фискалдық ынталандыру аясында ішкі сұраныстың, сондай-ақ мұнай өндірудің өсуіне байланысты экспорттың оң динамикасына байланысты. Дегенмен, қысқа мерзімді перспективада шығарылымның алшақтығы теріс аймақта болады деп күтілуде, бұл экспортпен уақытша проблемаларға байланысты. Осылайша, 2023 жылдың басында аздап төмендегеннен кейін шығарылым алшақтығы болжамды аралық бойы экономикада инфляциялық қысым көрсететін болады.

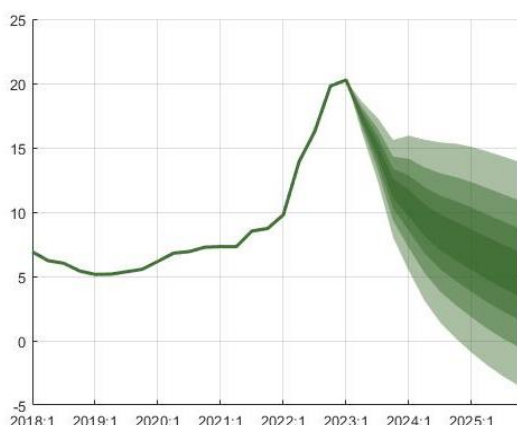
Ұлттық Банктің болжамы бойынша, 2022 жылдың аяғында инфляция 20-21% ауқымында қалыптасады. Инфляция өз шыңына 2023 жылғы ақпанда жетеді (7-график).

Инфляция бойынша алдыңғы бағалар жоғарылау жағына қарай қайта қаралды, бұл алғышарттарға қарағанда анағұрлым жоғары инфляциялық күтулерге және көші-қон күтпеген өзгерістер аясында болған тауарлар мен қызметтердің кең жиынтығы бойынша бағалардың неғұрлым жоғары өсуіне байланысты болды.

Инфляцияның болжамды динамикасы ағымдағы инфляциялық процестердің жоғары инерциялылығымен де, логистикалық тізбектердің бұзылуы аясында өндіріс шығындарының өсуімен де, қысқа мерзімді перспективада жоғары сыртқы инфляциялық күтулердің, инфляциялық күтулермен және теңгенің ресей рубліне қатысты әлсіз айырбастау бағамымен де байланысты.

Инфляция компоненті бөлігінде азық-түлік тауарларына бағаның неғұрлым өсуі күтілуде. Азық-түлік өнімдеріне бағаның бұрынғыдан жоғары өсуі, сондай-ақ Украинадағы астық мәмілесі айналасындағы жағдайдың шиеленісуінен туындаған азық-түлікке әлемдік бағаның өсуі 2022 жылы азық-түлік инфляциясының жеделдеуіне себепші болды. Осылайша сыртқы инфляциялық жағдайдың жоғарылауы, сондай-ақ санкциялық қысым жағдайында логистика шығасыларының сақталуы жағдайында азық-түлік бағасының өсуі 2022 жылы 25%-дан асады.

7-график. Инфляция, тоқсандағы орташа мәні, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер.

Жақын уақыттағы айларда жоғары әлемдік инфляцияға, жеткізілімдер тізбегіндегі үзілістерге, сондай-ақ жалақылар мен кредиттеудің өсуі аясында сақталып отырған жоғары сұранысқа байланысты азық-түлікке жатпайтын компоненттің айтарлықтай жеделдеуі күтілуде. 2022 жылдың соңына қарай бағалары әкімшілік жолмен реттелетін ішкі өндіріс тауарларын, мысалы, ЖЖМ жекелеген түрлерін қоспағанда, барлық азық-түлікке жатпайтын тауарларға бағаның өсуін жеделдету күтіледі.

Сондай-ақ, 2022 жылдың соңына дейін ақылы қызметтердің инфляциясын жеделдету болжанып отыр. Бұл көбінесе соңғы айларда инфляциялық күтулердің айтарлықтай өсуіне байланысты болады. Бұдан басқа Үкімет бекіткен салым шегінде реттеліп көрсетілетін коммуналдық қызметтер бағасының көтерілуі аясында сервистік инфляцияның өсуі күтілуде.

2023 жылы 2022 жылдың жоғары базасын есептеуден кету жағдайында, сондай-ақ ақша-кредит жағдайларын қатаңдату бойынша алдыңғы шешімдердің әсері жағдайында инфляцияның 11-13%-ға дейін баяулауы күтілуде. Алдағы уақытта жылдық инфляция баяулауды жалғастырады, алайда ол 2024 жылы 7-9% және 2025 жылы 4-6% шегінде мақсаттардан жоғары қалыптастырылатын болады.

Инфляция бойынша орта мерзімді бағалау көтерілу жағына қарай қайта қаралды. Бұл болжамды аралықта инфляциялық күтулер өзінің мақсатты мәндеріне баяу тоқталады, астықтың әлемдік бағасы біртіндеп төмендейді, бірақ көтеріңкі деңгейде қалады, ал шығарылым алшақтығы 2023 жылдың екінші жартысынан бастап оң аймақта болады. Осылайша, инфляцияның төмендеуі бұрын күтілгенге қарағанда баяу қарқынмен жүретін болады, бұл өз кезегінде ақша-кредит жағдайларының жұмсару жылдамдығына ықпал ететін болады (1-кесте).

2023-2025 жылдары жылдық инфляцияның динамикасына әртүрлі бағыттағы бірқатар факторлар әсер ететін болады.

Бір жағынан, 2022 жылғы жоғары базаның біртіндеп кетуі, өсіп келе жатқан нақты пайыздық мөлшерлеме және төмендеп келе жатқан инфляциялық күтулер, азық-түлік тауарларына әлемдік бағаның біртіндеп төмендеуі, биылғы жылғы астықтың қолайлы түсімі, сыртқы инфляциялық жағдайдың жұмсаруы Қазақстандағы инфляцияның баяулауына себепші болады.

1-кесте. Базалық сценарий бойынша болжамдар

	2022	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	2-3 (2,5-3,5)*	3-4 (4-5)	3,5-4,5 (4-5)	3,5-4,5
ТБИ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	20-21 (16-18)	11-13 (7,5-9,5)	7-9 (5,5-7,5)	4-6
Brent мұнайы, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	101,8	90	85	79

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

* – мұнда және одан әрі жақшада «2022 жылғы тамыз-қыркүйек» болжамды раунд шеңберінде алдыңғы болжам көрсетілген

Екінші жағынан, фискалдық ынталандыру нәтижесі ретінде шығарылымның оң алшақтығы, сондай-ақ инфляциялық процестердің инерциялылығы инфляцияның баяулауына кедергі келтіретін болады.

1.3. Болжамның баламалы сценарийлері

Әлемдегі геосаяси ахуалға және әлемдік экономиканың өсу динамикасына байланысты белгісіздіктің болуын ескере отырып, базалық сценарийден басқа, Ұлттық Банк пессимистік және оптимистік екі баламалы сценарийді қарастырды.

Ұлттық Банк мұнай бағасының бір баррель үшін 50 АҚШ долларына дейін құлдырау және оларды болжамды аралықтың соңына дейін осы деңгейде сақтау сценарийін **пессимистік** ретінде қарастырды. Мұнай бағасының құлдырауы негізгі мұнай импорттаушы елдердегі экономикалық белсенділіктің нашарлауынан (ЕО-дағы ұзақ рецессия, COVID-19 жылжымайтын мүлік нарығындағы ахуал мен проблемалардың нашарлауы жағдайындағы Қытайдағы экономикалық белсенділіктің әлсіз динамикасы), дамыған елдердің жасыл экономикаға неғұрлым белсенді көшуінен және зиянды шығарындылардың азаюынан, ОПЕК+ мұнай өндіруді қысқарту туралы келісімінің күшін жоюдан және ОПЕК-тен тыс елдерде мұнай өндірудің бір мезгілде өсуінен туындайтын болады.

Пессимистік сценарий бойынша оқиғалар дамыған жағдайда Қазақстан экспортының өсу траекториясы Қазақстаннан шикізат өнімдеріне сыртқы сұраныстың әлсіз динамикасының салдарынан неғұрлым тежелген болады. Тау-кен өндіру секторы кәсіпорындары кірістерінің теріс динамикасы базалық сценариймен салыстырғанда өндіріс пен инвестициялардың қысқаруына алып келеді, бұл құрылыс, көлік, сауда және өзге де қызметтер салаларына теріс әсер етеді. Халық кірістері мен инвестициялардың әлсіз динамикасы тұтынушылық және инвестициялық сұраныстың өсуін біршама шектейді. 2023 жылдан бастап жаңа контрциклдық бюджеттік қағиданың қолданылуы шеңберінде ішкі сұраныс динамикасының бәсеңдеуі төмен болады. Нәтижесінде, **ЖІӨ өсу қарқыны 2023 жылы 1,5-2,5%, 2024-2025 жылдары 3-4% құрайды.**

Осы сценарийді іске асыру кезінде инфляция базалық сценарийге қарағанда жоғары болады. Неғұрлым қысқарған ішкі сұранысқа қарамастан, теңгенің неғұрлым әлсіз нақты тиімді бағамы және инфляциялық күтулердің тиісті өсуі экономикада күшті инфляциялық қысым туғызады. **2023 жылы инфляция 14-16%, 2024 жылы – 10-12%, 2025 жылы – 5-7% құрайды.**

Оптимистік сценарийді іске асыру кезінде мұнай бағасының траекториясы болжамды аралықта барреліне 110 АҚШ доллары деңгейінде болады деп болжануда. Мұнай бағасының мұндай траекториясы әлемдегі геосаяси шиеленістің айтарлықтай азаюына, жеткізілімдер тізбегімен проблемалардың жолға қойылуына, әлемдік экономиканың неғұрлым жылдам экономикалық өсуіне, сондай-ақ дамыған және дамушы елдердегі инфляцияның тұрақтануына және БЖК тиісті қалыпқа келтіруге байланысты болады.

Көмірсутектерге бағаның жоғары болуы және сауда серіктес елдер тарапынан сыртқы сұраныстың мықты болуы Қазақстан экономикасының базалық сценарийге қарағанда неғұрлым жоғары өсу қарқынына әкеледі. **Экономиканың өсуі 2023 жылы – 3,5-4,5%, 2024-2025 жылы – 4,5-5,5% құрайды.**

Оптимистік сценарий бойынша оқиғалар дамыған жағдайда инфляция базалық сценариймен салыстырғанда неғұрлым жылдам қарқынмен баяулайтын болады. Бұған теңгенің айырбастау бағамының мықты динамикасы және сыртқы инфляциялық қысымның азаюы ықпал ететін болады. **2023 жылы инфляция 10-12%, 2024 жылы – 6-8%, 2025 жылы – 4-6% шегінде қалыптасады.**

2-кесте (а). Пессимистік сценарий бойынша болжамдар

	2022	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	2-3 (2,3-3,3)	1,5-2,5 (2,3-3,3)	3-4 (3,5-4,5)	3-4
ТБИ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	20-21 (17-19)	14-16 (8,5-10,5)	10-12 (6,5-8,5)	5-7
Brent мұнайы, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	100,1	54	50	50

2-кесте (б). Оптимистік сценарий бойынша болжамдар

	2022	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	2-3 (2,6-3,6)	3,5-4,5 (4,4-5,4)	4,5-5,5 (4,4-5,4)	4,5-5,5
ИПЦ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	20-2 (16-18)	10-12 (6,5-8,5)	6-8 (5-7)	4-6
Нефть Brent, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	102,6	109	110	110

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда инфляцияның жеделдеу тәуекелдері негізінен өзгерген жоқ және әлемдегі геосаяси шиеленістің сақталуына байланысты жоғары болып қалуда (8-график).

Әлемдегі геосаяси шиеленістің сақталуы және рецессия тәуекелдері Қазақстанның макроэкономикалық көрсеткіштері болжамдарының динамикасындағы жоғары белгісіздікке себепші болады, соның нәтижесінде инфляцияның өзінің болжамдық мәндерінен ауытқу тәуекелдері жоғары деңгейде қалып отыр.

Дегенмен, кейбір тәуекелдерді іске асыру ықтималдығы алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда біршама азайды. Себебі, соңғы айлар ішінде Қазақстанның импорттық тауарларының негізгі жеткізушісі – РФ-да сұраныс пен мықты рубльдің тұтыну себетінің кең жиынына бағаның өте төмен өсуі байқалады, жоғары сыртқы инфляция импортының тәуекелі

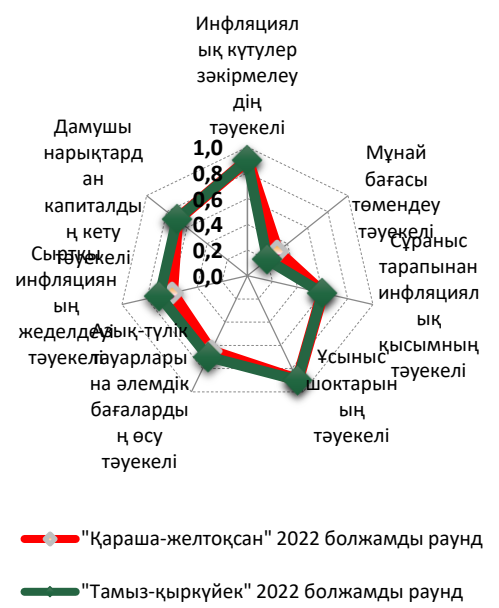
біршама төмендеді. Сонымен қатар, РФ-ға қарсы санкциялардың ықпалы және орта мерзімді перспективада тұтыну тауарларын жеткізуді тиісті қайта құру жағдайында РФ-дан жоғары инфляция импортының тәуекелі сақталады.

Жоғары әлемдік азық-түлік инфляциясының импорты тәуекелі де шамалы төмендеді. Украина мен РФ арасындағы жанама астық мәмілесінің бұзылуы ықтимал жағдайда астық бағасының біршама көтерілуіне қарамастан, әлемдегі экспорттық жеткізілімдердің жағдайы біртіндеп қалыпқа келтірілуде. Әлемдегі өнім бойынша оң күтулермен бірге бұл орта мерзімді перспективада бағаның төмендеуіне ықпал ететін болады. Дегенмен, азық-түлікке әлемдік бағаның өсу тәуекелдері шиеленісті геосаяси ахуалға және бағалардың тарихи құбылмалылығына байланысты сақталып отыр.

Сонымен қатар мұнай бағасының құлдырау қаупі біршама артты. Бұл фактор негізінен әлемдегі ықтимал рецессияға және мұнайға, әсіресе Қытайдан сұраныстың айтарлықтай төмендеуіне байланысты. Сонымен қатар, ОПЕК+ елдерінің мұнай өндірудің төмендігі мұнай өндіруді қысқарту бойынша қабылданған шешім аясында және санкциялар салдарынан Ресейде мұнай өндірудің төмендігі мұнайдың әлемдік бағасына қолдау көрсетеді.

Дамушы нарықтардан дамыған нарықтардың пайдасына капиталдың кету қаупі де жоғары күйінде қалып отыр. Әлемдегі жоғары инфляциялық қысым жағдайында дамыған елдердің орталық банктері ақша-кредит саясатын неғұрлым қатаңдатып, сол арқылы дамушы нарықтардың айырбастау бағамдарына қысымды күшейтуі мүмкін. Теңгенің қабылданатын тәуекел сыйлықақысының ресей рублінің динамикасына және ресей валютасының жоғары құбылмалылығына байланысты теңгенің айырбастау бағамының әлсіреу тәуекелдері жоғары болып қала береді. Бұдан басқа, эмбаргоның ЕО тарапынан Ресей мұнайының экспортына әсері, сондай-ақ Каспий құбыр консорциумының проблемалары Қазақстан мұнайының экспортына және валюта түсімінің төмендеуіне теріс әсер етуі мүмкін, бұл теңгенің айырбастау бағамы үшін теріс фактор болуы мүмкін.

8-график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

Ішкі факторлардан жоғары ағымдағы инфляция, әлемдегі шиеленісті геосаяси ахуал және сұраныс пен ұсыныс тарапынан инфляция факторлары салдарынан инфляциялық күтулерді төмендетпеу тәуекелі елеулі болып қалуда және ішінара іске асырылуда. Қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективада ұсыныс факторлары тарапынан инфляцияны жеделдету тәуекелдері жоғары болып қала береді. РФ-дан жеткізілімдегі іркілістер, логистикалық байланыстарды қайта құру тауарлар ұсынысын төмендетуі немесе олардың өзіндік құнының өсуіне алып келуі мүмкін. Бұдан басқа, орта мерзімді перспективада өндірістің рентабельділігін қолдау және күрделі жөндеуге инвестицияларды қаржыландыру қажеттілігіне байланысты ЖЖМ және реттелетін тұрғын үй-коммуналдық қызметтер бағасының бір сәтте көтерілу тәуекелдері жоғары болып қалуда, бұл тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің кең жиынының бағасына мультипликативтік әсер етуі мүмкін.

Бюджет секторындағы ЕТЖ мен жалақының өсуі, сондай-ақ ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру аясында ішкі сұраныс тарапынан инфляциялық қысым тәуекелі айқын болып отыр. Сонымен қатар, фискалдық тәртіптің төмендігін және өткен жылдардағы мемлекеттік шығыстардың ұлғаюы жағына мерзімді қайта қарауды ескере отырып, келесі жылдардағы бюджет параметрлері шығыс бөлігін кеңейту жағына қарай қосымша қайта қаралуы мүмкін, бұл экономикадағы проинфляциялық қысымның қосымша көзі болуы мүмкін. Сонымен қатар, санкциялар және/немесе геосаяси шиеленістер аясында Ресей Федерациясынан Қазақстанға көші-қон ағынының күшеюіне байланысты тұтыну тауарларына ішкі сұраныстың арту қаупі сақталуда.

1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы

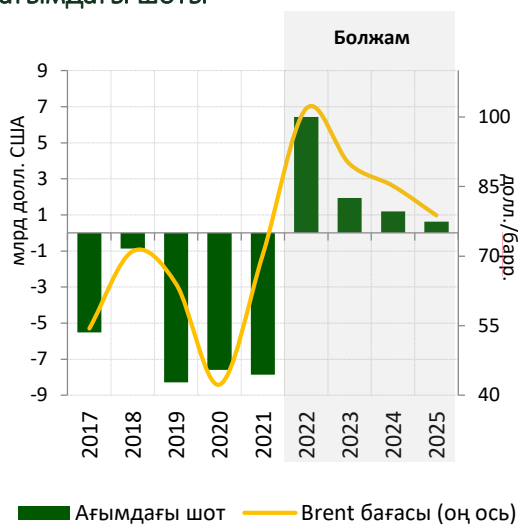
2022 жылы шикізат бағасының өсуі салдарынан төлем балансының ағымдағы шоты 8 жылда алғаш рет профицит аймағына өтеді. Болашақта мұнай бағасының төмендеуі тұрақты өсіп келе жатқан импортпен бірге ағымдағы шоттың оң сальдосын қысқартуға ықпал ететін болады. Орта мерзімді перспективада күтілетін профициттің тұрақсыздығы экономиканың шикізат тауарларының әлемдік бағасына тәуелділігінің салдары болады.

Экспорттың және оны тасымалдау арналарының төмен әртараптандырылуы шетелге жеткізу көлемінің әлемдік экономикалық конъюнктураның өзгеруіне одан әрі тәуелділігін артуына ықпал етеді. Нәтижесінде, 2022 жылы шикізаттың жоғары бағалары тауарлар экспортының 39,9% - ға немесе 84,4 млрд АҚШ.долл.- на дейін өсуіне алып келеді.

Орта мерзімді перспективада экспорт динамикасына көп бағытты факторлар әсер ететін болады. Экспортқа мұнай бағасының болжамды қысқаруы және газдың ішкі тұтынуға қайта бөлінуі қысым етеді. Өсуге 2023 жылдан кейін металдар бағасының күтілетін қалыпты өсуі (Consensus Economics болжамы), уран өндіру құны мен көлемінің өсуі, сондай-ақ Транскаспий көлік бағыты бойынша жүк ағынын жоспарланып отырған жолға қоюы ықпал ететін болады. Нәтижесінде, 2023 жылы экспорт 84,9 млрд АҚШ долл., 2024 жылы - 86,5 млрд АҚШ долл., 2025 жылы - 85,5 млрд АҚШ.долл. құрайды (9-график).

Ішкі қажеттіліктерді жабу үшін қазақстандық өндірістің жеткіліксіздігі импорттың жоғары деңгейін қолдауды жалғастырады. Импорттық өнімге сұраныс өсіп келе жатқан фискалдық шығыстармен, оның ішінде мемлекеттік бағдарламалармен, сондай-ақ халық пен бизнестің жеке және несие қаражаттарымен қаржыландырылатын болады. Әлемдік логистикалық жеткізу арналарындағы құрылымдық өзгерістер, сондай-ақ Ресейдің кейбір тауарларды шығаруына тыйым салуына байланысты ресейлік импорттың қысқаруы Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің нарықтарына қайта бағытталуына әкеледі деп күтілуде.

9-график. Төлем балансының ағымдағы шоты

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

Осылайша, болжамды көкжиекте төлем балансының әдіснамасы бойынша тауарлар импортының өсуі жалғасады: болжамдарға сәйкес, 2022 жылы импорт 48,9 млрд АҚШ долл., 2023 жылы - 51,3 млрд АҚШ долл., 2024 жылы - 54,1 млрд АҚШ долларын құрап, 2025 жылы 54,6 млрд АҚШ долларына жетеді (9-график).

Негізінен шикізат секторында жұмыс істейтін шетелдік тікелей инвесторларға төленетін кірістер ағымдағы шотқа қысым көрсетуді жалғастырады. Шикізат секторының экспорттық түсімінің өсуі, сондай-ақ ірі орталық банктердің ақша-кредит саясатын қатаңдатуы шетелдік инвесторлардың таза пайда және олар берген қарыздар бойынша пайыздық кірістер түріндегі кірістерінің ұлғаюына әкеп соғады. **Нәтижесінде кірістер балансының тапшылығы айтарлықтай болады және 2022 жылы 27,7 млрд АҚШ доллары, 2023-2024 жылдары 30,2 млрд АҚШ доллары және 2025 жылы 29,5 млрд АҚШ долларын құрайды.**

Осылайша, Ұлттық банктің болжамы бойынша 2022 жылы ағымдағы шоттың профициті 6,4 млрд АҚШ долларын құрайды, және 2023 жылы 1,9 млрд АҚШ долларына дейін төмендейді, 2024 және 2025 жылдары 1,2 млрд АҚШ доллары, 0,6 млрд АҚШ долларын құрайды.

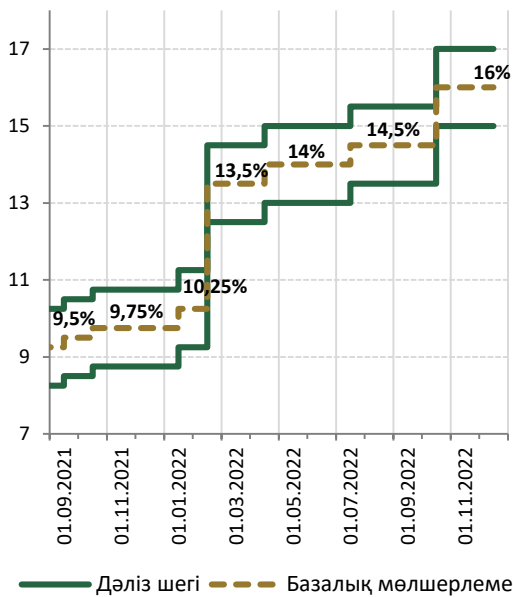
Болжам бойынша, ағымдағы шоттың профициті 2022 жылы ЖІӨ-нің 2,9% құрайды. 2023-2025 жылдары оптимистік сценарий бойынша ЖІӨ – нің 1,8% -3,3% диапазонында профицит күтілуде, пессимистік сценарийға сәйкес ЖІӨ-нің 2% -4,4% мөлшерінде тапшылық күтіледі.

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

10-график. 2021-2022 жылдардағы базалық мөлшерлеме дәлізі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер

2022 жылғы қазанда Ұлттық Банк болжамды траекториядан нақты инфляцияның елеулі ауытқуы аясында базалық мөлшерлемені 150 б.п. 16%-ға дейін көтеру туралы шешім қабылдады. Осылайша, биылғы жылғы қыркүйекте инфляция жылдамдатылды және Ұлттық Банктің жыл соңына 16-18% болжамы кезінде 17,7% құрады.

Жоғары инфляциялық күтулер, тұрақты сұраныс, фискалдық импульс, жеткізілімдердің неғұрлым орнықты тізбектеріне қайта бағдарлануына байланысты өндіріс шығасыларының өсуі тарапынан бағаларға қысым, сондай-ақ сыртқы инфляцияның жалғасып келе жатқан көшуі 2023 жылы инфляцияның төмендеуіне ықпал ететін жағдайларды сақтау үшін ақша-кредит шарттарын тиісінше қайта құруды және базалық мөлшерлеменің траекториясын түзетуді талап етті.

Желтоқсан айында Ақша-кредит саясаты комитеті базалық мөлшерлемені 75 б.п. - ға 16,75% - ға дейін көтеру туралы 2022 жылға арналған соңғы жоспарлы шешім қабылдады (10 график). Шешім нақты инфляцияның динамикасын және оның болжамды мәндерінің жаңартылған траекториясын ескере отырып қабылданды. Базалық мөлшерлемені көтерудің сыртқы факторлары геосаяси жағдайдың одан әрі дамуы мен салдарының белгісіздігі, сондай-ақ азық-түліктің әлемдік бағасының жоғары болуы болды. Ел ішінде бағаларға қысым тарихи жоғары инфляциялық күтулер, сұраныс пен ұсыныстың теңгерімсіздігі, импорттың жеделдетілген өсуімен қатар сауда жолдарының қайта құрулуы жағынан сақталады.

Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені көтеру циклінің аяқталуына жақындады. Монетарлық саясатты қатаңдатудың жинақталған әсері және базалық мөлшерлеменің ағымдағы мәнін ұзақ уақыт бойы сақтау орта мерзімді перспективада инфляцияның біртіндеп төмендеуіне ықпал ететін жағдайларды қолдауға мүмкіндік береді. Инфляция оның болжамды мәндерінен ауытқыған, сондай-ақ жаңа, бұрын ескерілмеген проинфляциялық тәуекелдер туындаған кезде ақша-кредит шарттарын қатаңдату жағына қарай түзетуге болады. Сонымен қатар, қазіргі уақытта мұндай сценарийді іске асыру ықтималдығы төмен деп бағаланады.

2.2. Ақша ұсынысы

Ақша ұсынысының өсу қарқыны жеделдеді. 2022 жылғы тамыз-қазан кезеңінде ақша массасының өсуіне негізгі үлесті экономикаға қойылатын талаптардың артуы (халыққа кредит беру және бизнесті кредиттеу) қосуда. Ақша мультипликаторы өткен жылғы деңгейге дейін көтеріледі.

2022 жылғы қазанда экономикадағы ақша массасы 33,3 трлн теңгені құрады (11-график) және маусым айынан бастап ұлғаюы жалғасуда. Қазан айының қорытындысы бойынша өсім 14,8%-ды құрады (2021 жылғы қазанда - 17,3%).

Ақша массасының өсуіне халыққа кредит беру (11,9 п.т.) және бизнесті аз дәрежеде кредиттеу (2,6 п.т.) негізгі оң үлес қосуды жалғастыруда.

Ақша базасы кеңеюді жалғастырды, 2022 жылғы қазанда өсім 19,0% ж/ж құрады (2021 жылғы қазанда 7,7%). Ақша базасының құрамында ҚРҰБ-дан тыс қолма-қол ақша (салым 3,4%) және ЕДБ мен ҚРҰБ-дағы басқа ұйымдардың депозиттері (салым 15,5%) өсті.

Ақша мультипликаторы (теңгедегі ақша массасының теңгедегі ақша базасына қатынасы) 2022 жылғы тамызда 1,70 дейін төмендегеннен кейін қазанда 1,78-ге дейін өсті (2021 жылғы қазанда - 1,65) (12-график).

2.3. Ақша нарығы

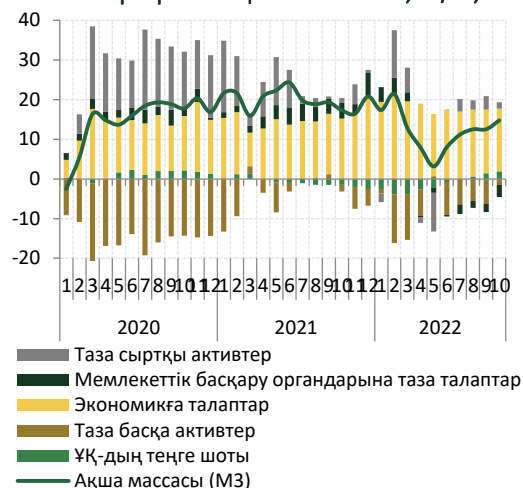
2022 жылғы қарашаның қорытындысы бойынша қазанда төмендегеннен кейін ҚРҰБ операциялары бойынша сальдоның (өтімділік профициті) өсуі байқалды. Қыркүйек-қарашада ақша нарығының мөлшерлемелері негізінен базалық мөлшерлемеге жуық қалыптасты.

2022 жылғы қарашада ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо тамызбен салыстырғанда 20,8%-ға өсіп, қарашаның соңында 3,2 трлн теңгені құрады.

Негізгі көлем ноталармен (1,6 трлн теңге), депозиттік аукциондармен (0,9 трлн теңге) және депозиттермен (0,8 трлн теңге) алынды (13-график).

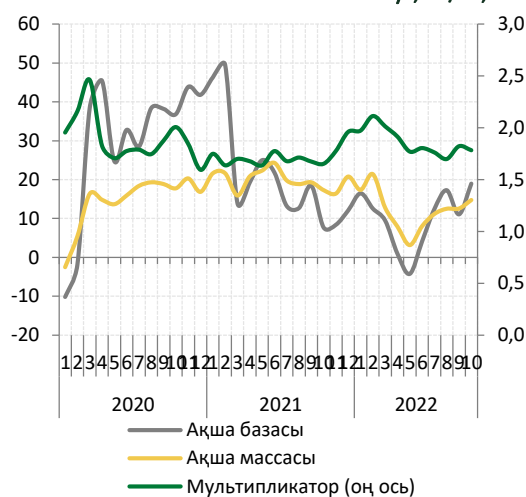
Қыркүйек-қарашада депозиттік аукциондар мен депозиттер арқылы алынған өтімділік көлемі өсті, олардың орташа күндік көлемі тиісінше 1 112,7 млрд теңгені және 579,8 млрд теңгені құрады (2022 жылғы

11-график. Ақша массасы, ж/ж, %

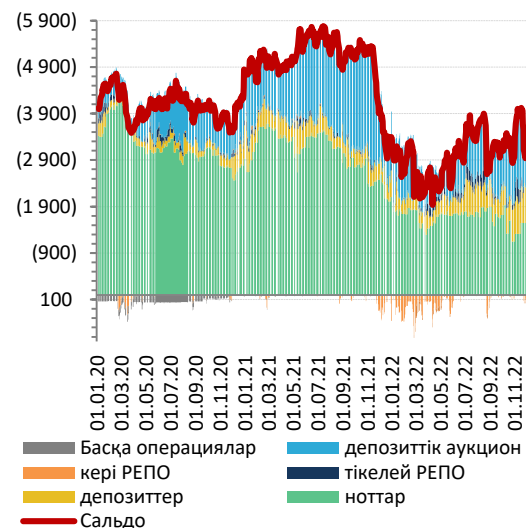
Дереккөзі: ҚРҰБ

12-график. Ақша агрегаттарының өсуі, ж/ж, %

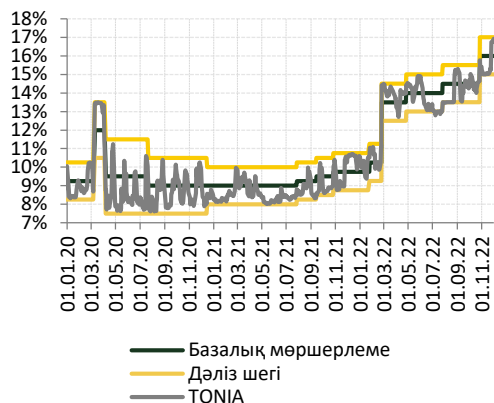
Дереккөзі: ҚРҰБ

13-график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

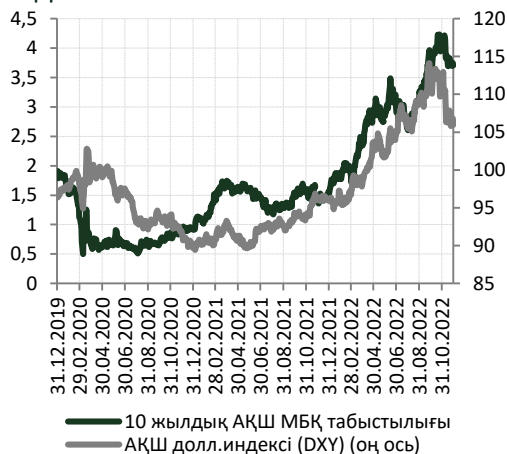
Дереккөзі: ҚРҰБ

14-график. Пайыздық мөлшерлемелер дәлізі мен TONIA мөлшерлемесі

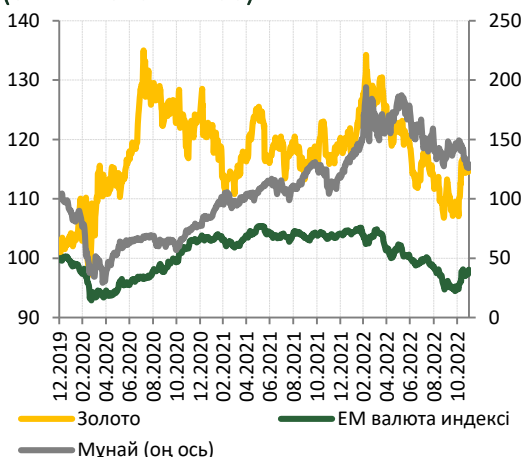
Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

15-график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

Дереккөзі: Refinitiv

16-график. ЕМ валюталары индексінің, алтын мен мұнай құнының динамикасы (31.12.2019ж.=100)

Дереккөзі: Refinitiv

маусым-тамызда - 915,5 млрд теңге және 497,0 млрд теңге).

2022 жылғы қазанда базалық мөлшерлеменің көтерілуі ақша нарығы мөлшерлемелерінің тиісті өсуіне әкелді (14-график). Бұл ретте базалық мөлшерлемені көтергенге дейін TONIA ақша нарығының нысаналы мөлшерлемесі (бір күндік мөлшерлеме REPO) негізінен базалық мөлшерлеменің маңында болды. Мөлшерлемені көтергеннен кейін TONIA негізінен төменгі шекарада қалыптасты. Нәтижесінде қыркүйек-қараша айларында TONIA орташа мәні 14,8% құрады және 2022 жылғы қыркүйек-қарашада орташа алғанда TONIA мен базалық мөлшерлеме арасындағы спред 0,25 п.т. (-) деңгейінде теріс қалыптасты.

2.4. Валюта нарығы

Қолайсыз сыртқы факторларға қарамастан (АҚШ долларының жаһандық нығаюы, дамушы нарықтардың активтеріне қатысты инвесторлардың тәбеті тәуекелінің төмендеуі), мұнайдың жоғары бағасының сақталуы, базалық мөлшерлеменің көтерілуі, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор тарапынан шетел валютасының ұсыныстары аясында теңгенің айырбас бағамының нығаюы байқалды.

Дамыған елдердің орталық банктері елеулі инфляциялық фонның сақталуына байланысты монетарлық жағдайларды қатаңдатуды жалғастыруда. Бұл жекелеген кезеңдерде дамушы елдердің валюталарына, оның ішінде теңгеге қысым жасады (15-график).

АҚШ ФРЖ негізгі мөлшерлемені қыркүйекте 75 б.т.-3,0-3,25%-ға дейін және қарашада 3,75-4,0%-ға дейін екі рет көтерді. Осының аясында қазынашылық облигациялардың кірістілігі 3,1%-дан 4,2%-ға дейін өсті (16-график). ЕОБ инфляцияны 2% орта мерзімді нысаналы көрсеткішке қайтару мақсатында базалық мөлшерлемені қыркүйекте 75 б.п. 1,25%-ға дейін және қазанда 2,0%-ға дейін екі рет көтерді. Канада Банкі мөлшерлемені: 75 б.п. - 3,25%-ға және 50 б.п. - 3,75%-ға дейін екі рет көтерді.

Әлемдік ОБ мөлшерлемелерінің көтерілуімен және мұнай бағасының төмендеуімен қатар (шілде-қыркүйекте жаһандық рецессия қаупінен екі жылдан астам мұнай баға белгілеулерінің бірінші тоқсандық төмендеуі тіркелді, Brent маркалы мұнайдың бағасы қыркүйекте баралліне 96,49-дан 87,96 АҚШ долларына

дейін 8,8% төмендеді), Ресейдегі ішінара жұмылдыру жариялануының әсерінен қыркүйекте айырбас бағамына қысым жасалды (геосаяси шиеленістің артуынан айырбас бағамы әлсіреуінің әлеуетті факторы). Нәтижесінде 22 қыркүйекте теңгенің айырбас бағамы 1,9%-ға әлсіреп, айдың басымен салыстырғанда бір АҚШ доллар үшін 481,16 теңгеге жетті.

Қазан айында айырбас бағамы мұнай нарығындағы жағдайдың ықпалымен қалыптасты. Осылайша, ОПЕК + отырысының шешіміне сәйкес, 2022 жылғы қараша және желтоқсан айларында 2022 жылғы тамызда рұқсат етілген деңгеймен салыстырғанда ОПЕК + елдерінің мұнай өндірудің ең жоғары деңгейі тәулігіне 2 млн баррельге төмендеді. Осының нәтижесінде мұнай баға белгілеулер қазан айында барреліне **87,96-дан 94,83 АҚШ долларына** дейін **7,8%** өсті. Бұл қазанда теңгенің айырбас бағамының бір АҚШ доллары үшін 476,53 теңгеден 468,35 теңгеге дейін нығаюына ықпал етті.

2022 жылғы қыркүйек-қараша аралығында квазимемлекеттік сектор валюталық түсімін міндетті сату және Ұлттық қордан республикалық қорға трансферттерді қамтамасыз ету шеңберінде валютаны сату валюта нарығында қосымша ұсынысқа ықпал етті. Қыркүйек-қараша айларында Ұлттық қордан валюта сату 517,1 млн АҚШ долларын құрады. Қыркүйек-қараша айларында квазимемлекеттік сектордың экспорттық кірісін жүзеге асыру аясында валюта сату 1,6 млрд. АҚШ долларн құрады.

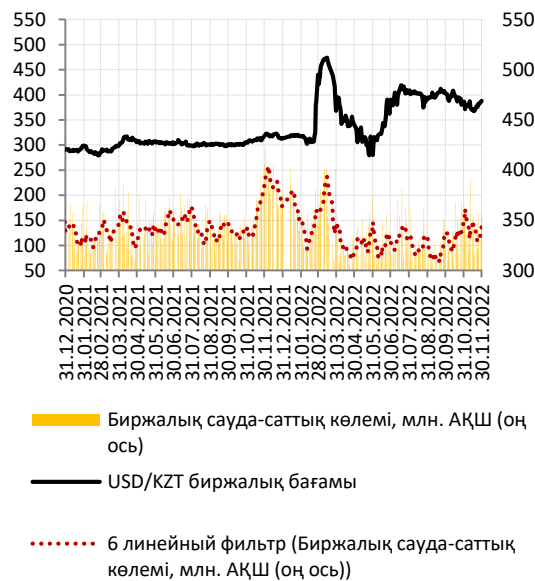
Қыркүйек-қарашада айырбас бағамы бір АҚШ доллары үшін 458,62-481,16 теңге ауқымында қалыптасты (17-график). Биржалық сауда-саттықтың орташа күндік көлемі қыркүйек-қарашада ж/ж 18,6% төмендеп, 114,3 млн. АҚШ долл. құрады (маусым-тамызда - 102,9 млн. АҚШ долларын, 2021 жылғы қыркүйек-қарашада - 140,5 млн. АҚШ доллары). Көлемнің төмендеуі мұнайдың жоғары бағасы және теңгелік активтердің тартымдылығының артуы аясында валютаға елеулі сұраныстың болмауын көрсетуі мүмкін.

2.5. Қор нарығы

2022 жылғы тамыз-қазанда кірістіліктің тәуекелсіз қисығы инверттелген (кері) нысанды көрсетті. Бұл ретте, қыркүйекте пішін «дөңес» болды.

Тұтастай алғанда 1 жылға дейінгі қысқа мерзімде

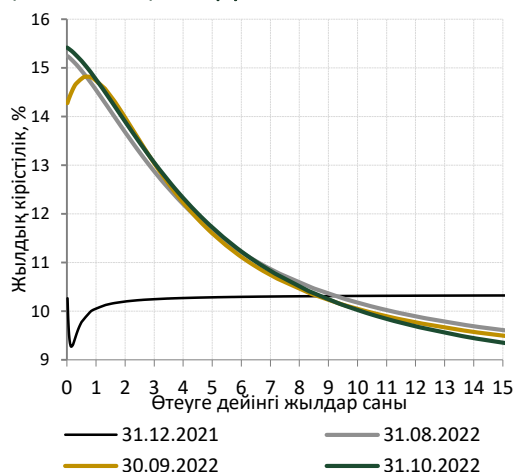
17-график. Теңге бағамының динамикасы және сауда-саттық көлемі

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

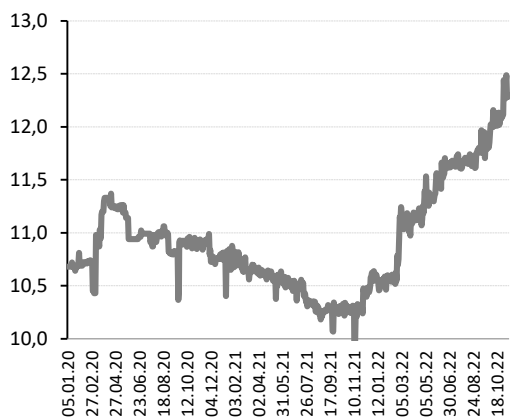

18-график. Тәуекелсіз кірістілік қисығының өзгеруі, %

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

19-график. KASE индексі (2019 желтоқсан=100)

Дереккөзі: ҚҚБ

кірістілік қисығының динамикасы базалық мөлшерлеменің көтерілуі аясында өсуді көрсетеді, орта және ұзақ мерзімді бөліктерде төмендеу байқалады.

Бюджет тапшылығын қаржыландыру аясында тамыз-қазан айларында МБҚ сауда көлемі т/т және ж/ж өсуін жалғастыруда.

2022 жылға арналған республикалық бюджет тапшылығы 2 978 млрд теңге деңгейінде болжануда. Республикалық бюджет тапшылығын қаржыландыру үшін ҚР Қаржы министрлігі 10 айда бастапқы нарықта 3 112,2 млрд теңге тартты (ҚР ҚМ МБҚ шығару жоспары - 2 818 млрд теңге). Тамыздан бастап ҚР Қаржы министрлігі қазынашылық міндеттемелерді шығара бастады - METIKAM мөлшерлемесіне индекстелген TONIA, тамыз-қазан айларында 14,73%-15,45%-бен 401,5 млрд теңге сомасына 15 орналастыру жүргізілді.

Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесі 14,5%-дан 16,0%-ға дейін көтеру жөніндегі қазан айындағы шешімі кірістілік қисығының қысқа мерзімді сегментте жоғары жылжуына әкелді (18-график), ұзақ мерзімді келешекте МБҚ бойынша неғұрлым төмен кірістілік қалыптасты.

ҚР ҚМ МБҚ орналастыратын табыстылығы базалық мөлшерлеменің көтерілуінен кейін 2022 жылғы мамыр-шілдеде жылдық 13,61-14,50%-дан 2022 жылғы тамыз-қазанда жылдық 13,85-15,70%-ға дейін өсті.

Бастапқы нарықта МБҚ шығару мамыр-шілде айларында 1 312,6 млрд теңгеден тамыз-қазан айларында 1 033,2 дейін төмендеді. Оның едәуір бөлігін ҚР ҚМ 1 012,4 млрд теңге сомаға тартуы алады. ҚР ҚМ МБҚ орналастыру бойынша өтеуге дейінгі мерзімдер 1 жылдан 5 жылға дейін өзгерді. Қалған көлемді жергілікті атқарушы органдардың тартуы құрайды, олар мамыр-шілде айларында 54,7 млрд теңгеден тамыз-қазанда 32,7 млрд теңгеге дейін азайды (1 жылдан 2 жылға дейінгі мерзіммен 0,35-4,25%). Тамыз-қазан айларында МБҚ шығару көлемінің төмендеуі, оның ішінде ҚР ҚМ МБҚ шығару жоспарына қол жеткізумен байланысты.

Корпоративтік облигациялар нарығында орналастыру көлемі мамыр-шілде айларында 267,1 млрд теңгеден тамыз-қазан айларында 619,1 млрд теңгеге дейін өсті.

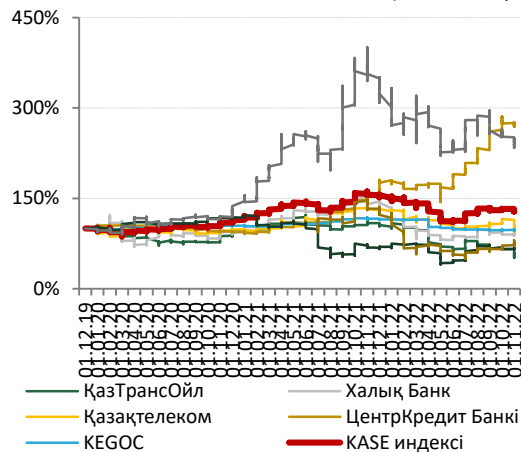
Орналастырылған облигациялар бойынша орташа алынған кірістілік қазанда² 15,68%-ға дейін өсті (2022 жылғы шілдеде³ 14,76%). KASE BMY индексі 2022 жылғы қазанның аяғында 49,22 б.т. өсіп, 2022 жылғы шілденің аяғына қарағанда 12,10-ға жетті. (19-график).

KASE индексі қыркүйек-қараша аралығында 2,7% төмендеді (20-график). «ҚазТрансОйл» акционерлік қоғамдарының жай акциялары – (-) 25,5% және «Қазатомөнеркәсіп» – (-) 16,3% индекстің төмендеуіне негізгі үлес қосты.

Бұл ретте, «Kaspi.kz» АҚ– 19,5%, «Банк ЦентрКредит» АҚ – 15,2% акциялары оң аймақта болды.

Әлемдік қор нарығы қалыпты жағымды жағдайды көрсетті. Оған инвесторлардың федералдық қорлар бойынша мөлшерлемені өсірудің барынша аз агрессивті қарқыны бойынша күтулері себеп болды.

20-график. KASE индексі (2019 желтоқсан=100)

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

1-бокс. 2020-2022 жылдары әлемдік және қазақстандық акциялар нарығын талдау

Қазақстанда акциялар нарығы жағдайының негізгі индикаторы Қазақстан қор биржасы есептейтін KASE индексі болып табылады. Қор биржасының негізі 1993 жылдың аяғында қаланғанына қарамастан, қазіргі уақытқа дейін Қазақстанның қор нарығы инвестициялық мәдениеттің төмендігіне, әлеуетті қатысушылардың қор нарығындағы операциялардың әртүрлі түрлері туралы хабардар болуының әлсіздігіне және тағы басқа жағдайларға байланысты елдің қаржы жүйесінің жеткілікті түрде дамымаған секторы болып қала береді.

Қазіргі уақытта KASE индексінің өкілдік тізімі барлығы 8 компаниядан тұрады және олар шикізаттық («ҚазТрансОйл» АҚ), энергетикалық («Қазатомөнеркәсіп» ҰАК АҚ, «KEGOC» АҚ), телекоммуникациялық («Қазақтелеком» АҚ, «Кселл» АҚ) және банк («Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ, «Банк ЦентрКредит» АҚ, «Kaspi.kz» АҚ) секторлар.

Анықтама үшін: акциялар нарығын ЖІӨ-ге капиталдандыру үлесі: 2019 ж. KASE – 27,4%, 2020 ж. – 27,0%, 2021 ж. – 34,3%; MOEX (Ресей) 2019 ж. – 44,7%, 2020 ж. – 47,9%, 2021 ж. – 48,0%; S&P500 (АҚШ) 2019 ж. – 125,2%, 2020 ж. – 151,5%, 2021 жылы – 175,5%.

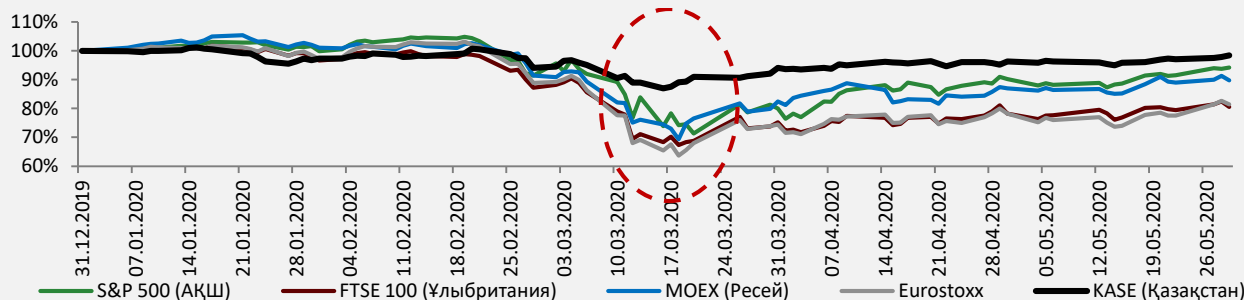
Жалпы, акциялар нарығы қаржы нарығының құрамдас бөлігі ретінде түрлі өзгерістерге ұшырайды. Мәселен, COVID-19 таралуы және онымен байланысты шектеулер жаһандық экономика үшін нағыз сынақ болды. Егер алдыңғы дағдарыстарда қаржы секторы экономикалық өзгерістердің триггері болса, коронавирус пандемиясы жағдайында бірінші кезекте карантиндік шектеулерге байланысты экономикалық құлдырау қаржы нарықтарында синхронды күйзеліске әкелді.

2020 жылғы I тоқсанда Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының хабарландыруы COVID-19 пандемиясының болуына, ОПЕК+ мәмілесінің бұзылуына байланысты әлемдік нарықтарда үрей тудырды. 2020 жылғы наурызда S & P500 (АҚШ) индексі 2019 жылғы желтоқсанға қарай 20,0%, FTSE 100 (Англия) - 24,8%, Euro Stoxx (еуроаймақ) - 25,6%, MOEX (Ресей) - 17,6% жоғалтты. Осылайша бұл 2008-2009 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарысынан ең нашар кезеңдердің біріне айналды. 2020 жылғы наурыздың екінші аптасында бірқатар әлемдік сауда алаңдарының индекстері күндік құлдырауды көрсетті. Акцияларды сату тіпті биржалардың жоғары құбылмалылықты төмендетуге арналған сауда-саттықты автоматты түрде тоқтата тұру шараларын да тоқтатқан жоқ.

²² Қазан айында сондай-ақ «Микроқаржы ұйымы Онлайн ҚазҚаржы» ЖШС 10% -бен екі рет, Қазақстандық Тұрғын үй Компаниясы - 0,1% -бен, Банк RBK - 0% -бен орналасты

³³ Шілде айында «Қазақстан темір жолы» ұлттық компаниясы 0%, «Микроқаржы ұйымы Онлайн ҚазҚаржы» ЖШС 9,99%, «Арнур Кредит» ЖШС 0%, Қазақстандық Тұрғын үй Компаниясы 0,1% орналасты

1-график. 2019 жылдың аяғынан 2020 жылдың мамырына дейін негізгі әлемдік қор индекстері мен KASE динамикасы

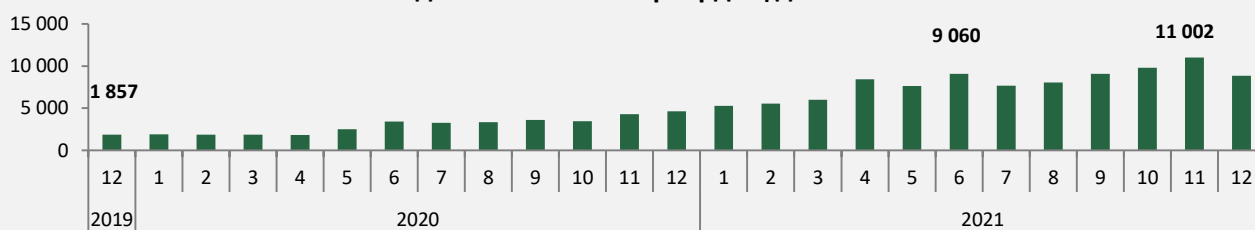

Дереккөзі: KASE

Қазақстандық нарық жаһандық трендтен тыс қалмады. 2020 жылғы наурызда 2019 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда KASE индексі төмендеді. Бұл ретте төмендеу елеусіз ғана 5,9% болды. Бұл қазақстандық нарықтар төмендеудің бірінші толқыны кезінде (9 наурыз) жабылғандығымен түсіндіріледі, бұл ретте сол кездегі қор нарығы өтімділігінің төмендігі KASE индексінің өкілдік тізіміне кіретін акцияларды ұзақ және жаппай сату байқалмады.

Екінші жағынан, басқа елдердегі сияқты нарыққа қызығушылық инфляцияға қатысты депозиттер бойынша кірістіліктің жоғары болмауына (қаражатты жинақтаудың және көбейтудің дәстүрлі құралы), жеделдетілген цифрландыру аясында инвестициялау процесін жеңілдетуге, сондай-ақ акциялар бойынша бағалардың құбылмалылығына байланысты қысқа уақыт аралығында жоғары кіріс табу мүмкіндігіне байланысты болды. Осылайша, Қазақстанның акциялар нарығындағы белсенді бөлшек инвесторлар саны 2020 жылдың соңында 2019 жылмен салыстырғанда 2,5 есеге, 2021 жылдың аяғында 2 есеге артты.

2-график. 2019 жылдың соңынан бастап 2021 жылдың соңына дейін акциялар нарығындағы белсенді бөлшек инвесторлардың динамикасы

Дереккөзі: KASE

Алайда, 2020 жылдың сәуір айының соңынан бастап ірі елдердің макроэкономикалық индикаторлары рекордтарға қарсы жүйелі түрде қайта жазыла бастағанда, әлемдік қаржы нарықтары қарама-қарсы динамикаға тренд қойды.

Барлық ірі қаржылық реттеушілер тарапынан экономиканы монетарлық ынталандыру шараларының теңдессіз ауқымы осы трендтердің алшақтығын түсіндіру болды. Мысалы, АҚШ Федералдық резервтік жүйесі (ФРЖ) негізгі мөлшерлеменің нысаналы ауқымын 0 - 0,25%-ға дейін төмендетті және мемлекеттік және ипотекалық облигацияларды, сондай-ақ активтерді сатып алудың қосымша бағдарламаларын сатып алу есебінен теңгерім мөлшерін едәуір ұлғайтты.

Еуропалық орталық банк (ЕОБ) төтенше жағдайларда 750 млрд еуро көлемінде пандемия активтерін сатып алу бағдарламасын (Pandemic Emergency Purchase Programme) іске қосты, кейін ол тағы 500 млрд еуроға ұлғайтылды. Сондай-ақ қайта қаржыландыру операциялары шеңберінде қамтамасыз ету ретінде пайдаланылатын құралдардың кредиттік рейтингтеріне қойылатын талаптар төмендетілді.

Ақша-кредит саясатының жұмсаруы басқа ірі экономикаларда да болды. G20 елдерінің орталық банктері негізгі мөлшерлемелерді 30-250 базистік пунктке төмендетті. Ресей Банкі сондай-ақ негізгі мөлшерлемені 4,25% -ға дейін төмендетті, осал салалар мен бизнес субъектілерін қолдау жөніндегі бағдарламалардың кең тізбесі іске асырылды.

Сонымен қатар, коронавирусқа қарсы тиімділігі жоғары препараттарды (Pfizer, BioNTech және т.б.) табысты сынау туралы 2020 жылдың соңындағы ақпарат жағымды үрдіске ықпал етті. Екінші жағынан, орталық банктердің ауқымды ақшалай салымдары, түрлі елдерде жұмыс істеген жұмыссыздар мен

кәсіпорындарды қолдаудың түрлі бағдарламалары инвестициялар нарығында «Робин Гудтар» деп аталатын жаңа құбылыстың пайда болуына алып келді.

Анықтама үшін: «Робин Гудтар» - бұл бейресми қауымдастықтарға бірігетін кәсіби емес жеке инвесторлар. Олар белгілі бір кезеңдерде қор нарығында жаппай алыпсатарлық белсенділік көрсетеді. Әдетте, мұндай ойыншылардың әрекеттері қор нарығының белгілі бір құралының нарығындағы көпіршік индикаторларының бірі болып табылады.

Акцияларға жаңа инвесторлардың келуі, түрлі елдер дағдарыспен күреске қабылдаған көлемді қаржы пакеттері, сондай-ақ кейінге қалдырылған тұтынушылық сұраныс пен жалпы экономикалық белсенділікті қалпына келтіру биржалық индекстерге 2021 жылы тарихи максимумдарды жаңартуға мүмкіндік берді. Осылайша, 2021 жылдың басынан бастап әлемдік индекстер өзінің тарихи максимумдарын белгілей бастады және одан әрі бірнеше рет жаңартып, қараша айында Euro Stoxx (еуроаймақ) - 4401,49 пунктке дейін, ал MOEX (Ресей) - 3810,70 пунктке дейін жетті; желтоқсанда: S & P500 (АҚШ) - 4793,06 пунктке дейін, FTSE 100 (Англия) - 7420,69 пунктке дейін.

1-кесте. Негізгі әлемдік қор индекстерінің және KASE өзгеруі

Әлемдік индикаторлар	2019 жылдың соңына	2020 жылдың соңына	2021 жылдың соңына	2020 жылдың 2019 жылға	2021 жылдың 2020 жылға	2022 жылдың қараша айы 2021 жылдың желтоқсан айына
S&P 500 (АҚШ)	3230,78	3732,04	4766,18	15,5%	27,7%	-14,4%
FTSE 100 (Англия)	7542,44	6555,82	7384,54	-13,1%	12,6%	2,6%
MOEX (Ресей)	3045,87	3289,02	3787,26	8,0%	15,1%	-42,6%
Eurostoxx (Еуроаймақ)	3745,15	3571,59	4298,41	-4,6%	20,4%	-7,8%
KASE (Қазақстан)	2363,79	2678,37	3675,28	13,3%	37,2%	-16,6%

Дереккөзі: KASE, Thomson Reuters

2021 жылы әлемдік нарықтардан кейін KASE индексі де сенімді өсім көрсетті, сондай-ақ тарихи максимумдарды бірнеше рет жаңартты (шыңға 2021 жылғы 18 қарашада - 3810,7 пунктке жетті). KASE индексінің құрылымында Қазатомөнеркәсіп, KAZ Minerals (2021 жылғы 11 мамырда делистинг жүзеге асырылды) және қаржы секторы (Халық Банкі, Банк Центр Кредит, Kaspi) басты қозғаушы күш болды.

KAZ Minerals акциясының өсуіне пандемия салдарынан жеткізілім тапшылығы аясында мысқа фьючерстердің сегіз жылдық максимумға жақын деңгейге дейін өсуі ықпал етті. Қазатомөнеркәсіптің өсуі - уранның әлемдік ұсынысын төмендету, Канададағы ең ірі уран кенішінің бірі Cigar Lake-дегі жұмысты тоқтату. Сонымен қатар, «жасыл» экономикаға көшу шеңберінде АҚШ, Қытай, Ресей және Еуропаның атом энергетикасының басымдығы осы сектордың перспективаларын күшейтті. Қаржы секторы оң есептілік, ұзақ мерзімді кредиттік рейтинг бойынша халықаралық рейтингтік агенттіктер тарапынан тұрақты болжамды растау аясында өсуді көрсетті («Қазақстан Халық жинақ банкі» АҚ, «Банк ЦентрКредит» АҚ).

Сонымен қатар, 2022 жылы әлемдік қор нарығынан кейін Қазақстанның акциялар нарығы төмендеуін көрсетті. Жергілікті факторлармен қатар (2022 жылғы қаңтар оқиғалары және т. б.) Қазақстанның акциялар нарығына Ресей-Украина қақтығысы, сондай-ақ әлемдік және тауар нарықтарындағы белгісіздіктің артуы теріс әсер етті. «Қазақстан Халық жинақ банкі» АҚ, «Қазатомөнеркәсіп» ҰАК «АҚ Лондон қор биржасында сатылатын акциялар KASE өкілдік тізімінен ерекше қысымға ұшырап, 2021 жылдың күзінен бастап төмендеуді жалғастырды. Сонымен қатар, 2022 жылғы шілденің басынан бастап отандық акциялар нарығында дивидендтік төлемдер, компаниялардың нақты тоқсандық есептері, жергілікті сұраныстың артуы нәтижесінде қалпына келу байқалды.

Жалпы, KASE индексінің құбылмалылығы әлемдік нарықтардағы жалпы түрбуленттілікті көрсетеді. Алайда, оған сыртқы жағдайлармен қатар USD/KZT бағамының динамикасы, индекстік себет эмитенттерінің дивидендтік саясаты, жекелеген корпоративтік тарихтар, сондай-ақ қос листинг факторы сияқты факторлар әсер ететінін атап өту қажет, соның салдарынан төрелік баға белгілеу арқылы Лондон биржасының неғұрлым жоғары өтімділігі Қазақстандағы кейбір акциялардың өзгеруіне әсер етеді.

2.6. Депозит нарығы

Депозиттік ұйымдардағы депозиттердің жалпы көлемі мамырдағы қарқынның төмендеуінен кейін 2022 жылғы қазанда өсуі, негізінен, ұлттық валютадағы басқа (мерзімді⁴) депозиттер және шетел валютасындағы аударылатын (мерзімді емес) салымдар есебінен жалғасын тапты.

Банк жүйесіндегі жалпы долларлану 2022 жылғы қазанда теңгедегі салымдардың валютамен салыстырғанда озық өсуі аясында шілдемен салыстырғанда төмендеді. Жалпы көрсеткіштің төмендеуі жеке тұлғалардың салымдары бойынша долларландырудың қысқаруымен байланысты, бұл ретте оның заңды тұлғалардың депозиттері бойынша өсуі байқалды.

Базалық мөлшерлеменің көтерілуінен кейін депозиттік ұйымдардағы депозиттер сыйақысының нарықтық мөлшерлемелері өсті.

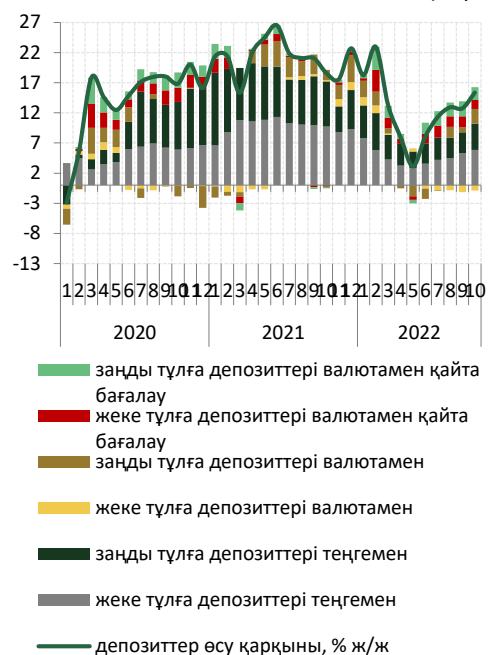
Депозиттік портфельдің өсу үрдісі жалғасты. 2022 жылғы қазанда ұлғаю мамырда 3,1%-ға дейін едәуір баяулағаннан кейін 15,3%-ды ж/ж құрады (21-график).

Бес ай қатарынан өскеннен кейін депозиттер көлемі қазанның қорытындысы бойынша өзінің рекордтық деңгейіне 30,0 трлн теңгеге жетті. Көлемдердің өсуіне ұлттық және шетел валютасындағы қаражаттың өсуі ықпал етті. Олардың құрылымында заңды тұлғалар теңгедегі және валютадағы депозиттерді ұлғайтты, ал жеке тұлғалар ұлттық валютадағы салымдарды ұлғайтты.

Ұлттық валютадағы депозиттер қазанның соңында заңды тұлғалар салымдарының 13,2%-ға, жеке тұлғалар салымдарының 18,5%-ға өсуі нәтижесінде 15,8%-ға ж/ж өсті.

Шетел валютасындағы депозиттер айырбастау бағамын түзету және заңды тұлғалардың депозиттерінің өсуі аясында 14,5%-ға ж/ж өсті. Сонымен қатар, жеке тұлғалардың шетел валютасындағы салымдарының төмендеуі байқалады, бұл теңгедегі салымдардың өсуімен бірге халықтың валютадағы салымдарынан теңгедегі салымдарға қаражатты ішінара ауысуы туралы білдіруі мүмкін. Ағынға теңгедегі және валютадағы салымдар

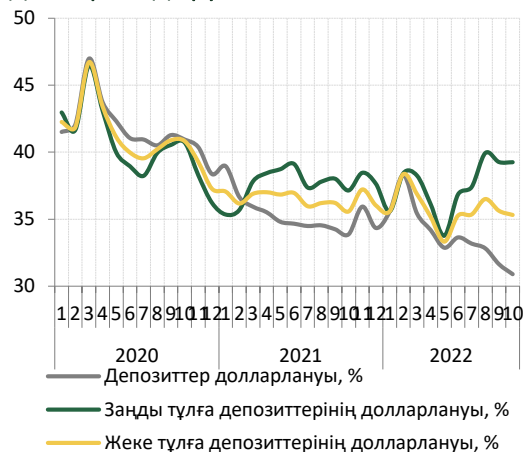
21-график. Депозиттер көлемінің өсуіне құрауыштарының қосқан үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

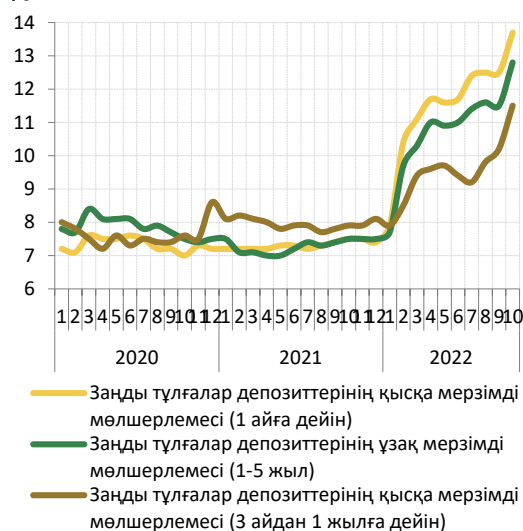
⁴ Ақша-кредит статистикасының әдіснамасы бойынша

22-график. Депозиттерді долларландыру, %

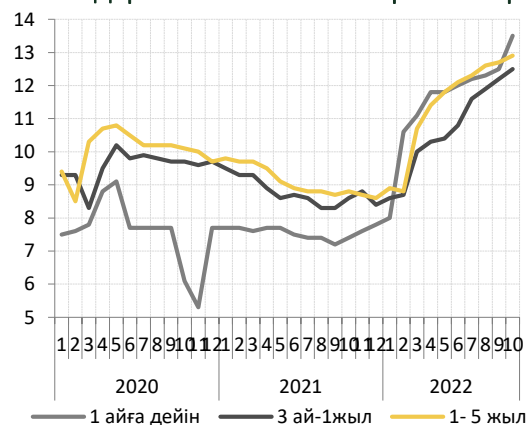
Дереккөзі: ҚРҰБ

23-график. Заңды тұлғалардың теңгедегі депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

24-график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер

Дереккөзі: ҚРҰБ

арасындағы мөлшерлемелердің жоғары дифференциалы ықпал еткен болуы мүмкін.

Долларландырудың жалпы деңгейі шілдедегі 35,4%-дан 2022 жылғы қазанда 35,3%-ға дейін төмендеді (22-график).

Төмендеуге ұлттық валютаның нығаюы және теңгедегі депозиттердің валюталық депозиттерден озық өсуі ықпал етті.

Бұл ретте халық пен бизнестің салымдарын долларландыру арасындағы алшақтық артуда. Заңды тұлғалардың салымдарын долларландыру шілдедегі 37,4%-дан қазанда 39,3%-ға дейін ұлғайды, жеке тұлғалардың салымдары 33,2%-дан 30,9%-ға дейін төмендеді (22-график).

Халықтың салымдарын долларландыру (бейрезиденттерді ескере отырып) сома бөлігінде барлық сегменттер бойынша төмендейді, алайда ірі шоттар сыртқы факторларға неғұрлым тәуелді және неғұрлым долларландырылған болып табылады. Жеке тұлғалардың 50-ден 500 млн теңгеге дейінгі шоттардағы валюталық депозиттерінің үлесі 2022 жылғы қазанда 57,7%-ды құрады, ал оның шоттар бойынша деңгейі 1-ден 3 млн теңгеге дейін 12,6%-ды құрады. Сомасы 50 млн теңгеден асатын салымшыларды және «Отбасы Банкіндегі» депозиттерді есепке алмағанда, жеке тұлғалардың депозиттерін долларландыру қазанда 13,7%-ды құрады.

Базалық мөлшерлеменің көтерілуі мен шекті мөлшерлемелердің өсуінен кейін заңды және жеке тұлғалардың депозиттері бойынша орташа алынған мөлшерлемелер 2022 жылғы қазанда едәуір көтерілді.

Мәселен, тартылатын салымдарда негізгі үлес алатын 1 айға дейінгі мерзімі бар заңды тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер (заңды тұлғалардың барлық мерзімді теңгедегі салымдарының 84,1%) 2021 жылғы желтоқсандағы 7,4%-бен салыстырғанда (2022 жылғы шілдеде – 12,4%) 13,7%-ға дейін екі еседей көтерілді. 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзімі бар депозиттер бойынша мөлшерлемелер (үлесі – 9,2%) 7,5%-дан 12,8%-ға дейін (11,4%) ұлғайды. 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімі бар ұзақ мерзімді салымдар бойынша мөлшерлемелер (үлесі – 0,6%) 8,1%-дан 11,5%-ға дейін (9,2%) ұлғайды (23-график).

Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер де көтерілді. 1 айға дейінгі қысқа мерзімді салымдар бойынша пайыздық мөлшерлемелер (үлесі – 17,6%) 2021 жылғы желтоқсанда 7,8%-дан (шілдеде 12,2%) 2022 жылғы қазанда 13,5%-ға дейін көтерілді. 3 айдан 1 жылға дейінгі салымдар бойынша мөлшерлемелер (үлесі – 29,9%) 8,4%-дан (11,6%) 12,5%-ға дейін өсті, 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімі бар салымдар бойынша (үлесі – 48,2%) 8,6%-дан (12,3%) 12,9%-ға дейін көтерілді (24-график).

2.7. Кредит нарығы

ЕДБ экономикаға кредиттік портфелі 2022 жылғы қазанда жоғары инфляциялық күтулер аясында өсуді жалғастырған жеке тұлғаларға кредит беру есебінен көбірек ұлғайды. Бұл ретте өткен жылғы жоғары база мен тұтынушылық кредиттеудің өсу қарқынының біршама баяулауына байланысты жеке тұлғаларды кредиттеу өсуінің баяулауы байқалады. Ипотекалық кредиттеу жоғары инфляциялық күтулерге, тамыз-қазанда тұрғын үйге жалдау ақысының айтарлықтай өсуіне және «7-20-25» бағдарламасы шеңберінде қаражаттың белсенді игерілуіне байланысты жоғары өсу қарқынын сақтайды.

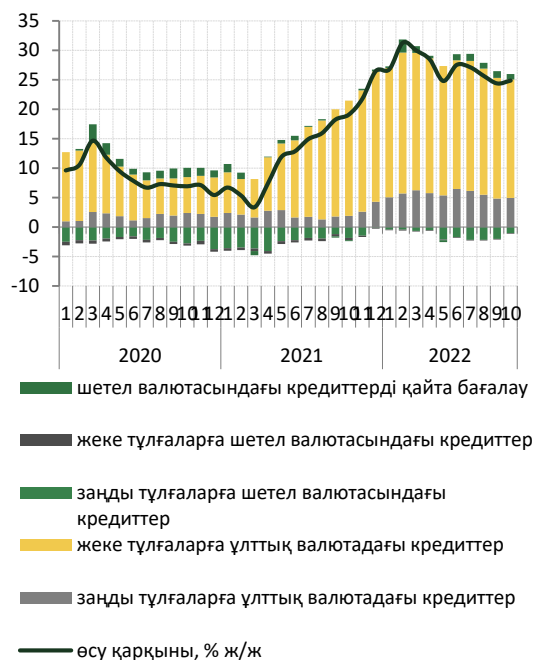
Заңды тұлғалардың кредиттері экономикалық өсудің баяулауы және ресейлік банктердің еншілес ұйымдарының кредиттік белсенділігінің төмендеуі жағдайында қалыпты өсуді көрсетті.

ЕДБ кредиттік портфелі 2022 жылғы қазанда 24,9%-ға ж/ж өсіп, 21,5 трлн теңгені құрады.

Кредиттік портфельдің өсуіне жеке тұлғаларды ұлттық валютамен кредиттеу негізгі үлес қосты. Заңды тұлғаларға теңгемен кредит беру жүргізілетін ақша-кредит саясаты, ресейлік еншілес банктердің кредиттік белсенділігінің төмендеуі, сондай-ақ экономикалық өсудің баяулауы аясында орташа өсу қарқынын көрсетеді (25-график).

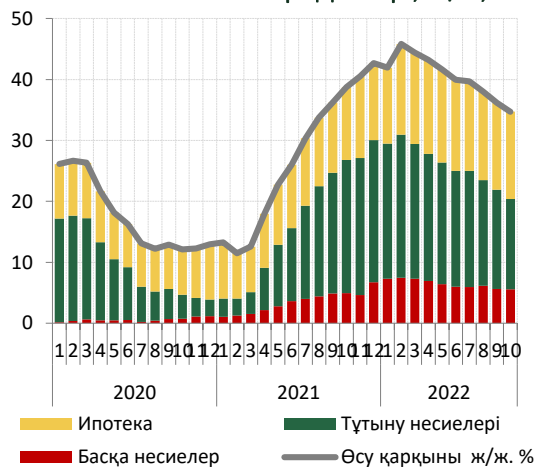
Жоғары база аясында 2021 жылы жеке тұлғалар портфелінің жылдық өсу қарқыны шілдедегі 39,7%-дан қазанда 34,7%-ға дейін баяулады. Жеке тұлғалардың кредиттік портфелінің құрылымында тұтынушылық кредиттер шілдедегі 32,5%-дан қазанда 25,2%-ға дейін, ипотекалық кредиттер 47,9%-дан 47,1%-ға дейін төмендеді (26-график).

25-график. Экономикаға берілетін кредиттер, ж/ж, %

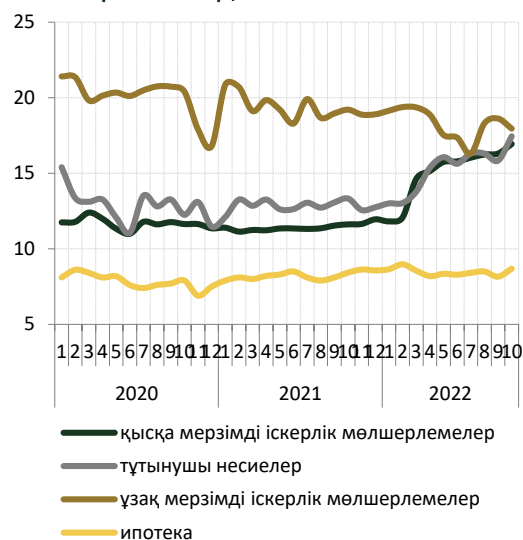
Дереккөзі: ҚРҰБ

26-график. Жеке сектордың кредиттері, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

27-график. Ұлттық валютадағы
кредиттер бойынша
мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

Бұл ретте, тұтыну және ипотекалық кредиттер портфелінің күшін жойған өсу ыны тамыз-қазанда орта есеппен 27,2% және 49,9% құрады, бұл өсудің әлі де жоғары қарқынының сақталғанын көрсетеді.

Маркетингтік акциялардың жалғасуы қазанның қорытындысы бойынша 1,2 дейін бір жылда теңгемен тұтыну кредиттерінің құнының 18,0% п.т. төмендеуіне әкелді (тамыз-қазандағы өсу 1,7 п.п.). Ипотека бойынша орташа алынған мөлшерлеме бір жылда 0,3 п.т. ұлғайып, қазанда 8,7%-ға жетті, оның ішінде Отбасы Банкінің аралық заемдары бойынша мөлшерлемелердің өсуі жағдайында (27-график). Базалық мөлшерлемелердің өзгеруі нарықтық ипотека бойынша мөлшерлемелерге көп дәрежеде әсер етеді, алайда нарықтық емес жеңілдікті бағдарламалардың жоғары үлесіне байланысты ипотека бойынша жалпы мөлшерлеме базалық мөлшерлеме деңгейінен едәуір төмен қалыптастырылады.

Қазанда заңды тұлғалар кредиттерінің жылдық өсімі іс жүзінде өзгерген жоқ (ж/ж өсуі шілдедегі 11,6% салыстырғанда қазанда 11,4%). Шағын бизнесті несиелендірудің өсуі жоғары деңгейде сақталып, 40,8% - дан 31,4% - ға дейін баяулады.

Жүргізіліп отырған ақша-кредит саясаты аясында заңды тұлғалардың қысқа мерзімді сегменттегі теңгедегі кредиттері бойынша орташа алынған мөлшерлеме 2021 жылғы қазандағы 11,6%-дан 2022 жылғы қазанда 16,9%-ға дейін өсті (2022 жылғы шілде – 16,0%). Ұзақ мерзімді кредиттердің құны да 13,3%-дан 17,4%-ға дейін ұлғайды (26-график). **Экономикаға берілген кредиттер кеңейтілген анықтамада**⁵ 2022 жылғы қаңтар-маусым аралығында 7,8%-ға өсті және 2022 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша 25,6 трлн теңгені құрады. Бизнеске берілген кредиттер (қаржылық емес заңды тұлғалар және бизнес-мақсатқа кредит алған ЖК) жыл басынан бері 4,0%-ға 12,9 трлн теңгеге дейін, халыққа берілген кредиттер 11,9%-ға 12,7 трлн теңгеге дейін өсті. Банк секторының кредиттері 1 шілдедегі жағдай бойынша кредиттердің жалпы көлемінің 86,3% құрады.

⁵ Экономикаға кредиттер кеңейтілген анықтамада экономиканың нақты секторына кредиторлардың кеңейтілген құрамымен (екінші деңгейдегі банктер мен "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ-ны қоса алғанда банк секторы, ипотекалық ұйымдар, квазимемлекеттік сектордың басқа да субъектілері және микроқаржы қызметін жүзеге асыратын ұйымдар) берілген кредиттер бойынша нақты берешекті білдіреді. Экономиканың нақты секторы қаржылық емес ұйымдар мен жеке тұлғаларға жататын резидент-қарыз алушыларды қамтиды.

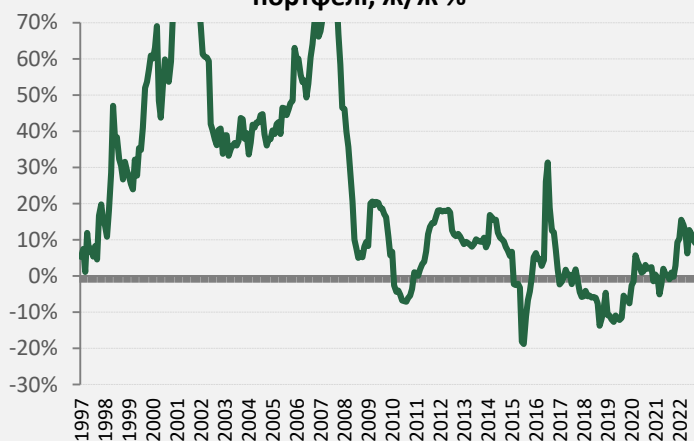

2-бокс. Бизнесі кредиттеу: шын мәнінде не болып жатыр және бәсеңдеу бар ма?

Соңғы уақытта мөлшерлеменің өсуі аясында заңды тұлғаларды несиелеу динамикасы үлкен назар аударуда.

Дәлел ретінде жиі қолданылатын ЕДБ несиелік портфелінің ЖІӨ-ге қатынасы есептік болып табылады және несиелеу динамикасына қатысты тиісті және толық көріністі көрсетпеуі мүмкін, өйткені несиелік портфельдің өзгеруіне, сондай-ақ ЖІӨ-нің өзгеруіне көптеген факторлар әсер етеді. Осыған байланысты, біз тарихи динамиканы қосымша қарастыра отырып, несиелеудің соңғы тенденцияларын жан-жақты талдауды орындаймыз.

1-график. Заңды тұлғалардың кредиттік портфелі, ж/ж %

Дереккөзі: ҚРҰБ

аясында банктер кредиттерінің өсуіне елеулі үлес қосқан корпоративтік кредиттеу, негізінен валюталық кредиттеу банктік кредиттеудегі өзінің рөлін едәуір төмендетті. Нәтижесінде корпоративтік секторға ЖІӨ-ге қатысты валюталық кредиттер 2007 жылғы 16,8%-дан 2017 жылы 5,6%-ға дейін шамамен үш есе қысқарды. Бұдан басқа, әлемдік қаржы дағдарысының салдары банк жүйесінде жұмыс істемейтін қарыздардың едәуір көлемінің жинақталуына әкелді, нәтижесінде 2017 жылдан бастап ЕДБ активтерінің сапасын арттыруға айтарлықтай күш-жігер жұмсалды, атап айтқанда, Банк секторының орнықтылығын арттыру бағдарламасы іске асырылды. Осы бағдарлама шеңберінде банктердің жұмыс істемейтін кредиттері есептен шығарылды және тиісінше банк теңгерімдері тазартылды, алайда статистика тұрғысынан алғанда бұл кредиттік портфельдің қысқаруына әкелді. Нәтижесінде

ЖІӨ-ге жалпы кредиттер 2007 жылғы 56,5%-ға қарағанда 19,9%-ға дейін төмендеп, соңғы онжылдықта өзінің ең төменгі деңгейіне жетті.

2019 жылдың қорытындысы бойынша кредиттік портфельдің нашар өсуінен кейін, 2020 жылы, пандемияға қарамастан, жалпы кредиттік портфель 5,5%-ға орташа өсімді көрсетті. Бұл ретте заңды тұлғалардың кредиттік портфелі қабылданған карантиндік шараларға және іскерлік белсенділіктің төмендеуіне байланысты 1,5%-ға төмендеді. Алайда 2021 жылы экономиканың қалпына келуі, БЖЗҚ-дан қаражатты алу үшін ең төменгі жеткіліктілік шегінің төмендеуі, дағдарысқа қарсы бағдарламаларды іске асыру, бизнес субъектілері тарапынан сұраныстың өсуі кредиттік портфельдің 26,5%-ға, заңды тұлғалардың 9,3%-ға ұлғаюына ықпал етті (1-график).

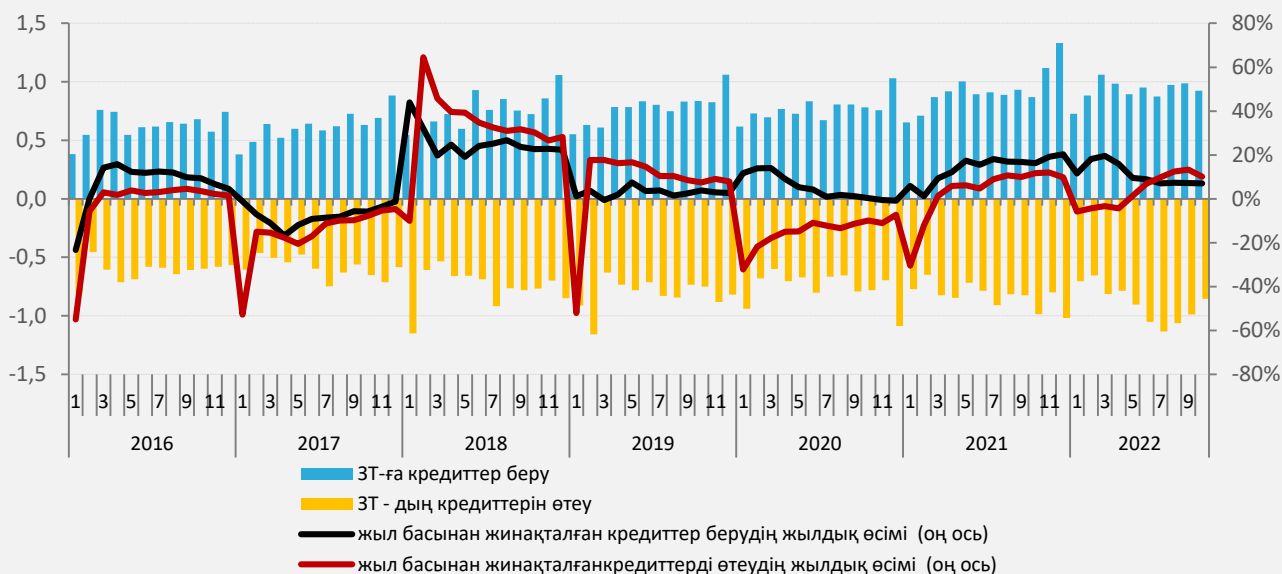
2022 жылғы ақпанның соңында Ресейде геосаяси ахуалдың шиеленісуі Қазақстан экономикасының ауқымды құрылымдық құрылымы үшін триггер болды, логистиканың жағдайы нашарлады, іскерлік белсенділік төмендеді. ЖІӨ нақты өсімі 2022 жылғы қаңтар-наурыздағы 4,6%-дан 2,5%-ға дейін баяулады. Ұлттық Банк сыртқы және ішкі инфляциялық күйзелістер аясында бағаның жедел өсуін тежеу және ұлттық валютадағы депозиттердің тартымдылығын арттыру мақсатында базалық мөлшерлемені бірнеше рет көтерді. Мұндай жағдайда заңды тұлғалардың кредиттік портфелінің өсуі ақпандағы 15,6%-дан 2022 жылғы қазанда 11,4%-ға дейін біршама баяулады.

Анықтама үшін. Банктердің кредиттік портфелінің ЖІӨ-ге қатынасы бірнеше себептер бойынша кредиттік белсенділікті сипаттайтын ең үздік индикатор болып табылмайтынын атап өткен жөн. Қазақстан мұнай бағасының өсуі кезінде мұнай экспортына бағдарланған ел болып табылатындықтан, әсіресе теңгемен (АҚШ долларымен емес) мұнай баррелі құнының терминдерінде номиналды ЖІӨ айтарлықтай өсуі мүмкін. Бұл ретте ірі мұнай компанияларының қызметін негізінен бас компаниялар қаржыландырады. Екінші жағынан, ел ішінде және негізінен ұлттық валютада кредиттелетін Қазақстан экономикасының мұнайға жатпайтын бөлігі бар.

Сондықтан мұнайгаз емес ЖІӨ динамикасын ескеру орынды. Алайда бұл көрсеткіштің де бірқатар кемшіліктері бар. Мәселен, мұнай-газ емес ЖІӨ жыл сайынғы негізде және үлкен аралықпен жарияланады, бұл ұсынылған көрсеткішті жедел талдауға мүмкіндік бермейді. Сондай-ақ, ресми түрде мұнай-газ ЖІӨ-не енгізілмеген, бірақ мұнай-газ секторына қызмет көрсететін экономиканың шағын салалары/салалары бар. Осыған байланысты кредиттеу динамикасын кешенді түрде қарау, әртүрлі сапалық және сандық индикаторларды ескеру және экономикалық агенттері мүлдем өзгеше әрекет сипаттамаларына және қаржы жүйесін дамытудың басқа деңгейіне ие дамыған елдермен тікелей көрсеткіштерді салыстырмау қажет.

Сонымен қатар «кредиттік портфель» көрсеткішінің кемшілігі оған проблемалық және жұмыс істемейтін кредиттерді есептен шығару, қаржы секторын қолдау бағдарламалары шеңберінде банктерді құтқару және т.б. әсер етуі болып табылады. Бұдан басқа, кредиттік портфельде макроэкономикалық жағдайға байланысты және белгілі бір кезеңдерде кредиттік портфельдің өсуін одан әрі тежей алатын кредиттерді өтеу көрсеткіші ескеріледі. Мәселен, нарықтағы жоғары белгісіздік аясында заңды тұлғалардың өтелген кредиттерінің көлемі 2022 жылдың 10 айында (берілген кредиттердің көлемінен көп) 10,1%-ға өсті. Сондықтан жаңа несиелер беру динамикасы несие нарығындағы жағдайды сипаттайтын тағы бір көрсеткіш болып табылады.

2-график. ЗТ кредиттерін беру және өтеу динамикасы, трлн. теңге

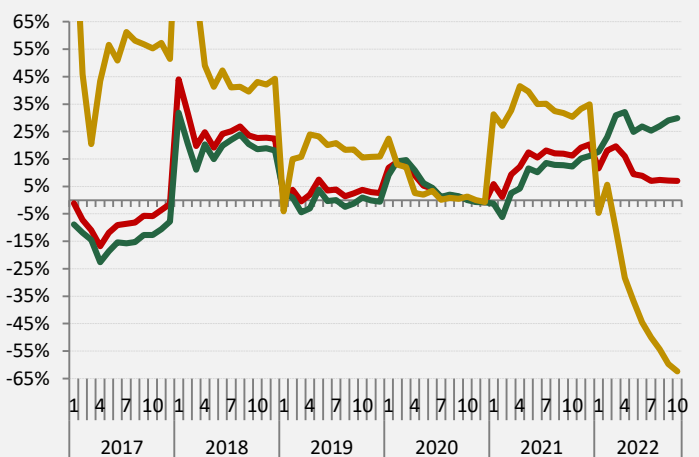

Дереккөзі: ҚРҰБ

Кредиттік портфель көрсеткішінде жоғарыда белгіленген кемшіліктерді (жұмыс істемейтін қарыздарды есептен шығару, қарыздарды өтеу бойынша уақытша кейінге қалдыруды енгізудің жекелеген кезеңдерінің болуы және т.б.) ескере отырып, кредиттер беру динамикасын атап өткен жөн. 2021 жылы осы индикатор бойынша жоғары база қалыптасты – заңды тұлғаларға берілген жаңа кредиттердің көлемі 2021 жылы 20,3%-ға ж/ж өсті (2-график). Жоғары базаға қарамастан, 2022 жылы заңды тұлғаларға кредиттер беру оң мәнді көрсетті, 2022 жылғы қаңтар-қазанда өсу жылына 7,0%-ды құрады. Заңды тұлғаларға кредиттер берудің өсу қарқыны 2022 жылғы қаңтар-қазанда 2017, 2019 және 2020 жылдардың тиісті кезеңдерімен салыстырғанда жоғары.

2021 жылғы жоғары базаны және өткен жылдардағы неғұрлым қалыпты өсу қарқынын ескере отырып, 2022 жылы кредиттеу динамикасы басқа факторлармен қатар айтарлықтай баяулағанын емес, Қазақстанның экономика құрылымы мен қаржы жүйесін ескере отырып, өзінің әлеуетті өсу қарқынына қайта оралуы мүмкін екендігін куәландырады. Сондай-ақ Ресей банктерінің еншілес ұйымдарына қарсы санкциялар енгізу беруде/әлеуетті өсу қарқынына қайтаруда бәсеңдеудің себебі болып табылады.

3-график. Заңды тұлғаларға кредиттер беру динамикасы, ж/ж жыл басынан бері жинақталған

— Барлық заңды тұлғаларға несие беру
 — Ресей банктерінің еншілес ұйымдарын есепке алмағанда несие беру
 — Ресей банктерінің еншілес ұйымдарының несие беруі

Дереккөзі: ҚРҰБ

Осы банктердің Қазақстандағы еншілес ұйымдары заңды тұлғаларға кредит беруде маңызды рөл атқарды. Мәселен, 2021 жылы ресейлік еншілес банктерінің заңды тұлғаларға кредит берудегі белсенділігі қалған банктермен салыстырғанда едәуір жоғары болды. Осы банктерді есепке алмағанда, 2022 жылғы қаңтар-қазанда кредиттер беру ағымдағы 7,0% орнына 29,8%-ға ж/ж өсті (3-график). Бұл ретте Ресей банктерінің еншілес ұйымдарына берілген кредиттердің жиынтық үлесі берілген жалпы кредиттік портфельдің төрттен бірін құрайды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, корпоративтік кредиттеудің өсуі белгісіздіктің айтарлықтай өсуіне, сыртқы сектордағы турбуленттілікке және басқа да теріс факторларға қарамастан оң аймақта болуын жалғастыруда. 2022 жылы заңды тұлғаларды кредиттеудің әлеуетті өсу қарқынына қайта оралуына/баяулауына әкелген мынадай елеулі факторларды атап өткен жөн:

- 1) Ресей банктерінің еншілес ұйымдарына қатысты енгізілген санкциялар;
- 2) 2021 жылғы тарихи жоғары база;
- 3) макроэкономикалық жағдайдың жалпы нашарлауы;
- 4) Қазақстан экономикасындағы ағымдағы құрылымдық проблемалар;
- 5) заңды тұлғалардың қарыздарды өтеуінің белсенді өсуі;
- 6) қаңтар оқиғасы.

Сонымен қатар, кредиттік ресурстарға сұраныстың белсенді ұзақ мерзімді өсуін шектейтін құрылымдық факторлар Қазақстан экономикасының барлық белгілі проблемалары мен ерекшеліктері болып табылады: экономикадағы бейресми сектордың жоғары үлесі, бас шетелдік компаниялар тарапынан өндіруші/мұнай секторы қызметін қаржыландыру, нашар технологиялық даму және төмен еңбек өнімділігі салдарынан салалардағы төмен қосылған құн, төмен деңгей.

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

3.1. Сыртқы сектор

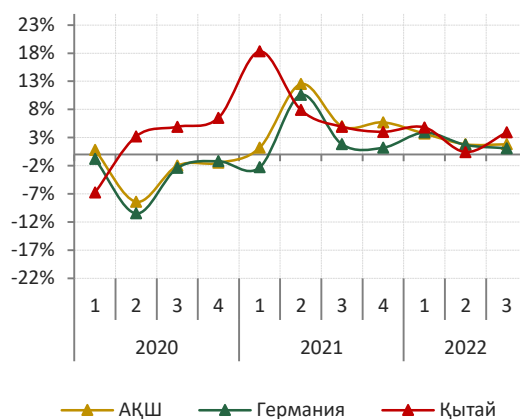
2021 жылы әлемнің көптеген елдері экономикалық дамудың пандемияға дейінгі деңгейіне қайта оралды. Алайда инфляциялық процестердің күшеюі және геосаяси шиеленістің өсуіне байланысты белгісіздіктің артуы әлемнің көптеген елдерінде экономикалық өсуді тежейді. Әлемдік ЖІӨ-нің шамамен 40%-ын құрайтын АҚШ, Қытай және Германия экономикасы 2022 жылғы III тоқсанда бәсеңдеуді немесе айтарлықтай әлсіз өсімді көрсетті (28-график). Өнеркәсіптегі және көрсетілетін қызметтердегі іскерлік белсенділік бойынша шұғыл деректер осы трендтің сақталғанын растайды. Global Composite PMI индексі үшінші ай қатарынан төмендеп, 2022 жылғы қазандағы қорытынды бойынша 49 тармақты құрады. Өнеркәсіпте және қызметтерде іскерлік белсенділіктің төмендегені байқалады.

Әлемнің көптеген елдерінде инфляция қарқынды дамып келеді. G7 елдері арасында ең жоғары инфляция Италия, Германия және Ұлыбританияда тіркелген (29-график). Еуропа елдерінде энергия тасымалдағыштар бағасының жоғары болуынан басқа, азық-түліктің барлық түрінің бағасының қымбаттауы инфляциялық процестердің қарқын алуына үлес қосады. Кейбір дамушы елдерде инфляция бәсеңдеп келеді, бірақ әлі күнге дейін нысаналы мәндерден жоғары тұр (30-график).

Инфляциялық қысымның жоғары болуына байланысты АҚШ ФҚЖ қарашадағы отырыстың қорытындылары бойынша жылдық мөлшерлемені бір жылда алтыншы рет жылдық 3,75-4,0%-ға дейін көтерді. ЕОБ инфляцияның жеделдеуі аясында 2022 жылғы қазанда мөлшерлемені 1,25-2,0% аралығына дейін 75 б.т. бірден көтерді.

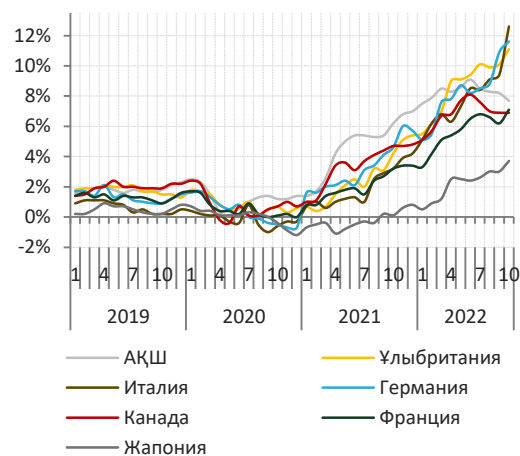
2022 жылғы қарашаның екінші жартысында Brent маркалы мұнайдың бағасы Қытайдағы эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауы, АҚШ долларының басқа әлемдік валюталарға қатысты нығаюы және АҚШ ФРЖ монетарлық саясатының одан әрі қатаңдатылуы аясында біраз төмендеді. Ресей мұнайының экспортына тыйым салатын күннің жақындауы, АҚШ-тағы мұнай өндірудің нашар болуы және келісім шеңберінде ОПЕК+ елдерінің мұнай өндіруінің қысқаруы мұнайдың әлемдік бағасының өсуінің негізгі қозғаушы күштеріне айналды.

28-график. Бірқатар елдердегі экономикалық белсенділік, ж/ж

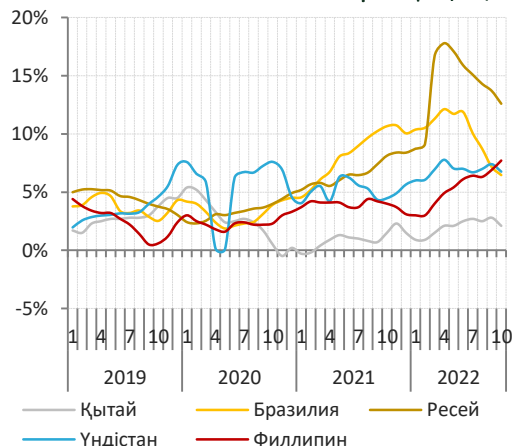
Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

29-график. G7 елдеріндегі инфляция, ж/ж

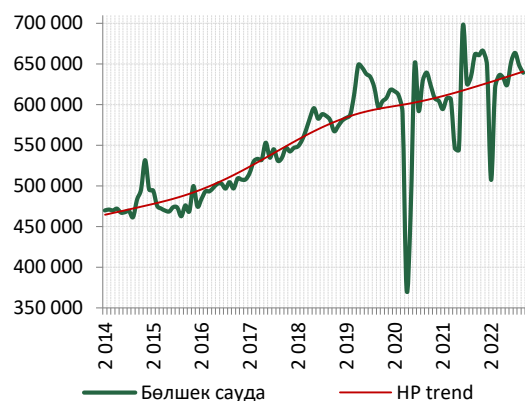
Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

30-график. Дамушы елдердегі инфляция, ж/ж

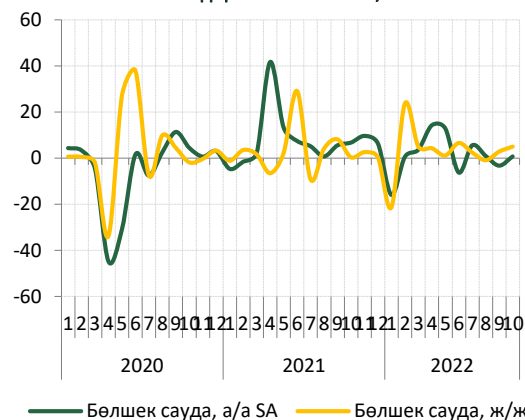
Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

31-график. Бөлшек сауда айналымының динамикасы, тұрақты бағадағы SA, млн. тг.

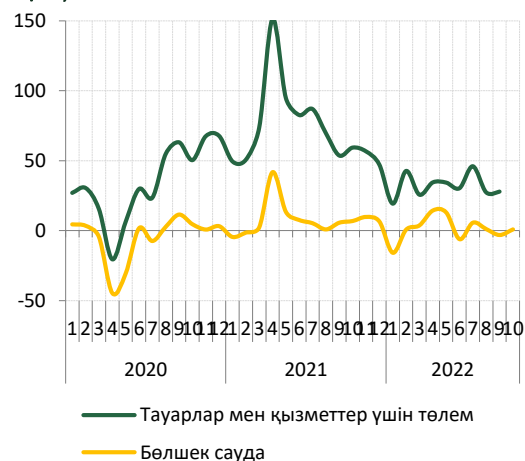
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

32-график. Бөлшек сауда айналымының динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

33-график. 2010 жылғы бағамен халықтың карточкалары бойынша қозғалыс бөлшек сауда айналымы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

3.2. Ішкі экономиканы дамыту

Үй шаруашылықтарына сұраныс динамикасы 2021 жылы тұрақты түрде қалпына келгеннен кейін геосаяси шиеленістің өсуіне байланысты тағы да жоғары белгісіздікті көрсетті. Инфляциялық процестер, халықтың кірістері, тұтынушылық кредиттеу, трансферттерге арналған бюджет шығыстары түріндегі сұраныс факторлары әртүрлі бағыттағы динамиканы көрсетеді. Сонымен қатар, қаңтар айындағы құлдыраудан кейінгі прокси-көрсеткіштердің динамикасына сәйкес сұраныс құлдыраған жоқ.

COVID-19 пандемиясына дейін бөлшек сауда айналымы өз әлеуеті деңгейінде өсті, ал кейбір кезеңдерде одан асып түсті. Бірақ, 2020 жылдан бастап бөлшек тауар айналымының динамикасы жоғары құбылмалылықпен сипатталады және қайталанып отырған түрлі күтпеген өзгерістер аясында өз әлеуеті деңгейінде тұрақталмады (31-график).

Бөлшек тауар айналымының өсу қарқыны бойынша жекелеген қысқару кезеңдерін қоса алғанда сұраныстың оң динамикасының сақталғаны жөнінде пайымдауға болады. Маусым бойынша тазартылған бөлшек тауар айналымының айлық көрсеткіштері жыл бойы сұраныстың күшейгенін көрсетеді. Сонымен қатар, кейінге қалдырылған сұраныс іске асырылған 2021 жылға қарағанда 2022 жылы сұраныс азайған. Ағымдағы тұтынуды тұрақты іске асыру инфляцияның қарқын алуы, тауарларды жеткізу жолдарының бұзылуы және белгісіздіктің өсуі арқылы тежеледі (32-график).

Тұтынушылық сұраныстың сақталуын тағы бір прокси-көрсеткіштің — оң динамикасы сақталатын электрондық карталар арқылы тауарлар мен қызметтер үшін халық төлемдерінің динамикасы бойынша бағалауға болады. Бұл ретте өсу қарқыны өткен жылғы көрсеткіштерден төмен, бұл биылғы жылы үй шаруашылықтарына сұраныстың ұстамды динамикасын көрсетеді (33-график)

Халық кірісінің оң динамикасы тұтынуға қолдау көрсетеді, олардың өсуіне еңбек қызметінен түсетін кірістер, атап айтқанда, жалдамалы жұмыстан түсетін кірістер негізгі үлесін қосады.

Биылғы жылы экономикада еңбекақы төлеу қорының айтарлықтай кеңеюі, оның ішінде 2022 жылғы қаңтарда ең төменгі жалақының (ЕТЖ) 42%-ға ұлғаюы, кәсіпорындардағы жалдамалы қызметкерлердің нақты санының өсуі (үлесі 1 п.т. сәл төмен), сондай-ақ жалақының ықтимал индекстелуі нәтижесінде байқалады. Осыған ұқсас динамика 2019 жылы байқалды, ол кезде ЕТЖ 28 мың теңгеден бастап теңгеге 42,5 мың теңгеге дейін 50%-дан аса ұлғайды, бұл көбінесе жалақы қорының кеңеюіне себепші болды (34-график).

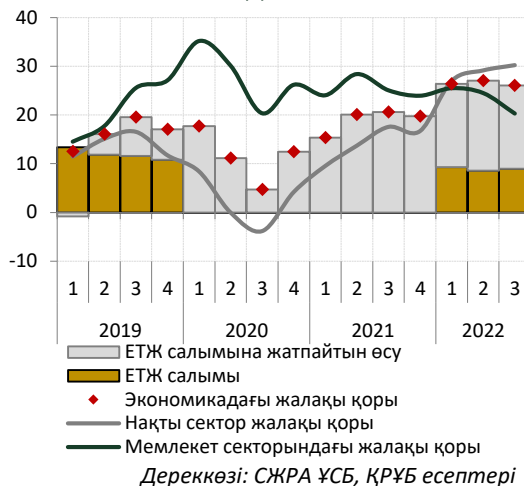
СЖРА ҰСБ деректері бойынша 2022 жылғы III тоқсанда номиналды жалақының өсімі жылдық мәнде 20%-ды құрады. Сонымен қатар, жоғары инфляция нақты жалақының өсуін шектейді және оның динамикасы жыл басымен салыстырғанда бәсеңдейді, ал нақты жалақының тоқсандық динамикасы осы жылғы III тоқсанда аздап төмендеді (35-график).

Осылайша, номиналды кірістердің ұлғаюына қарамастан, жоғары инфляция сұраныстың тұрақты өсуін шектейді.

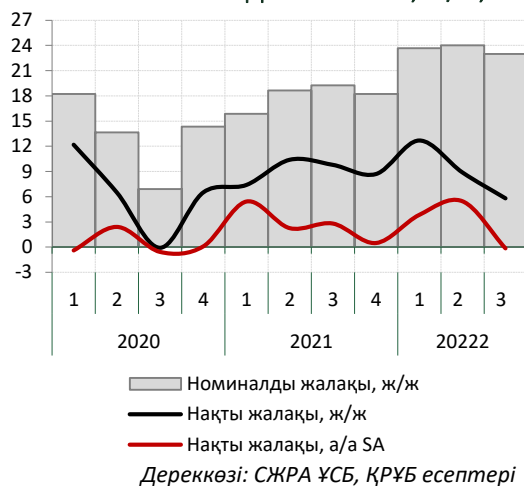
Коронавирус пандемиясынан кейін Қазақстанда негізгі капиталға нақты инвестициялардың өсу әлеуеті аздап төмендеді, сондай-ақ оның серпінінің құбылмалылығы ұлғайды. Мұнайға жатпайтын салаларда әлеуеттің төмендегені байқалады (36-график). Тау-кен өндіру саласын есепке алмағанда инвестициялар пандемияға дейін басталған едәуір құлдырауды көрсетеді. Осылайша, пандемия кезеңінде тау-кен өндіру саласының негізгі капиталға салынатын инвестициялардағы үлесінің төмендеуіне қарамастан (2019 жылғы 45% -дан 2020 жылы 33,6% -ға дейін), саланың экономикадағы инвестициялардың негізгі қозғаушы күші ретіндегі рөлі өзгерген жоқ.

Тұтынушылық белсенділікке қарағанда инвестициялық белсенділік 2021 жылғы II тоқсанан бастап үздіксіз өсіп келеді. Егер 2021 жылы өсім қарқынына негізгі үлесті өңдеу өнеркәсібі, құрылыс, сауда және көлік салалары қосса, онда биылғы жылы тау-кен өндіру өнеркәсібі негізгі капиталға салынатын негізгі инвестиция көзі болып табылады.

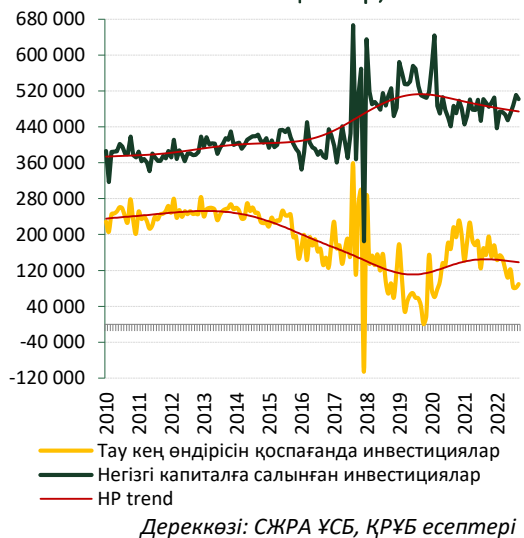
34-график. Еңбекақы төлеу қорының динамикасы, ж/ж, %

35-график. Экономикадағы жалақы динамикасы, ж/ж, %

36-график. 2010 жылғы бағада негізгі капиталға инвестициялар, SA млн.тг

37-график. Негізгі капиталға және компоненттеріне инвестициялар, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

38-график. 2010 жылғы баға бойынша тұрғын үй құрылысына инвестициялар, SA млн.тг

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

39-график. Тұрғын үй құрылысына нақты бағалармен инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділік, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

Технологиялық шығындардың түрлері бойынша құрылыс және күрделі жөндеу бойынша жұмыстардың өсуі инвестициялар көзі болуды жалғастыруда (37-график). 2022 жылғы III тоқсанда инвестициялар өсу аймағына негізгі қорларды жаңарта отырып шықты, бұл негізгі капиталға инвестициялардың екі таңбалы мәндерге дейін өсу қарқынының жеделдеуіне әкелді. Алайда, электрмен жабдықтау және өнер, ойын-сауық және демалыс салаларында инвестициялық белсенділіктің теріс динамикасы сақталып отыр. Осы салаларда соңғы деректер бойынша кәсіпорындардың теріс рентабельділігі тіркелген.

Кәсіпорындардың инвестицияларымен салыстырғанда халықтың инвестициялары өспелі трендіне ие және кейбір кезеңдерді қоспағанда, өз әлеуетінен жоғары өсуде (38-график).

Бұл ретте тұрғын үй құрылысына инвестициялардың нақты өсу қарқыны өткен кезеңдермен салыстырғанда сәл баяулайды. Биылғы жылы жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділіктің біршама төмендегені байқалады, ол өткен жылмен салыстырғанда тұрғын үйді сатып алу-сату мәмілелерінің біртіндеп қысқаруынан көрінеді (39-график). Сонымен қатар, сатып алу-сату мәмілелерінің саны 2019 және 2020 жылдарға қарағанда әлі де болса жоғары, бұл осы сегментте сұраныстың сақталғанын көрсетеді. Халыққа⁶ жүргізілген пікіртерімге сәйкес, соңғы уақытта активтерін жылжымайтын мүлікте сақтағысы келетін халықтың үлесі өсуде.

Қазақстанның сыртқы сауда қызметі 2022 жылғы үш тоқсанда мұнайдың жоғары бағасы, жекелеген тауарларға сұраныстың өсуі және әлемдегі жоғары инфляциялық ахуал нәтижесінде жылдық мәнде 34,9%-ға ұлғайды.

2022 жылғы 9 айда экспорт мұнайдың әлемдік бағасының айтарлықтай өсуі аясында 47,5%-ға (ж/ж) ұлғайды (40-график). Шикі мұнай экспорты құндық мәнде 63,4%-ға (ж/ж) өсті. Сонымен қатар, Қашаған кен орны мен КТК құбырындағы жөндеу жұмыстарына байланысты өндірістің қысқаруы аясында экспорттың өсімі заттай мәнде небәрі 1,6%-ды (ж/ж) құрады.

Елдер бөлігінде жылдық мәнде жеткізілімдердің Италияға 12,3%-ға, Қытайға - 71,4%-ға, Корея Республикасына - 92,5%-ға өскені байқалды, бұл ретте

⁶ Опросы Fusion LAB

Нидерландыға жеткізілімдер 28%-ға, Францияға - 36,7%-ға және Үндістанға - 46%-ға қысқарды (41-график).

Ресейге қатысты салынған санкциялар аясында Швейцария, Польша және Кипр тарапынан тас көмірге сұраныс айтарлықтай өсті. Өндірістің ішкі нарыққа қайта бағдарлануымен қатар төмендеуі табиғи газ экспортының 16,4%-ға (ж/ж) қысқаруына әкелді.

Металдар құрылымында өндірудің азаюы және Ресейге жеткізу проблемалары аясында темір кені экспортының төмендегені байқалады. Қытайдағы өнеркәсіп өндірісі өсімінің баяулауы осы елге ферроқорытпа жеткізудің қысқаруына әсер етті.

Өндірістің өсуі аясында мыстың, оның ішінде Қытайға экспорттың ұлғаюы байқалады, ол чип өндірісіне салынатын инвестицияларды ұлғайтады. Сондай-ақ, Грузияға мыс экспортының өсімі байқалады. Сонымен қатар қорғасын жеткізу 9,7%-ға артты, бұл ретте алюминий мен мырыш экспорты төмендеді.

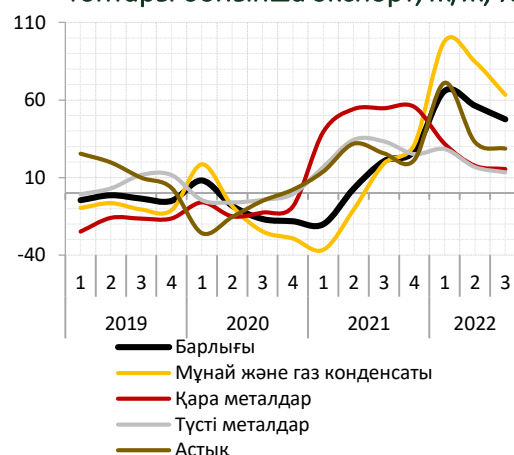
Азық-түлік өнімдерінде Өзбекстан мен Қытайға майлар мен тоң майлар экспорты, Ауғанстанға ұн экспорты артты. Сусындар бойынша олардың Қырғызстанға жеткізілімі өсті. Ауылшаруашылық өнімдерінде Иран тарапынан арпаға сұранысы айтарлықтай төмендеді.

2022 жылғы қаңтар-қыркүйек қорытындылары бойынша импорт аралық тауарлар импортының өсуі аясында 16,5%-ға (ж/ж) өсті. Елдер бөлігінде ЕО-дан (17%, ж/ж) және Қытайдан (25,2%, ж/ж) импорттың өсуі байқалады.

Айта кету керек, биылғы жылдың басында Ресей мен Украина арасындағы қақтығыстың күшеюінен кейін Ресейден импорт тұрақты түрде төмендеуде, атап айтқанда 2022 жылғы III тоқсанда Ресейдің тұтыну, аралық және инвестициялық тауарлар импортының заттай мәнде қысқарғаны байқалады (42-график).

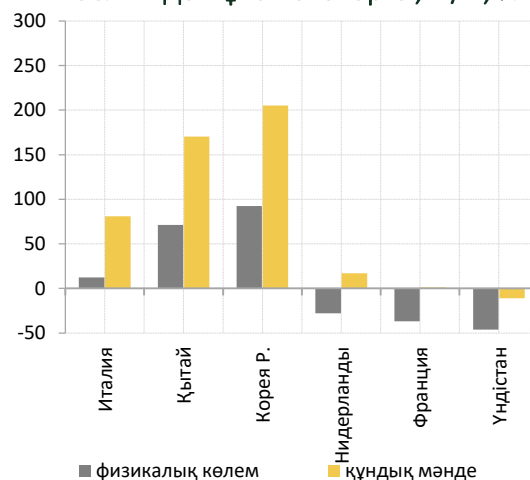
Азық-түлік тауарларында Бразилия мен Үндістаннан қант пен шикі қант импорты өсті. Бұл ретте 2022 жылғы наурыздан бастап тамызға дейінгі аралықта қантты әкелуге тыйым салуы, сондай-ақ Ресей рубліне қатысты теңгенің айырбастау бағамының әлсіреуі аясында Ресейден дайын қантты әкелу қысқарды. Алкогольді және алкогольсіз сусындар импортының айтарлықтай өскені байқалады.

40-график. Жинақталған қорытындымен тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж, %

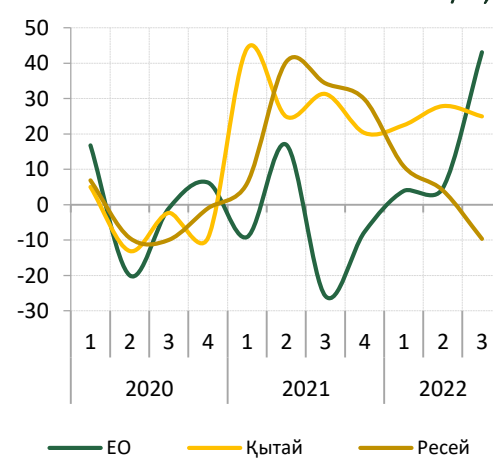
Дереккөзі: ҚРҰБ

41-график. 9 ай ішінде елдер бөлігінде мұнай экспорты, ж/ж, %

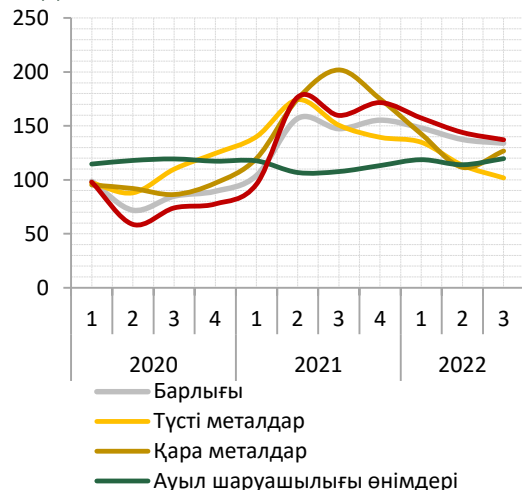
Дереккөзі: ҚР СЖРА ҰСБ

42-график. Елдер бөлігіндегі импорт, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

43-график. Экспорттық бағалар индексі, ж/ж

Дереккөзі: ҚР СЖРА ҰСБ

44-график. Импорттық бағалар индексі, ж/ж

Дереккөзі: ҚР СЖРА ҰСБ

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар арасында Қытай мен Түркиядан киім-кешек жеткізілімдері артты. Телефон аппараттарының, дәрі-дәрмектердің, шиналар мен автошендердің, мониторлар мен проекторлардың импорты артты. Екінші жағынан, импорттық жеңіл автомобильдерге сұраныс азайды, сонымен қатар Ресей нарығынан ірі өндірушілердің кетуі аясында жуу, гигиеналық және косметикалық өнімдерді жеткізу азайды.

Инвестициялық және аралық тауарлар құрылымында автомобильдерге, машиналар мен жылжыту құрылғыларына арналған қосалқы бөлшектерді, жүктерді, медициналық жабдықтар мен тыңайтқыштарды тасымалдауға арналған моторлы көлік құралдарын жеткізу өсті.

2022 жылғы шілдеде бағамның құнсыздануына қарамастан, теңгедегі экспорттық бағаның өсуі 2021 жылғы жоғары база, мұнай мен түсті металдар бағасының өсуінің баяулауы аясында III тоқсанда (ж/ж) бәсеңдеді (43-график). Түсті металдар бағасының өсуінің бәсеңдеуі энергия тасымалдағыштардың жоғары бағасы мен Қытайда ковидке қарсы саясаттың жалғасуы, сондай-ақ АҚШ ФРЖ мөлшерлемесінің жоғарылауы аясында ЕО-да өнеркәсіптік өндірістің қысқаруына байланысты болды.

Теңгенің номиналды айырбастау бағамының әлсіреуі аясында 2022 жылғы шілдеде импорттық бағалардың инфляциясы III тоқсанда 16,1%-ға дейін жеделдеді, бұл ретте бағаның өсуінің қарқын алуы тауарлардың кең ауқымына әсер етті (44-график). Құрылыс материалдары мен азық-түлік тауарлары бағасының айтарлықтай өскенін атап өткен көрсеткен жөн.

3-бокс. Ресей импортын алмастыруға бола ма?

Геосаяси жағдайдың шиеленісуі және халықаралық өндірушілердің нарықтан кетуі себебінен Ресейде өнеркәсіптік өндірістің қысқарғаны байқалады, жұмыс істеп тұрған логистика мен тауарларды жеткізу жолдары бұзылуда, белгілі бір тауарлар мен шикізат тапшылығы туындап отыр. Бұл жағдай Ресейден келетін жекелеген тауарлар импортының төмендеуіне және Қазақстанның сыртқы саудасындағы Ресей өнімдері үлесінің азаюына әсер етеді. 2022 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша Ресейден импорттың үлесі тұтыну және аралық тауарлардың төмендеуі есебінен қысқарды (1-кесте).

Айтарлықтай құлдырауға қарамастан, импорт құрылымындағы ең аз өзгеріс өндіріс құралдарына қатысты болды, олардың шамамен 20%-ын Қазақстан Ресейден импорттайды. Осы санаттағы ең көп үлес машиналар мен жабдықтарға тиесілі (өндіріс құралдары импортынан 68%), 2022 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша олардың Ресейден импорты 9%-ға төмендеді. Бұл ретте, басқа елдерден тауарлардың осы санатының импорты небәрі 1%-ға ұлғайды, бұл Ресей импортын алмастыратын маңызды импорттың жоқ екенін дәлелдейді (2-кесте).

1-кесте. Кең экономикалық сыныптауға сәйкес импорт құрылымы (КЭС)⁷, жалпы импорттың үлесі

КЭС бойынша тауарлардың топтары	Ресей		Басқа елдер	
	2021 жылғы 9 ай	2022 жылғы 9 ай	2021 жылғы 9 ай	2022 жылғы 9 ай
Тұтынушылық тауарлар	36,6%	29,7%	63,4%	70,3%
Азық-түлік тауарлары	50,7%	48,2%	49,3%	51,8%
Азық-түлікке жатпайтын тауарлар	31,1%	22,9%	68,9%	77,1%
Аралық тауарлар	54,2%	46,8%	45,8%	53,2%
Инвестициялық тауарлар	20,6%	17,6%	79,4%	82,4%
Жалпы импорт	41,6%	36,0%	58,4%	64,0%

Дереккөзі: ҚРҰБ, Қаржыминінің МКК, ҚР СЖРА ҰСБ

Өндіріс құралдарының құрылымында жеткізілімдерді белгілі бір қайта бағдарлау өнеркәсіптік көлік және олардың қосалқы бөлшектері бойынша байқалады. Мәселен, Ресейден тракторлар, жүк тасымалы бойынша көлік, тіркемелер мен жартылай тіркемелер импортының физикалық көлемі қысқарып, басқа жеткізушілер бойынша, атап айтқанда, Қытай мен ЕО елдерінен импорт өсуде (2-кесте). Ресей импортын Қытай импортымен алмастыру өлшеу

аппараттары мен есептегіштер бойынша да байқалады. Алайда, импорттың көбінесе өндіріс құралдарының басқа елдерге айтарлықтай ығысуы әзірге тіркелген жоқ.

2-кесте. Инвестициялық тауарлар импорты (млрд АҚШ доллары)

СЭҚ ТН коды	Тауар	2021 жылғы 9 ай		2022 жылғы 9 ай		Өзгеруі, %	
		Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер
84-85	Барлығы	1 314,3	5 064, 0	1 132, 4	5 291, 5	-14%	4,5%
	Машиналар мен жабдықтар	774,4	3 681, 2	702, 6	3 708, 9	-9%	1%
86-89	Автомобильден басқа көлік құралдары	284, 0	792, 7	221, 4	996, 4	-22%	26%
	Басқалар	134, 4	3 884, 1	47, 4	4 111, 7	-135%	5,9%
90	Оптикалық, өлшеуіш, бақылау аппараттары	121, 3	378, 3	83, 9	442, 8	-31%	17%

Дереккөзі: ҚРҰБ, Қаржыминінің МКК, СЖРА ҰСБ

Қазақстанға Ресей импортының басым бөлігін аралық тауарлар құрайды, олар бойынша басқа елдерге неғұрлым белсенді қайта бағдарлау байқалады.

Аралық тауарлардың импортын айтарлықтай алмастыру көлікке арналған қосалқы бөлшектер, пластмасса және одан жасалған бұйымдар, каучук пен резеңке, сондай-ақ қазандықтар, жабдықтар мен механикалық құрылғылар сияқты топтар бойынша тіркелді. Ресейден тауарлардың осы санаттары импортының физикалық көлемінің қысқаруы басқа әріптестерден импорттың ұлғаюымен өтеледі, оның ішінде жаңа нарықтарға - Чехиядан шанақтар, Өзбекстаннан іштен жану қозғалтқыштары импортына бағдарлану байқалады (3-кесте).

Ресейден ағаш пен одан жасалған бұйымдардың импорты қысқаруда. Алайда, орман өнімдерін⁸ экспорттау бойынша алғашқы он елге кіретін Ресейде аталған өндірістің ауқымын ескере отырып, бұл санат бойынша алмастыру әзірге байқалған жоқ. Осы санаттағы тауарлардың барлық түрі бойынша құлдырау болып отырған өнеркәсіптік жиһаз бойынша аралық тауарлардың жалпы импортының осындай төмендеуі және алмастырудың болмауы байқалады.

Ресей тоқыма өндірісі мен олардан жасалған бұйымдардың құндық импорты басқа елдерден ұқсас тауарлар импортының қысқаруымен бірге өсіп отыр. Сонымен бірге Ресей тауарларының кейбір түрлері ауыстырылуда. Мәселен, Түркиядан, Ираннан, Германиядан мақта, иірілген жіп, тоқыма емес материалдар, Қытайдан – мақта маталары, Өзбекстаннан, Қытайдан – химиялық талшықтар импортының қайта бағдарлануы байқалады.

⁷ ЕАЭО елдері бойынша СЖРА ҰСБ-ның және басқа елдер бойынша деректерді ұсынатын МКК-ның құндық импортының деректері СЭҚ ТН 6 таңбасы бойынша БҰҰ-ның кең экономикалық санаттары бойынша сыныптауышқа сәйкес топтарға бөлінген.

⁸ ФАО деректеріне сәйкес.

Сонымен қатар құн импортының өсуіне қарамастан, Ресейдегі жоғары инфляция және рубльге қатысты теңгенің әлсізденуі аясында Ресей құрылыс материалдары импортының физикалық көлемінің қысқаруы байқалады. Бұл төмендеу көптеген елдер, атап айтқанда, Өзбекстан мен Қытай бойынша импорттың айтарлықтай жеделдеуімен реттеледі.

3-кесте. Аралық тауарлардың импорты (млрд АҚШ доллары)

СЭҚ ТН КОДЫ	Барлығы	2021 жылғы 9 ай		2022 жылғы 9 ай		Өзгеруі, %	
		Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер
		7 752	6 562	8 074	9 169	4%	40%
71-83	Бағалы/Бағалы емес металдар және олардан жасалған бұйымдар	2 269	853	2 367	1 300	4%	52%
	Басқалар	1499	2143	1 479	2 706	-1%	26%
25-27	Әк, цемент, кен және қож, отын	1 316	559	1 512	831	15%	49%
39	Пластмассалар және олардан жасалған бұйымдар	574	486	624	736	9%	52%
84	Қазандықтар, жабдықтар және механикалық құрылғылар	432	975	349	1 226	-19%	26%
87	Көліктің қосалқы бөлшектері	330	443	258	1 056	-22%	2,4 р.
44	Ағаш және одан жасалған бұйымдар	326	67	260	60	-20%	-10%
68-70	Тастан, цементтен, керамикадан жасалған бұйымдар	232	243	242	258	4%	6%
40	Каучук, резеңке және олардан жасалған бұйымдар	222	225	187	381	-16%	69%
10-14	Өсімдік тектес өнімдер	173	61	403	80	132%	32%
31	Тыңайтқыштар	114	32	149	38	31%	18%
32	Бояулар, лактар	89	76	89	120	0%	59%
94	Өнеркәсіптік жиһаз	77	125	49	99	-36%	-21%
51-59	Киімнен басқа тоқыма бұйымдары	66	220	72	213	9%	-3%
01-05	Тірі жануарлар және олардан жасалған өнімдер	34	55	33	64	-2%	16%

Дереккөзі: ҚРҰБ, Қаржыміністің МКК, СЖРА ҰСБ

Аралық тауарлардың құрылымында Ресейден өсімдік тектес тауарлар мен тыңайтқыштар импортының өсуі сақталуда. Ресейден бояулар мен лактардың құндық импортының салыстырмалы түрде тұрақты динамикасымен осы санаттағы тауарлардың физикалық көлемі көркем сурет бояуларын қоспағанда, айтарлықтай қысқарады (*орта есеппен 20%-дан көп*). Ресей импортының төмендеуі Италия, Иран және Польшадан осы тауарларды сатып алудың артуымен өтеледі (3-кесте).

Осылайша, аралық тауарлардың құрылымында Ресейден импорттың айтарлықтай төмендеуі және басқа елдерден сатып алудың ұлғаюы байқалады. Бұл ретте Ресейден импорттың төмендеуі байқалатын тауарлардың кейбір санаттары бойынша алмастыру болмайды. Бұл баламалы жеткізушілердің болмауына және жаңа логистикалық жолдарды жасауға қосымша шығындарға байланысты.

Ресейден тұтынушылық импорт үлесінің төмендеуі көбінесе азық-түлікке жатпайтын тауарлар импортының төмендеуінің салдары болды. Бұл ретте жартысы Ресейден әкелінетін азық-түлік өнімдерінің импорты қысқармайды (4-кесте).

4-кесте. Тұтынушылық тауарлар импорты (млрд АҚШ доллы)

СЭҚ ТН КОДЫ		2021 жылғы 9 ай		2022 жылғы 9 ай		Өзгеруі, %	
		Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер	Ресей	Басқа елдер
	Барлығы	3 286	5 685	3 240	7 651	-1%	35%
16-21	Тамақ өнімдері	664	203	687	351	3%	73%
84-85	Электр жабдығы, тұрмыстық техника	446	990	330	1 586	-26%	60%
87	Көлік құралдары	436	636	127	1 002	-71%	57%
	Жуу, тазалау құралдары, косметикалық құралдар, күтімге арналған құралдар	232	188	288	207	24%	10%
22	Алкогольдік/ Алкогольдік емес сусындар	167	108	208	211	25%	95%
02-04	Ет, ет өнімдері және теңіз өнімдері	157	295	193	321	23%	9%
61-63	Киім-кешек	135	618	161	1 081	19%	75%
94	Жиһаз	106	113	86	105	-19%	-7%
64-67	Аяқ-киім, галантерея	64	379	84	248	31%	-35%
30	Дәрі-дәрмек	63	708	74	892	16%	26%
48-49	Қағаз және одан жасалған бұйымдар	41	25	52	23	28%	-10%
07-08	Көкөністер мен жемістер	38	418	34	466	-11%	12%
09	Кофе, шай және дәмдеуіштер	22	76	25	64	16%	-15%

Дереккөзі: ҚРҰБ, Қаржыминінің МКК, СЖРА ҰСБ

2022 жылғы 9 айда Қазақстан Ресейдің ет пен сүт өнімдерінің импортын ұлғайтты, бұл осы санаттың импортындағы Ресей үлесінің өсуіне әкелді. Сонымен қатар 2021 жылы әкелінген жұмыртқа көлемінің үштен екісінен астамы болатын Ресейден жұмыртқа импортын Өзбекстаннан келетін импортпен алмастыру байқалады (5-кесте). Басқа елдерден тамақ өнімдері импортының айтарлықтай жеделдеуі 2022 жылғы наурыз – тамыз аралығында Ресей тарапынан қант экспортына тыйым салу аясында Үндістаннан дайын қант импортының өсуіне байланысты болды. Қысқарту Ресей тауарларының үлесі 60%-дан асқан консервіленген бау-бақша өнімдерінің нарығына да әсер етті. Бұл тауарлар енді Өзбекстан, Польша мен Қытайдан көбірек импортталады.

Ресейлік азық-түлікке жатпайтын тауарлар арасында жеңіл автомобильдер импорты айтарлықтай төмендеуде. Автомобильдер импорты құрылымында Ресейден әкелудің қысқаруымен қатар Өзбекстаннан жеткізудің айтарлықтай төмендеуі байқалады. Бұл ретте Қазақстанға Ресей автомобильдерін импорттаудың қысқаруы Қытайдан, Оңтүстік Кореядан импорттың өсуімен, сондай-ақ ішкі өндірістің ұлғаюымен реттеледі, бұл аралық тауарлар импортының өсуімен жанама расталады.

Ресей импортының басқа елдерден жеткізумен алмасуы жуу мен тазалау құралдары, дәрі-дәрмектер санаттары бойынша байқалады. Сонымен бірге жуу мен тазалау құралдары импортының физикалық көлемінің айтарлықтай қысқаруына қарамастан (34%), Ресейден келетін құндық импорттағы үлес Ресейде бағаның өсуіне байланысты жоғары болып отыр, бұл Қазақстанда да инфляциялық қысым жасайды. Ресейдің тұрмыстық химия импорты Түркия, Қытай мен Иранға қайта бағдарланды. Ресейден келетін дәрі-дәрмек импортының қысқаруы Германия, Қытай мен Түркиядан жеткізудің артуымен өтелді. Сонымен қатар Өзбекстаннан дәрі-дәрмек импорты біршама төмендегені байқалады.

Тұрмыстық техника құрылымында Ресейден кір жуатын машиналар, тоңазытқыш жабдықтар мен басқа да техниканы жеткізу азайды. Ресейден тұрмыстық техника импортының бір бөлігі Қытайдан жеткізумен өтеледі, алайда кейбір тауар позициялары бойынша алмастыру әлі байқалмайды.

Әзірге басқа импортпен алмастырылмаған РФ-дан азық-түлікке жатпайтын тауарлар импортының төмендеуі жиһаз бойынша байқалады. Сонымен қатар алмастырусыз импорттың айтарлықтай төмендеуі басым бөлігі Ресейден сатып алынған гигиеналық құралдар бойынша байқалады. Отандық шектеулі өндіріс кезінде тауарлардың осы санатын алмастырудың болмауы ішкі нарықтағы ұсыныстың төмендеуіне де, сол сияқты тұтыну бағаларының айтарлықтай жеделдеуіне де себепші болады.

Осылайша, көбінесе Ресейден азық-түлікке жатпайтын тауарлар импорты үлесінің төмендеуі автомобильдерді, тұрмыстық техниканы, сондай-ақ гигиеналық және жуу құралдарын әкелудің қысқару салдары болды, олардың бір бөлігі әзірге басқа елдерден импортпен алмастырылмайды.

5-кесте. Кейбір тауарлар импортының бағытын өзгерту (2022 жылғы қаңтар-қыркүйектен 2021 жылғы қаңтар-қыркүйекке)

КЭС бойынша тауарлардың топтары	Тауар (СЭҚ ТН коды 4 таңба)	Ресейден импорттың үлесі (2021 жыл)	Ресейден импорттың үлесі (2022 жыл)	Ресейден импорттың физикалық көлемінің өзгеруі	Басқа елдерден импорттың физикалық көлемінің өсуі *
Инвестициялық тауарлар	Тракторлар (8701)	26,0%	16%	-39,0%	Германия (22%), Қытай (93%), Швеция (41%) және т.б.
	Жүк тасымалдауға арналған моторлы құралдар (8704)	20,0%	5%	-43,0%	Қытай (33,7%), Швеция (31%), Таиланд (41%), Жапония (3,5 есе), Корея (62,3%)
	Тіркемелер, жартылай тіркемелер (8716)	40,1%	24,2%	-61,2%	Қытай (89%), Польша (45%), Франция (41,3%)
	Шанақтар (8707)	38,3%	12,6%	-49,7%	Оңтүстік Корея (3,4 есе), Өзбекстан (3 есе), Қытай (23,4%), Чехия (жаңа бағыт)
Аралық тауарлар	Полиэтилен (3901)	69,1%	63%	-8,6%	Иран (7,7 есе), Қытай (3,5 есе), Оңтүстік Корея (2,1 есе)
	Мақта-мата кездемесі (5208)	28,1%	16,4%	-17,0%	Қытай (23,6 есе), Түркия (80%)
	Бояулар мен лактар (3208)	64,6%	50,1%	-19,0%	Италия (49,6%), Иран (8%), Польша (96%)
	Іштен жану қозғалтқыштары (8407)	41,9%	13,4%	-44,9%	Оңтүстік Корея (2,1 есе), Өзбекстан (жаңа бағыт), БАӘ (87%), Жапония (72,7%)
	Шиналар мен автошендер (4011)	56,6%	34,2%	-34,7%	Қытай (70,8%), Оңтүстік Корея (2,9 есе), Таиланд (2 есе), Түркия (2,5 есе)
	Құстардың жұмыртқалары, қабығында	40,5%	31,5%	-36,2%	Өзбекстан (5,9 есе)
	Қатты күйдегі басқа қант	92,3%	33,5%	-63,1%	Индия (+55 мың тонна жаңа бағыт)
	Көкөністерді, жемістерді, жаңғақтарды немесе өсімдіктердің өзге де бөліктерін қайта өңдеу өнімдері	68,8%	61,4%	-23,4%	Өзбекстан (2 есе), Польша (2,2 есе), Қытай (21%)
Тұтынушылық тауарлар	Дәрі-дәрмектер	8,1%	7,4%	-19,5%	Германия (39,9%), Қытай (2,1 есе), Түркия (53,4%)
	Гигиеналық құралдар	51,4%	47,7%	-29,6%	-
	Жуу, тазалау құралдары (34)	66,7%	62%	-34,0%	Түркия (80%), Қытай (2,5 есе), Иран (80,2%)
	Тоңазытқыш жабдықтар (8418)	51,2%	42,1%	-42,3%	-
	Кір жуғыш машиналар (8450)	80,1%	59,8%	-16,5%	Қытай (95,5%)
	Мониторлар мен проекторлар (8528)	93,7%	63,3%	-20,1%	Индонезия (+1503 тонна)
	10 адамға дейін тасымалдауға арналған автомобильдер (8703)	41,7%	11,1%	-73,8%	Қытай (34 есе), Корея (2,3 есе), АҚШ (78,5%), Таиланд (20,7%), Жапония (2,2 есе)

* үлесінің төмендеуіне қарай орналастырылған

Дереккөзі: ҚРҰБ, Қаржыминінің МКК, СЖРА ҰСБ

3.3 Еңбек нарығы

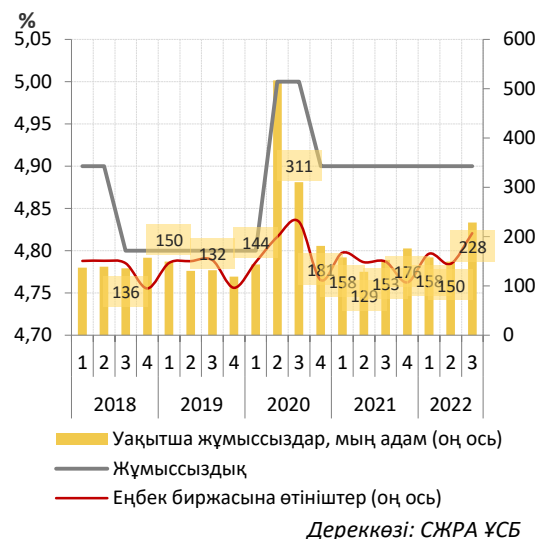
2022 жылғы III тоқсанда еңбек нарығында ағымдағы жылғы алғашқы екі тоқсандағы үрдістер сақталды, онда жұмыс күшінің аздап өсуі, жұмыссыз адамдардың азаюы байқалды. Жұмыссыздық 4,9% деңгейінде сақталды.

Еңбек нарығының макро көрсеткіштерінің динамикасына қарамастан, уақытша жұмыспен қамтылмаған адамдар санының өсуі және халықтың жұмыспен қамту органдарына өтініш беру санының өсуі байқалады (45-график). Уақытша жұмыспен қамтылмаған адамдар санының өсуі экономикалық белсенділіктің біршама баяулауына, шағын кәсіпорындар рентабельділігінің төмендеуіне және жалпы алғанда геосаяси шиеленістің күшеюіне байланысты белгісіздіктің өсуіне байланысты болуы мүмкін.

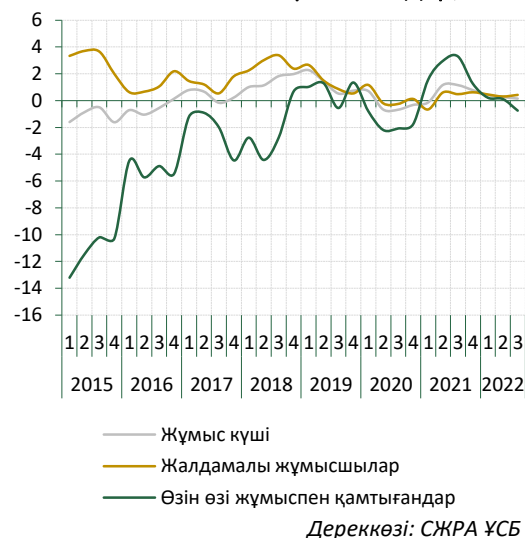
Соңғы жылдары экономикадағы жалдамалы қызметкерлердің өсу қарқынының баяулағаны байқалады. 2015-2017 жылдары экономикадағы жұмыс күші санының қысқаруы, сондай-ақ экономикалық ахуалдың жақсаруы жағдайында өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың жалдамалы қызметкерлер санатына ауысуы жағдайында жалдамалы қызметкерлер санының өсуі байқалды. Соңғы төрт жылда жалдамалы қызметкерлердің өсу қарқыны айтарлықтай баяулап, жұмыс күшінің өзгеру динамикасын қайталайды. Осылайша, жалдамалы қызметкерлер санатындағы ағымдағы өзгерістер көбінесе елде болып жатқан демографиялық процестердің салдары болып табылады (46-график).

2019 жылға дейін өзін-өзі жұмыспен қамтығандар санының төмендеуі байқалды. 2020 жылы экономикалық белсенділіктің нашарлауы мен шектеулер енгізу аясында өзін-өзі жұмыспен қамтығандар саны қайтадан азайды. 2022 жылғы III тоқсанда 2021 жылғы жоғары статистикалық база аясында өзін-өзі жұмыспен қамтығандар санының, әсіресе ауыл шаруашылығында төмендегені байқалады. Сонымен бірге экономиканың басқа салаларында, атап айтқанда спорт, демалыс пен ойын-сауық, қоғамдық ұйымдардың қызметі және басқа да дербес қызмет көрсету саласында өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың тұрақты өсуі байқалады. Экономиканың басқа секторларында өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың өзгеру динамикасы көп бағытты.

45-график. Жұмыссыздық деңгейі және уақытша жұмыспен қамтылмаған халық

46-график. Жұмыспен қамтылған халық, жалдамалы қызметкерлер және жұмыссыздар, ж/ж

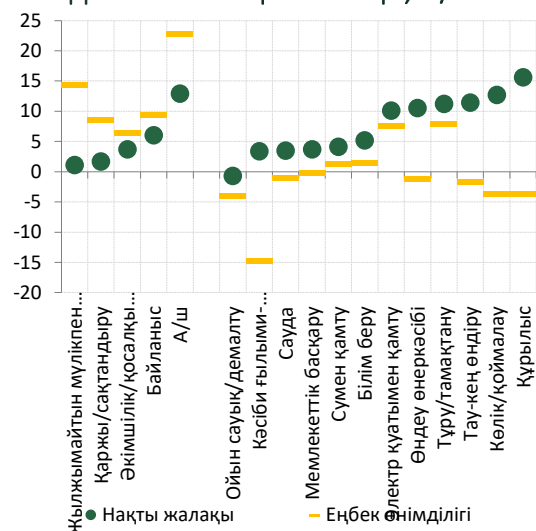

47-график. Аптасына 0 сағаттан 30 сағатқа дейін жұмыс істейтіндер саны, SA мың адам.

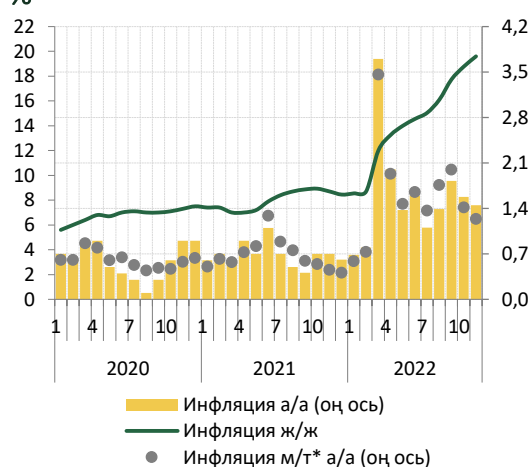
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

48-график. 2022 жылғы III тоқсандағы СЭҚ бойынша еңбек өнімділігі және нақты жалақы, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

49-график. Инфляция динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

*- Маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

Экономикадағы жалдамалы қызметкерлердің жалпы санының өсуіне қарамастан, көптеген секторларда 2022 жылғы III тоқсанда олардың санының төмендеуі байқалды. Бұл динамика уақытша жұмыспен қамтылмаған адамдардың өсуімен қатар экономикалық белсенділіктің баяулауына байланысты еңбек нарығындағы ахуал толығымен тұрақталмағанын көрсетеді.

Толық емес жұмыс күнімен жұмыс істейтіндер санының өзгеру динамикасы 2015 жылдан бастап қысқа мерзімді өсу кезеңдерімен төмендеу үрдісін көрсетті. Бұл көрсеткіш 2019 жылы тарихи ең төменгі деңгейге жетті. Пандемия кезінде жұмыс ұзақтығы 30 сағаттан кем жалдамалы қызметкерлер саны едәуір ұлғайды, кейіннен біртіндеп қысқарып, 2022 жылғы II тоқсанға қарай 2019 жылғы деңгейге оралды (47-график). Алайда, биылғы жылғы III тоқсанда толық емес жұмыс күнімен жұмыс істейтіндер санының қайтадан ұлғаюы байқалды, бұл экономиканың кейбір секторларындағы экономикалық өсудің баяулау салдары болуы мүмкін.

Іскерлік белсенділіктің баяулауы аясында экономика секторларындағы еңбек өнімділігі де өсу қарқынының біршама төмендегенін көрсетеді. Бұл ретте бір қалыпты іскерлік белсенділікке қарамастан, еңбекке ақы төлеу қоры мен нақты жалақы экономиканың көптеген секторларында еңбек өнімділігіне қарағанда тез өсуде, бұл кәсіпорындарда өзіндік құнның өсуіне әкеледі (48-график). Бұл үрдіс ұсыныс тарапынан инфляциялық қысымның болуын көрсетеді.

3.4 Инфляция

2022 жылғы қарашаның қорытындысы бойынша инфляцияның барлық негізгі компоненттеріне бағаның өсуі аясында жылдық инфляция 19,6%-ға дейін жеделдеді (49-график). Азық-түлік тауарларының бағасы жалпы инфляцияның жеделдеуіне ең көп үлес қосты, олардың жылдық өсуі биылғы жылғы қарашада 24,1% болды. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар нарығында айтарлықтай үдеу байқалып, олардың жылдық бағасының өсуі 18,6% болды. Ақылы қызметтер бағасының өсуі 14,1%-ға дейін жеделдеді.

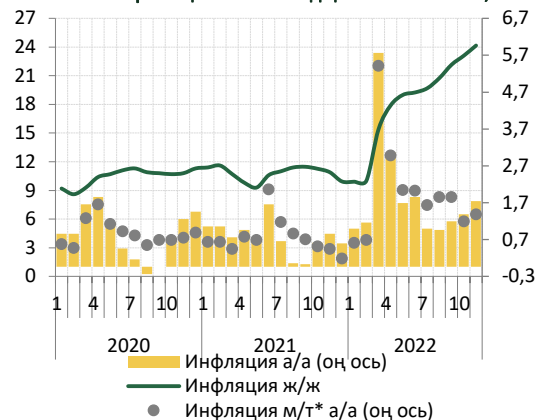

Биылғы жылғы қарашада **азық-түлік тауарларының** инфляциясы 24,1%-ға дейін жеделдеді (50-график). Инфляцияның азық-түлік компонентінің құрылымында нан-тоқаш өнімдері мен жармалар, сондай-ақ сүт өнімдері, жеміс-көкөніс өнімдері, жұмыртқа бағасының жылдам өскені байқалады (51-график).

Нан-тоқаш өнімдері мен жарма бағасының өсуі 2022 жылғы қарашада жылдық мәнде 32,8% болды. 43,7%-ға өскен ұнның бағасын, сондай-ақ 33,5%-ға дейін жылдам өскен күріштің бағасын атап өткен жөн. Бұл ретте қазанда бағаның өсуінің баяулауы, тіпті ұн-жарма өнімдерін өндірушілер бағасының бір айлық төмендеуі байқалады (ж/ж 31,2%, - ж/ж 2%).

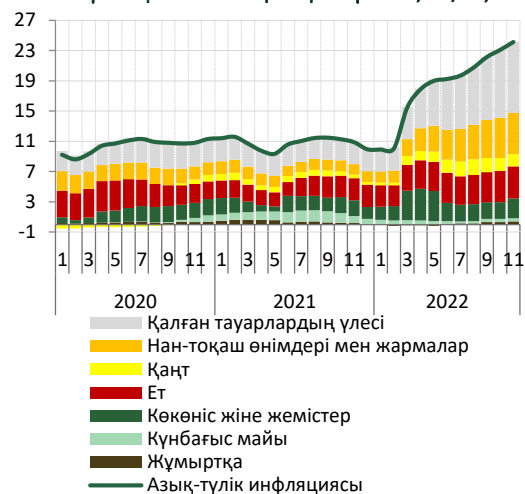
Осыған ұқсас жағдай сүт өнімдері мен ет нарығында байқалады, онда жем-шөп дақылдарын өндірушілер бағасының айтарлықтай баяулауы (2022 жылғы наурызда 24,2%-дан 6%-ға дейін, ж/ж) және өңделмеген сүт өндірушілер бағасының шамалы баяулауы (шілдедегі 21,4%-дан 2022 жылғы қазанда 20,4%-ға дейін, ж/ж) орын алды. Бұл ретте тұтынушылық бағалар кері динамиканы көрсетеді. Мәселен, қарашада ет бағасының жылдық өсуі 16,1%-ға, ал сүт өнімдерінің бағасы 30%-ға дейін жеделдеді. Шикізат бағасы мен тұтыну бағасының осы көп бағытты динамикасы жеткізуші елдердегі логистикалық тізбектердің бұзылу және инфляцияның өсу жағдайында өндіріс құралдары (2022 жылғы қазанда 19,7%, ж/ж) мен аралық тұтыну өнімдері (18,2%) бағасының өсуі аясында шығасылардың өсуіне байланысты болуы мүмкін.

50-график. Азық-түлік инфляциясының динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

51-график. Тауарлардың азық-түлік инфляциясына қосқан үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

4-бокс. Қазақстандағы күнбағыс майы нарығына шолу

Күнбағыс майы – азық-түлік нарығында сұранысқа ие өнімдердің бірі. Күнбағыс майының әлемдік өндірісінде Ресей (2021/2022 ауылшаруашылық жылының қорытындысы бойынша әлемдік өндірістегі үлесі – 29%) және Украина (23%) жетекші орын алады, өйткені күнбағыс тұқымдарының егілген алқаптары мен жалпы өнімінің негізгі бөлігі солардың аумағына тиесілі (1-график).

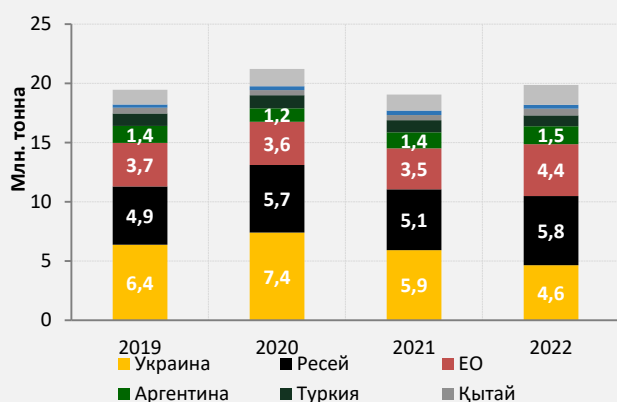
Сонымен қатар негізгі әлемдік өндірушілер – ЕО елдері (22%), Аргентина (8%) және Түркия (5%). Күнбағыс майының әлемдік өндірісіндегі Қазақстанның үлесі – 2%, ЕАЭО елдерінің өндірісінде шамамен 6% құрайды.

Қазақстанда күнбағыс майын өндіру көлемі 2019 жылдан бастап айтарлықтай өсті (1-кесте). 2022 жылғы 9 айда өндіріс алдыңғы жылдардағы жылдық мәндерден асып, 352 мың тоннаны құрады. Бұл ретте «Май дақылдарын қайта өңдеушілердің ұлттық қауымдастығының» мәліметтері бойынша

өндірістік қуаттылық жүктемесі шикізат тапшылығына байланысты 35%-ды⁹ құрайды. Толық қуатпен көбінесе тауардың ішінара немесе 100% экспортқа бағдарланған ірі жеткізушілер жұмыс істейді.

Соңғы жылдары күнбағыс майын өндіру ішкі тұтырудан асып түсті, бұл экспорт көлемін ұлғайтуға мүмкіндік береді. 2021 жылы экспорт азық-түлік қауіпсіздігі мақсатында майлы дақылдар

1-график. Күнбағыс майының әлемдік өндірісі¹⁰

тұқымдарын мен күнбағыс майын әкетуге мемлекеттің шектеулер енгізуі есебінен ғана қысқарды. Қазақстан үшін негізгі өткізу нарықтары Өзбекстан, Қытай, Ауғанстан, Тәжікстан, ал 2022 жылдан бастап Түркия болып табылады. Орта Азия елдеріне одан әрі тазарту үшін бастапқы өңдеу майы жеткізіледі.

Күнбағыс майының ішкі өндірісінде бірқатар проблемалар бар. Негізгілердің бірі - шикізат базасының жеткіліксіздігі. Күнбағыс тұқымдарын жылдық тұтыну 3 млн тоннаны құрайды¹¹. Қазақстан шикізаты өндірушілердің қажеттілігін үштен бір бөлігіне ғана жабады.

Дереккөзі: United States Department of Agriculture.

1-кесте. Қазақстандағы күнбағыс майын пайдалану мен ресурстар теңгерімі (мың тонна)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022A
Ресурстар												
Өндіру	225	226	199	235	217	246	260	264	323	323	331	352
Импорт	157	49	35	68	104	95	88	93	115	101	92	75
Пайдалану												
Экспорт	21	13	4	16	18	21	46	62	83	111	85	173
Ішкі тұтыну	360	262	230	286	303	320	302	296	354	313	338	255
Өндірістің ішкі тұтынуға арақатынасы	63%	86%	87%	82%	72%	77%	86%	89%	91%	103%	98%	138%

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2021 жылы майлы дақылдар тұтастай алғанда елдегі барлық егіс алқабының 13,5% -ын немесе 3,1 млн гектарын алды. Оның ішінде 31% немесе 961 мың гектарға күнбағыс егілді. Осы кезеңде егілген жерлерден күнбағыстың жалпы түсімі 1 млн тоннаны құрады (2-график). Соңғы 10 жылда өнімділік 2 еседен астам өсті: 2011 жылы 409 мың тонна өнім кезінде 954 мың гектар егілді. Өнімділіктің өсу үрдісі тұқым импортымен¹² және минералдық және органикалық тыңайтқыштарды қолданумен түсіндіріледі.

Күнбағыс өсіретін негізгі өңірлер - Шығыс Қазақстанда, Павлодарда, Қостанайда, Батыс Қазақстанда, Ақмола және Ақтөбе облыстарында шоғырланған. Барлық майлы дақылдардың жартысын Шығыс Қазақстан облысы береді, онда ірі майлы-экстракциялау кәсіпорындар бар.

Қарашаның басындағы жағдай бойынша Қазақстанда өсімдік майларын өндіретін 237 кәсіпорын¹³ тіркелді. Күнбағыс майы бөлігінде, негізінен, тазартылмаған өнімді дайындау басым. Тазартылған майдың ішкі өндірістегі үлесі 36% -ды құрайды.

⁹ «Май дақылдарын қайта өңдеушілердің ұлттық қауымдастығының» мәліметтері бойынша: <https://eldala.kz/novosti/maslichnye/12293-poshlinu-na-eksport-podsolnechnika-predlaqayut-vvesti-v-kazahstane>.

¹⁰ Мұнда жыл ауыл шаруашылығы жылын білдіреді. Мысалы, 2022 жыл - бұл 2021/2022 ауыл шаруашылығы жылы.

¹¹ «Майлы дақылдарды қайта өңдеушілердің ұлттық қауымдастығының» деректері бойынша: <https://aqroqoqam.kz/v-kazahstane-urozhaj-podsolnechnika-mo/>.

¹² <https://www.oilworld.ru/analytics/worldmarket/322391>

¹³ Заңды тұлғалар және дара кәсіпкерлер.

2-график. Күнбағыс тұқымының егіс алаңы мен егін жинау динамикасы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

3-график. Күнбағыс майы бағасының динамикасы

Дереккөзі: World Bank, СЖРА ҰСБ

Күнбағыс майын өндіретін қазақстандық кәсіпорындар шикізаттың жеткіліксіздігінен ғана емес, қайта өңдеуге, сақтауға және тасымалдауға арналған жабдықтардың болмауынан ішінара жүктелген. Шикізат базасы мен жабдықтардың жеткіліксіздігімен жиынтығында ел бойынша жоғары технологиялық май-экстракциялық зауыттардың аздығы нарықты шикізат пен өндіріс құралдарының импорттық бағасына тәуелді болуына әкеледі. Бұл өндірушілердің шығасысы және түпкілікті өнімнің құны өсуіне алып келеді.

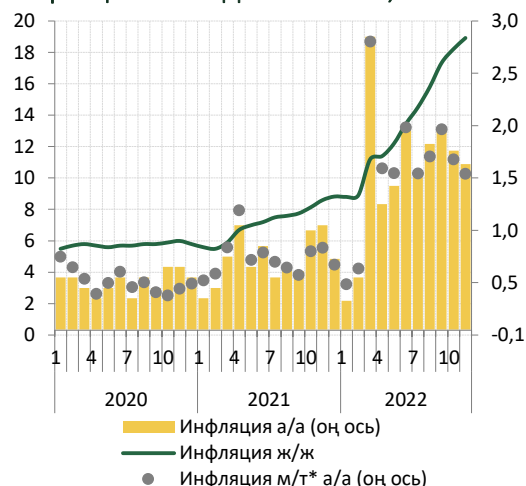
Сұраныс артуы, өндірістік ресурстар қымбаттауы және логистикалық жеткізу жолдары үзілуі жағдайында күнбағыс майының бағасы 2020 жылдан бастап айтарлықтай өсуде.

2022 жылы бағаның өсуі жеделдеуі энергия ресурстарының жоғары құнына және Ресей мен Украина арасындағы қақтығысқа байланысты күшейіп келеді.

Қазақстанда күнбағыс майының бағасы үрдісі жалпы әлемдік бағаммен сәйкес келеді. Алайда, ішкі бағаның деңгейі сыртқы бағадан едәуір жоғары (3-график).

Бәсекелес май өнеркәсібін құру, оның ішінде ішкі нарықтағы бағаны тұрақтандыру үшін саланы дамыту бойынша тиімді шаралар кешенін іске асыру қажет.

52-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

Азық-түлікке жатпайтын инфляция бойынша жеткізудің логистикалық жолдары істен шығуына және теңгенің айырбастау бағамы әлсіреуіне байланысты импорттық тауарлардың бағасы өсуінің үдеуі жалғасуда (52-график). Әсіресе жеке пайдалану тауарларының (36,5%, ж/ж), киім мен аяқ киімнің (17,1%), жуу және тазалау құралдарының (43,3%) бағасы жеделдеп өсуде (53-график). Екінші жағынан, жанар-жағармай материалдарының жекелеген түрлерінің (2,8%, ж/ж) бағасын әкімшілік реттеу азық-түлікке жатпайтын құрауышқа дезинфекциялық әсер етуді жалғастыруда.

Тұрғын үйді жалдау ақысы өсуі **ақылы қызметтердің** инфляциясына елеулі үлес қосуда, ол қарашадағы айлық дефляцияға қарамастан (-1,4%) жылдық мәнде 42,3%-ды құрады (54-график).

Бұл ретте, Ресейде ішінара жұмылдыру жарияланған күннен бастап, күз айларында жалдау ақысы 17,2% -ға өсті. Осы жылғы қарашада кейбір реттелмейтін ақылы қызметтердің (білім беру – 14,3%, ж/ж және шаштараз қызметтері – 17,3%, ж/) бағасы көтерілді. Базалық тарифтер көтерілуіне және өндіріс бағасы өсуіне, өндірушілер электр энергиясын беру және бөлуіне байланысты реттеліп көрсетілетін қызметтер бөлігінде электр энергия бағасы өскені (8,1%, ж/ж) байқалады (2022 жылғы шілдеден бастап қазан аралығында 3%-ға өсті) (55-график).

2022 жылғы қыркүйек-қазанда халықтың инфляциялық күтулерінің артуы жалғасып, тарихи ең жоғары көрсеткіштерге жетті.

Бір жыл аралығындағы күтілетін инфляцияны медиандық бағалау шілдеде 16,5%-дан 2022 жылғы қазанда 18,3%-ға дейін өсті. Сауалнама қорытындысы халық арасында инфляцияны талқылау деңгейі көтерілгенін көрсетеді. Бір жыл аралығында бағаның өсуін күтетін респонденттер бұрынғысынша оны азық-түлік өнімдерінің қымбаттауымен, аз дәрежеде сыртқы оқиғалармен және айырбастау бағамының өзгеруімен байланыстырады (сауалнама нәтижелері бойынша 2022 жылғы қыркүйекте). Бағаның болашақта өсуін бензин және дизель отынының бағасы өзгеруімен байланыстыратын респонденттердің үлесі артты.

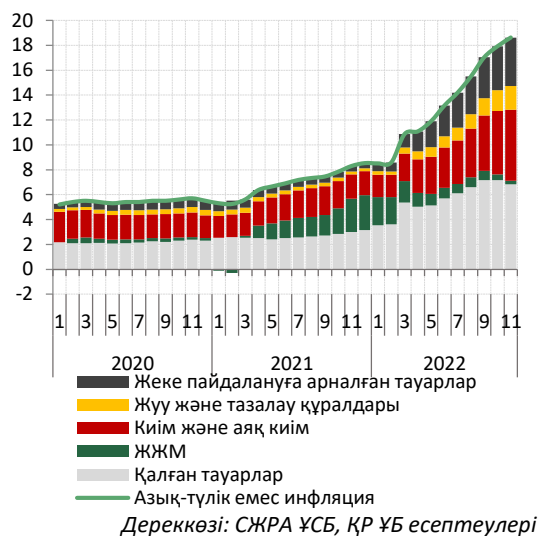
Қабылданатын инфляцияның медиандық бағасы (өткен 12 айдағы) шілдедегі 21,5%-дан 2022 жылғы қазанда 22%-ға дейін өсті (56-график).

Тұтастай алғанда, инфляцияның күтілетін және қабылданатын деңгейі де соңғы айларда жоғары деңгейде сақталып, 2022 жылғы қазанда бүкіл бақылау тарихында (2016 жылдан бастап) ең жоғары деңгейге жетті.

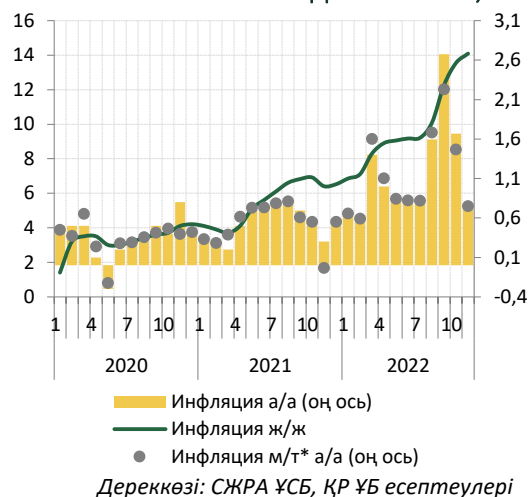
Өткен айда бағаның өсуін атап өткен респонденттердің арасында ақылы қызметтердің қымбаттауын байқағандардың үлесі өсті. Респонденттер үшін азық-түлік тауарлары бөлігінде сүт және ет өнімдері, сондай-ақ өсімдік майы, нан-тоқаш өнімдерінің бағасы өскені анағұрлым байқалды. Тұтыну себетінде тауарлардың осы топтары айтарлықтай үлеске ие.

2022 жылғы қазанда ағымдағы, сондай-ақ көбінесе болашақ материалдық жағдайдың нашарлауына байланысты тұтынушылық көңіл-күйдің нашарлауы тіркелді.

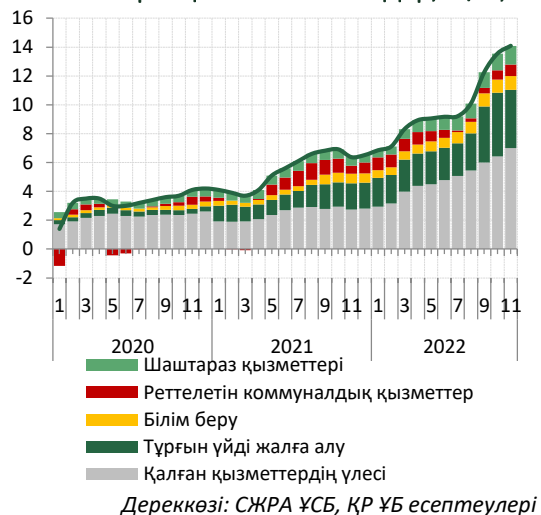
53-график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың салымы, ж/ж, %

54-график. Сервистік инфляция динамикасы, %

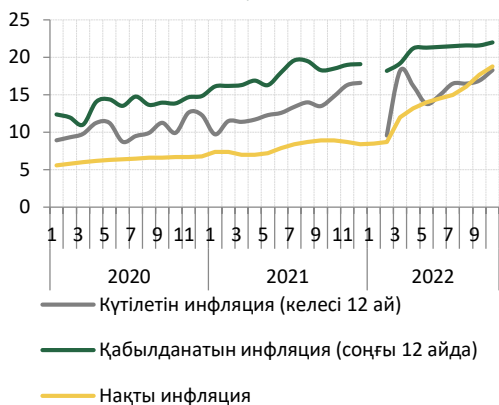

55-график. Ақылы қызмет көрсету инфляциясына салымдар, ж/ж, %

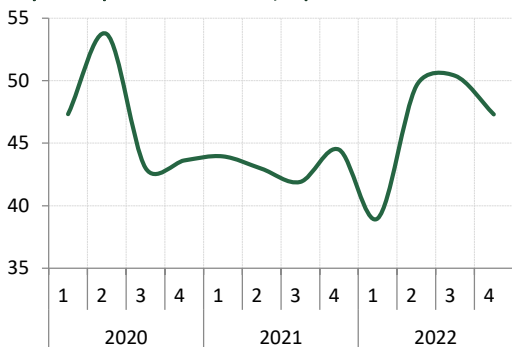

56-график. Күтілетін және қабылданатын инфляцияны медиандық бағалау, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FusionLab: халық пікіртерімі

57-график. Кәсіпорындардың бір жыл бұрын инфляциялық күтулері, жауаптар теңгерімі

Дереккөзі: ҚРҰБ

Бір жыл бұрын жеке жағдайы өзгеруін бағалау 2016 жылдың басында ең төменгі деңгейге жақындап, едәуір нашарлады.

Бұл ретте осы жылғы IV тоқсанның басында сауалнама қорытындысы бойынша кәсіпорындардың инфляциялық күтулері біршама баяулады (57-график).

Жылдық келешекте бағаның неғұрлым жылдам өсуін күтетін кәсіпорындардың үлесі 26%-ды құрады (бір тоқсан бұрын - 30%).

Кәсіпорындардың инфляция бойынша күтулеріне қатысты жауаптарының теңгерімі баға өсу қарқыны баяулағанын көрсетеді. Ақпарат пен байланыс саласының кәсіпорындары өз бағалауында неғұрлым оптимисті, ал ауыл шаруашылығы кәсіпорындары неғұрлым пессимисті болды. Ал құрылыстағы күтулер бұрынғы деңгейде қалды.

Кәсіпорындарға жүргізілген пікіртерімі 2022 жылғы III тоқсанда дайын өнімнің (тауарларға, жұмыстарға, көрсетілетін қызметтерге) бағасының өсу қарқыны баяулағанын көрсетті. 2022 жылғы IV тоқсанда кәсіпорындар осы үрдіс жалғасатынын күтуде.

5-бокс. Айырбастау бағамының Қазақстандағы инфляцияға әсерін бағалау

Инфляциялық процестер түрлі факторлардың, оның ішінде ұлттық валютаның айырбастау бағамының ықпалымен қалыптасады. Экономикалық әдебиетте осы әсер валюталық бағамның бағаға әсері деп аталады және тауар бағасының валюта бағамының өзгеруіне икемділігін көрсетеді.

2015 жылғы тамызда теңгенің еркін өзгермелі айырбастау бағамы (ЕӨАБ) режиміне көшкеннен кейін теңгенің айырбастау бағамының құбылмалылығы айтарлықтай өсті, бұл бағам динамикасының бағаларға әсері ұлғаюына себепші болды. Эмпирикалық нәтижелер алу үшін теңгенің Ресей рублі мен АҚШ долларына қатысты номиналды айырбастау бағамының, сондай-ақ номиналды тиімді айырбастау бағамының¹⁵ түрлі кезеңдерде Қазақстандағы инфляцияға әсері бағаланды.

Сонымен қатар, бағамның қысқа мерзімді кезеңде бағаға әсерінің асимметриясы, атап айтқанда, теңгенің әлсіреуі кезінде оның үлкен шамасы және нығаю кезінде аздаған шамасы қаралды.

Анықтама үшін: Әсерін бағалау үшін векторлық авторегрессия (VAR) моделі пайдаланылды, кейіннен валюта бағамының күтпеген өзгерісіне тұтыну бағалары индексінің импульстік әсері функциясының бағасын алумен (VAR)

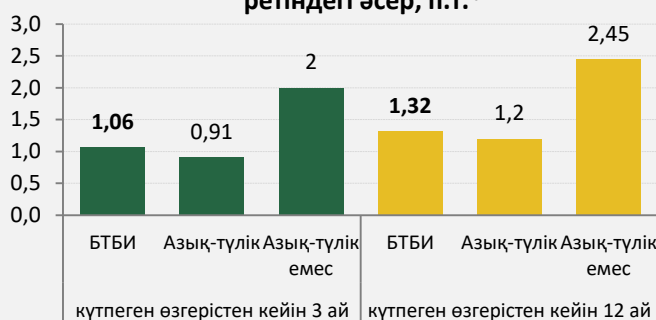
¹⁴ Жауаптар теңгерімі – ұлғаюын және азаюын күтетін респонденттердің үлестері арасындағы айырма. -100-ден (барлық жауаптар: «төмендейді») + 100-ге дейін өзгеруі мүмкін (барлық жауаптар: «қазіргіден тезірек өседі»)

¹⁵ Жалпы тауар айналымында үлесі кемінде ,5%-ды құрайтын сауда әріптес - елдердің 0 валюталарына қатысты номиналды тиімді айырбастау бағамы (дереккөзі: nationalbank.kz).

векторлық авторегрессия моделі пайдаланылды. VAR-моделін құрылымдық сәйкестендіру Холецкий бойынша қысқа мерзімді рекурсивті сәйкестендіру көмегімен орындалды. Бағалар жалпы ТБИ үшін сияқты түрлі уақыт кезеңдерінде оның құраушы үшін де алынды.

Талдау үшін жемістер мен көкөністерді, коммуналдық қызметтерді (реттелетін), теміржол көлігін, байланыс қызметтерін, бензинді, дизель отынын және көмірді қоспайтын, тұтынушылық бағалардың базалық индексі және жылдық мәндегі оның құрауыштары пайдаланылды. Осы позицияларды индекстерден алып тастау оларды әкімшілік реттеуге байланысты олардың жоғары айлық құбылмалылығына немесе динамикасы өзгеруіне байланысты болды. Осылайша, алып тасталған санаттардың динамикасы көбінесе тұтынушылық табыс пен бағаның нақты қатынасын емес, сұраныс пен ұсыныстың қысқа мерзімді теңгерімсіздігін көрсетеді. Модельді бағалау үшін 2011 жылғы қаңтардан бастап 2022 жылғы қыркүйек аралығындағы деректер пайдаланылды.

1-график. НТАБ 10%-дық әлсіреуіне жауап ретіндегі әсер, п.т.*

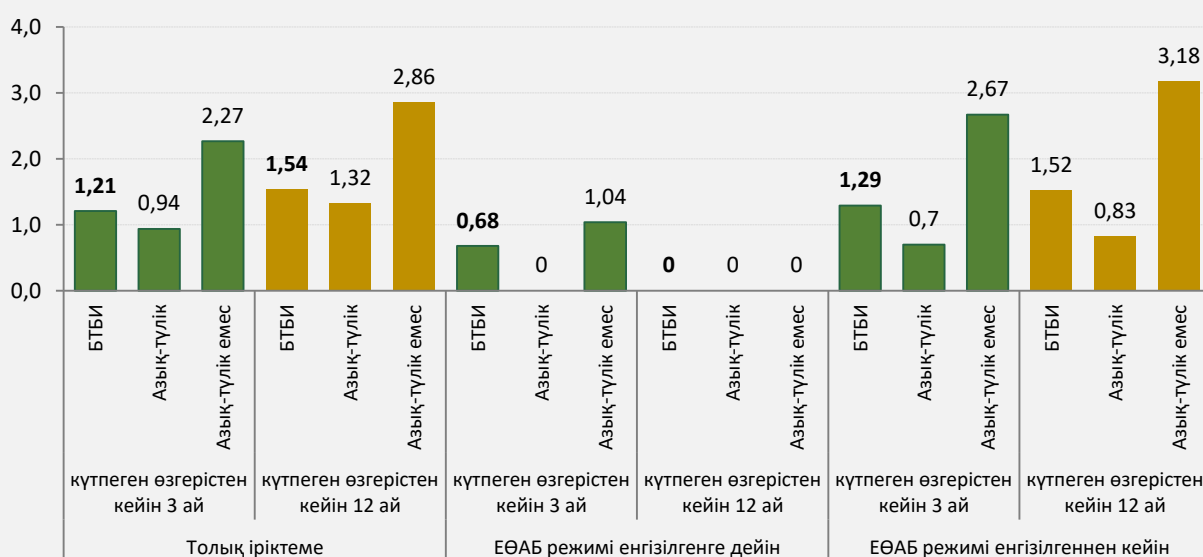
Толық іріктеме

Талдау нәтижелері 3 айға дейінгі аралықта (қысқа мерзімді кезең) айырбастау бағамы өзгеруінің бағаларға неғұрлым әсері байқалатынын көрсетті, себебі әсіресе валюта бағамы күрт әлсіреген жағдайда, бағаға бірден әсер етеді. Бұл ретте валюта бағамының күтпеген өзгерісінің бағаға әсері шамамен 12 айға дейінгі аралықта (орта мерзімді келешекте) толығымен аяқталады.

Алынған нәтижелер 2011 жылғы қаңтардан бастап 2022 жылғы қыркүйек аралығында қысқа мерзімді келешекте

теңгенің НТАБ 10%-дық өзгерісінің базалық инфляцияға әсері 1,06 п.т., базалық инфляцияның азық-түлік құрауышына – 0,91 п.т., азық-түлікке жатпайтын құрауышқа 2,0 п.т. болғанын білдіреді (1-график). Айырбастау бағамының күтпеген өзгерісіне жауап ретінде азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бағасы айтарлықтай өзгеруі азық-түлік тауарларымен салыстырғанда оларды тұтынуда импорттың үлесі көп болуына байланысты. Импортталатын тауарлардың валюта бағамының динамикасына тәуелділігі айтарлықтай жоғары. Айырбастау бағамы күрт әлсіреген кезде бөлшек сауда кәсіпорындары шығынға жол бермеу мақсатында және өнімді «жаңа» баға бойынша сатып алуды күтуде бағаны көтереді. Айырбастау бағамы әлсіреуіне байланысты импортталатын аралық тауарлардың қымбаттауы өңдеуші өнеркәсіп өндірушілері бағасы өсуіне алып келеді, олар одан әрі шығасыларды тұтынушыларға көшіреді. Айырбастау бағамы күрт әлсіреген кезде сұраныс жағынан әсер халықтың инфляциялық күтулері артуы арнасы арқылы іске асырылады. Мәселен, тұтынушылар болашақта тауарларға, әсіресе ұзақ пайдаланылатын тауарларға баға өсуін күтіп, бір мезгілде «ескі» бағамен оларды сатып алады, бұл өз кезегінде, баға өсуіне алып келеді.

2-график. Теңгенің АҚШ долларына қатысты 10%-дық әлсіреуіне жауап ретіндегі әсер, п.т.*

Толық іріктеме

ЕӨАБ режимі енгізілгенге дейін

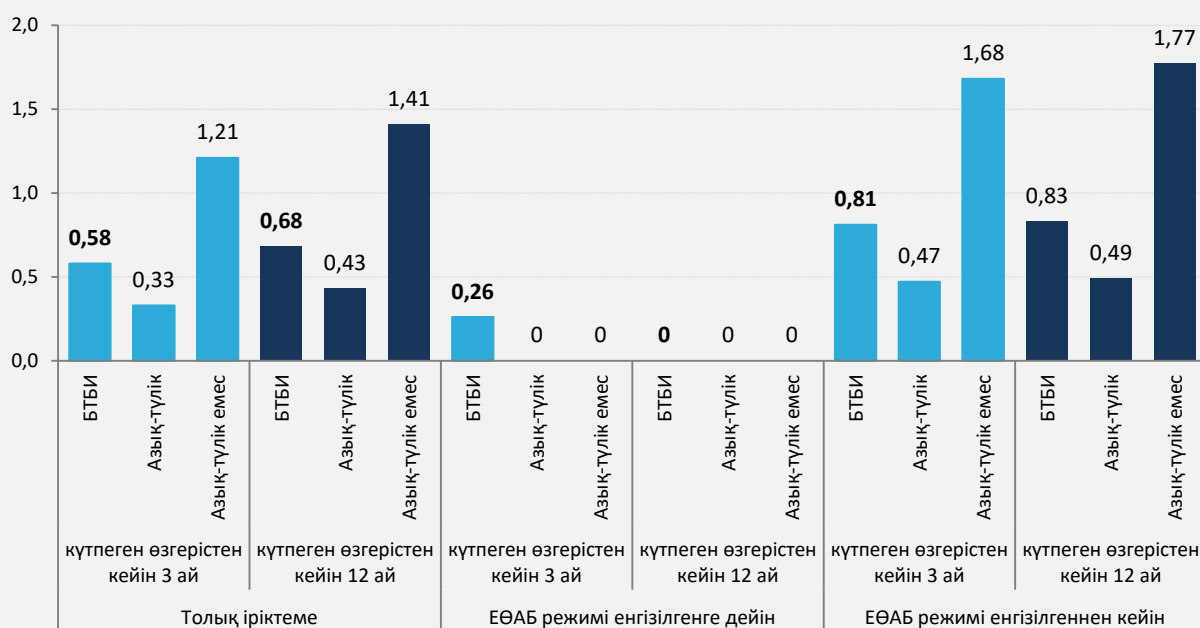
ЕӨАБ режимі енгізілгеннен кейін

*- икемділіктің статистикалық тұрғыдан шамалы коэффициенттері нөлмен берілген

Экономикалық агенттер «күтпеген өзгерістерге» бейімделуіне қарай бағаға әсер біртіндеп әлсірейді. Осылайша, осы күтпеген өзгерістің әсері жинақталуы **12 айдан** кейін базалық ТБИ үшін **1,32 п.т.**, азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын БТБИ құрауышы үшін тиісінше **1,2 п.т. және 2,45 п.т.** құрады. НТАБ күтпеген өзгерісінің базалық инфляция құрылымындағы **ақылы көрсетілетін қызметтер** бағасына әсерін бағалаудың кез келген келешекте статистикалық мәні жоқ екенін атап өткен жөн, бұл валюта бағамының динамикасы саудаға түспейтін тауарлар мен көрсетілетін қызметтер бағасына әсер етпейтін тезисті растайды.

Теңгенің НТАБ-мен қатар теңгенің АҚШ долларына және Ресей рубліне қатысты номиналды бағамы әсерінің эмпирикалық бағасы алынды. Валюталар бойынша талдау нәтижелері **АҚШ доллары бағамының әсері** барлық кезеңдер мен келешек үшін рубль бағамының әсерінен жоғары екенін көрсетті (2-график). Бұл сыртқы сауда операциялары бойынша есеп айырысуларда осы валютаның басым болуына, сондай-ақ оған халық тарапынан жоғары сұраныс болуына байланысты.

3-график. Теңгенің Ресей рубліне қатысты 10%-дық әлсіреуіне жауап ретіндегі әсер, п.т.*

* икемділіктің статистикалық тұрғыдан шамалы коэффициенттері нөлмен берілген

2015 жылғы тамызда теңгенің еркін өзгермелі валюта бағамы (ЕӨАБ) режимі енгізілгенге дейінгі кезеңде рубльдің әсерінің нәтижесін бағалау статистикалық маңыздылығын көрсетпеді (3-график). Сонымен қатар, ЕӨАБ режимі енгізілгеннен кейін қысқа мерзімді кезең үшін сияқты орта мерзімді келешекте де бағалаудың өзі мен олардың маңыздылығы айтарлықтай өскені байқалады. Бұл айырбастау бағамының ауытқуына жол беретін бағамның жаңа режимі сияқты 2015 жылы ЕАЭО құрылғаннан кейін Ресейден тауар айналымы мен импорттың өсуіне де байланысты болуы мүмкін (Қазақстанның жалпы тауар айналымындағы РФ үлесі 2011 жылдан бастап 2015 жыл аралығында орта есеппен 18,0%-ды, 2016 жылдан бастап 2021 жыл аралығында - 21,3%-ды құрады, бұл ретте РФ-дан импорт осындай кезеңдерде орташа алғанда 35,3%-дан 37,9%-ға дейін өсті).

Қосымша зерттеу шеңберінде қысқа мерзімді кезеңде теңгенің айырбастау бағамы өсуіне және құлдырауына бағаның асимметриялық реакциясының растауы алынды: теңгенің әлсіреуі бағаның статистикалық мәнді өсуіне әкеледі, ал нығаю инфляцияға әсер етпейді.

Мәселен, 3 айға дейінгі келешекте айырбастау бағамы динамикасының бағаға әсері екі жағдайда да бар. Алайда, әсер етуді эмпирикалық бағалау және теңгенің айырбастау бағамы әлсіреген кезде оның статистикалық маңыздылығы нығаю кезеңдеріне қарағанда едәуір жоғары. Орта мерзімді келешекте (12 айға дейін) айырбастау бағамының әлсіреуі ғана баға динамикасына статистикалық едәуір маңызды әсер етеді.

3.5. Фискалдық саясат

2022 жылғы тоғыз айдың қорытындысы бойынша Ұлттық қордан трансферттер ұлғаюы және салық түсімдері өсуі аясында ресми бюджет салыстырмалы түрде тапшылығының төмен деңгейі байқалады.

2022 жылғы қаңтар-қазанда республикалық бюджет тапшылығы 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 34,1%-ға қысқарып, 1,5 трлн теңгені құрады (2022 жылғы 9 айда – ЖІӨ-ге қатысты 1,7%). Бюджет тапшылығының қысқаруы, бірінші кезекте, кірістің шығыстан озық өсуіне байланысты (тиісінше өсім 31,3% және 18,7%).

2022 жылғы қаңтар-қазанда бюджеттің кіріс бөлігіне 4 643,2 млрд теңге сомада ресми трансферттер түсті, оның ішінде ҚРҰҚ кепілді трансферт 3 590,0 млрд теңгені, нысаналы трансферт – 386,6 млрд теңгені, төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферттер – 666,6 млрд теңгені құрады.

Бюджеттің мұнай жатпайтын тапшылығы (Ұлттық қордан трансферттерді және өңделмеген мұнайға кедендік әкету баждарын есепке алмағанда бюджет тапшылығы) Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2022 жылғы қаңтар-қыркүйекте 5 994,6 млрд теңгені (ЖІӨ-ге қатысты 9,3%) құрады, бұл 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 1,5 п.т. аз (58-график). Бұл ретте Ұлттық қордан түсетін трансферттер салықтық және салықтық емес түсімдердің елеулі өсуіне қарамастан жоғары болып қалады (2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 4,1% - ға өсу).

2022 жылғы қаңтар-қазанда республикалық бюджеттің кірісі 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 31,3%-а ұлғайып, 13,0 трлн теңгені құрады. Карантиндік шектеулерді жеңілдету, экономикалық белсенділіктің қалпына келуі және негізгі экспорттық тауарлардың бағасы көтерілуі аясында салық түсімдері 46,3%-ға ұлғаюы (бюджет кірістеріндегі үлес 61,1% құрады) кіріс өсуінің негізгі себебі болып табылады. Экономика салалары бойынша салықтың неғұрлым өсуі тау-кен өндіру, өңдеу өнеркәсібі мен саудада байқалады.

Салық түсімдері құрылымында ірі тау-кен металлургия компаниялары төлейтін қосымша салық міндеттемелері аясында корпоративтік табыс салығы бойынша (өсім 60,5%, ж/ж), сондай-ақ тауарларды, жұмыстарды және көрсетілетін қызметтерді өткізу бойынша айналымдар өсуі нәтижесінде қосылған құн салығы бойынша (43,1%, г/г) түсімдер ұлғайды.

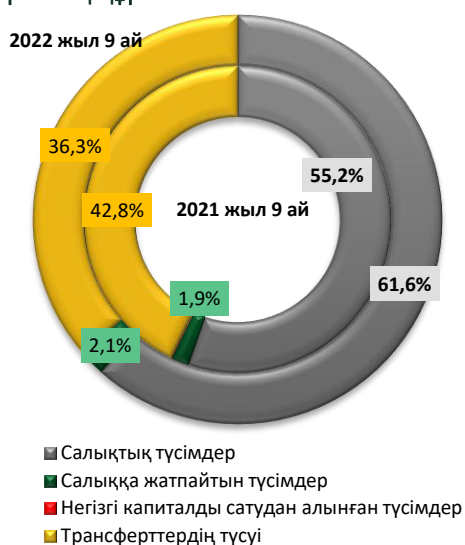
58-график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнайға жатпайтын тапшылығы, ЖІӨ-ге %

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

59-график. Республикалық бюджет кірісінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

Сонымен қатар, 2022 жылғы он айда кепілді трансферт (48,1%-ға, ж/ж) және төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферт (42,7%, ж/ж) ұлғаюы есебінен ресми трансферттердің түсімі жылдық мәнде 8,2%-ға (бюджет кірісіндегі үлес 35,6%-ды құрады) ұлғайды.

Салыққа жатпайтын түсім өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 1,3 есе ұлғайды, олардың құрылымында негізгі өсім мемлекеттік меншіктен түскен кіріске («Байқоңыр» кешенін пайдаланғаны үшін жалдау ақысының түсімдері) және басқа да салықтық емес түсімдерге тиесілі болды. Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдердің қысқаруы мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтары сатылмауына байланысты болды (59-график).

2022 жылғы қаңтар-қазанда республикалық бюджеттің шығыны 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 18,7%-ға ұлғайып, 14,0 трлн теңгені құрады. Республикалық бюджет шығыны өсуіне негізгі үлесті: білім беру – 46,3% (үлесі – 10,9%), борышқа қызмет көрсету - 29,4% (үлесі – 8,4%) және қорғаныс – 43,7% (үлесі – 5,4%) қосты. Осымен қоса, әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығыс 11,2%-ға өсті (үлесі – 25,7%).

Ақша базасы – Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі. Тар ақша базасы – бұл банктердің Ұлттық банктегі басқа депозиттерін есептемегенде ақша базасы.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Базалық мөлшерлеме – ақша нарығында номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, орта мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатына қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Еркін өзгермелі айырбастау бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай компоненттерді қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығын; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығын; г) өндірілмеген шығынға меншік құқығын беруге байланысты шығыс.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Тұтыну бағаларының индексі – халық тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағалардың жалпы деңгейінің өзгеруі. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығысының құрылымын көрсетеді және халықты тұтытуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды, ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индексті Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті есептейді.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарапының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтынушы себеті – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтыну себетінің құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтыну себеті сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзімге репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

Шығарылым алшақтығы – Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ІЖӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ІЖӨ мен әлеуетті ІЖӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде

қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

- б.т.** – базистік тармақ
EIA – Energy Information Administration
ЕО – Еуропалық одақ
ЕОБ – Еуропалық орталық банк
ЕТЖ – ең төменгі жалақы
ДН – дамушы нарықтар
Ж – жалақы
ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары
ЖІӨ – Жалпы ішкі өнім
ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы
ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ
ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар
Млн – миллион
Млрд – миллиард
МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты
Мың – мың
ОПЕК – Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы
п.т. – пайыздық тармақ
Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі
РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі
СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы
ТБИ – тұтыну бағаларының индексі
Трлн – триллион
ТШО – Теңізшевройл
ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
ХВҚ – Халықаралық валюта қоры
ФАО – Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы
ФРЖ – АҚШ федералды резервтік жүйесі
ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі
ЭҚТ – экономикалық қызмет түрлері

